

A p ž v a l g o s

BIOGRAFIJŲ ŽODYNAS „LIETUVOS KNYGOS VEIKĖJAI“

Vilniaus universiteto Knygotyros katedra
Universiteto g. 3, LT-2734 Vilnius, Lietuva

El. paštas: domas.kaunas@kf.vu.lt, violeta.cerniauskaite@kf.vu.lt

AGLINSKAS Kazimieras, * 1851 Girininkuose (Kauno r.), † 1924 08 25 Garliavoje (Kauno r.); vaistininkas, *draudžiamosios liet. spaudos gabenimo bei platinimo organizatorius, knygnešių rėmėjas*.

Baigęs 5 Marijampolės g-jos klases išvažiavo į Maskvą ir įsidarbino mokiniu Fereino vaistinėje. Išlaikęs vaistininko padėjėjo egzaminus, 2 metus gyveno Peterburge. Įstojo į Maskvos u-to Farmacijos skyrių. Maskvoje susidraugavo su J. Basanavičiumi, dalyvavo Maskvos liet. studentų slapto ratelio veikloje. Baigęs studijas, grįžo į Lietuvą ir 1885 apsigyvenęs Garliavoje įsteigė vaistinę. Užmezgė ryšius su Juozu Andziulaičiu-Kalnėnu, mokytojavusiu Garliavoje, taip pat Ksaveru Sakalausku-Vanagėliu, Jonu Mačiu-Kėkštu ir kt., susibūrusiais į „Aušros rėmėjų“ ratelį. Savo lėšomis rėmė šią slaptą org-ją, kartu ir *Aušrą*, ją platino. Δ namai tapo vienais iš svarbesniųjų liet. spaudos gabenimo centrų Užnemunėje. Slėpti ir platinti spaudą padėdavo žmona Ona Matulaitytė-Aglinskienė. 1899 dėl ryšių su mokytoju knygnešiu Juozu Jesaičiu Δ namuose daryta krata. Rastas *Aušros* redaktoriaus Jono Šliūpo laiškas. Prasidėjus persekiojimams ir kratoms, jausdamas nuolatinę žandarų priežiūrą, platinimui knygų nebepriimdavo, bet nurodydavo vietas, kur knygnešiai galėdavo saugiai spaudą paslėpti ir patys pailsėti. Apie 1900 pradėjo bendradarbiauti su jaunaisiais Garliavos apylinkėse gyvenusiais knygnešiais Petru Varkala, Jonu Girmiumi, Pranu Paršaičiu-Gabriu ir kt. Po 1905 – Didžiojo Vilniaus Seimo pas Δ slapslydamasis nuo žandarų gyveno Basanavičius. Nuo 1907 – Liet. mokslo dr-jos narys ir jos rėmėjas.

L.: MAČIUS, A. Lietuvišku darbu pasižymėję vaistininkai. *Farmacijos žinios*, 1938, nr. 2; STIKLIUS, K. Svetingas aušrininkas ir knygnešys. Iš *Knygnešys*. 2-as leid. Kaunas, 1938, t. 1.

*Benjamins Kaluškevičius,
Kazys Misius*

AJAUSKAS Valentinas, * 1948 05 04 Kaune; dailininkas, *knygų iliustruotojas*, plakataistas.

1966–1973 mokėsi Vilniaus dailės i-te. Nuo 1980 – Lietuvos dailininkų s-gos narys, nuo 1986 – Lietuvos ekslibrisininkų s-gos narys, nuo 1994 – Vilniaus estampo klubo narys.

Dirba beveik visose grafikos srityse: kuria estampus, plakatus, ekslibrisus, karikatūras, iliustruoja knygas. Iliustravo daug kn. vaikams: R. Skučaitės *Sukit, sukut galvelės* (1984) ir *Kas nulaužė pupos lapą* (1991), V. Bėkštienės ir K. Grigo *Kadarai, kadarai* (1990), K. Kubilinsko *Buvo buvo kaip nebuvo* (1999), J. Dimbelio Krikoniškio *Kai Kam* (2001), mokslo populiarinimo kn.: Z. Sviderskienės *Astronomijos abėcėlė* (1980) ir *Žvaigždynai* (1983), V. Miniaus *Sveikatos mugė* (1984), romanų: J. Kunčino *Tūla* (1993) ir *Labą diena, ponas Enrike* (1996) ir kt. Apipavidalino ir maketavo daugelį knygų, dailės ir fotoalbumų: seriją *Lietuvos fauna* (1988), Č. Kontrimo *Lietuvos geležiniai kryžiai* (1991), *Pasaulio dailė* (1997), meno katalogų: *Alfonsas Būdvytis, Gintautas Trimakas, Snieguolė Michelkevičiūtė* (visi 1997), *Daugiakalbiai peizažai* (1997) ir kt. Ekslibrisus pradėjo kurti dar m-kloje, yra sukūręs jų arti 100, daugiausia oforto ir šilkografijos technika. Pažymėtini: H. Savicko (1975), J. Kunčino, D. Mackonio (abu 1981), G. Apanavičiūtės, Vladimiro Beresniovo (abu 1983), *In memoriam Gabrielė Petkevičiūtė-Bitė, G. Petkevičiūtės-Bitės muziejus Panevėžyje* (abu 1986) ir kt. Nuo 1968 dalyvauja resp. ir tarpt. parodose. Pelnė apdovanojimų resp. ir sąjunginiuose knygos meno konkurse, plakato bei ekslibriso parodose: 1986 – 2-oji premija G. Petkevičiūtės-Bitės 125-osioms gimimo metinėms skirtame konkurse, 1987 – premija Pabaltijo plakato parodoje Rygoje, II laipsnio diplomas resp. knygos meno konkurse Vilniuje bei II laipsnio diplomas tarpresp. knygos meno konkurse Minske. 1989 – 1-oji premija ekslibrisų parodoje „Lietuvos rašytojai“ bei 2-oji premija tarpt. ekslibrisų trienalėje Vilniuje, žiuri prizas VII Vilniaus ekslibrisų bienalėje, II laipsnio diplomas bei medalis tarpresp. knygos meno konkurse Rygoje. 1990 pelnė 2 diplomus ir 2 specialiąsias premijas Pabaltijo plakato parodoje Rygoje bei diplomą I sąjunginėje grafikos bienalėje Kaliningrade.

L.: AJAUSKAS, Valentinas. *Ex libris*: parodos katalogas. Vilnius, 1994; AJAUSKAS, Valentinas. *Parodos bukletas*. Sudarė autorius. Vilnius, 2002; ŽILIJUS, Vytautas. Grafikas, tapytojas Valentinas Ajauskas. Iš *Business and Exhibitions*. Vilnius, 2000, p. 34–35.

Regina Urbonienė

ANDRIEKUS Kazimieras Leonardas, * 1914 07 15 Barstyčiuose (Skuodo r.); vienuolis pranciškonas, poetas, *spaudos darbuotojas, spaudos rinkinių savininkas ir dovanotojas* (JAV).

1937–1939 studijavo teologiją Austrijoje, vėliau Italijoje. 1940 įšventintas į kunigus. 1945 Šv. Antano u-te (Romoje) apgynė bažnytinės teisės daktaro disertaciją. 1945 Italijoje leisto *Lietuvos balsas* redakcijos narys. 1946 apsigyveno JAV, liet. pranciškonų bendruomenėje ėjo įvairias pareigas. 1948–1952 Šv. Pranciškaus Varpelio redaktorius. 1950 redagavo *Pranciškonų metrašį*. Nuo 1949 – žurn. *Aidai* redakcijos narys, 1980–1992 – vyr. redaktorius. Bendradarbiavo *Lux Christi*, paskelbė straipsnių, eilėraščių spaudoje. Yra išleidęs eilėraščių rink.: *Atviros marios* (1955), *Saulė kryžiuose* (1960), *Naktigonė* (1963), *Po dievo antspaudais* (1969), *Už vasaros vartų* (1976). 1969–1979 Liet. rašytojų dr-jos pirmininkas (JAV). Rinko liet. dailininkų kūrinius, rengė parodas ir vakarus pranciškonams. 1989 VU b-kai dovanavo 302 egz. knygų ir period. leidinių rinkinį (tvarkomas ir saugomas kaip atskira kolekcija). Jis pasižymi apipavidalinimu (knygų dydžiu, įrišimo puošnumu ir prabangumu, knygų grafika). Paminėtina serija *The 100 Greatest Books of all Times* ir atskiri albumai (*American Painting, 1900–1970*), žymių dailininkų (Vincento van Gogho, Henri Matisse'o) reprodukcijų albumai, meno enciklopediniai leid. *World Art, The Modern World*. Išskirtina grožinės lit-ros serija *The World of Classic* (Franzo Kafkos, Euripido, F. Dostojevskio kūriniai). Pagal kalbas kolekciją sudaro leidiniai: anglų k. – 90 proc., liet. k. – 3 proc., vokiečių k. – 7 proc., kita dalis – italų, ispanų, prancūzų k. Kolekcija vertinga informaciniu, mokslo populiarinimo, estetiniu požiūriu. Joje gausu autografuotų ir dedikuotų leidinių.

Vilija Lukševičienė

ANIČAS Jonas, * 1928 03 03 Kalne (Pasvalio r.); istorikas, *bibliografas*.

1953 baigė Lietuvos kūno kultūros i-tą, 1954 – Visuomenės mokslų dėstytojų kursus prie Leningrado u-to. Habil. daktaras (humanit. mokslai, 1976), profesorius (1980). 1954–1969 dėstė Kauno ir Šiaulių aukšt. m-klose. 1969–1976 dirbo Filosofijos, teisės ir sociologijos skyriuje prie Ist. i-to. 1976–1979 Lietuvos komunistų partijos centro k-to Mokslo ir mokymo įstaigų skyriaus vedėjas. 1979–1991 Vilniaus ped. i-to rektorius. Parašė knygų apie Lietuvos komunistų partiją, ateizmą ir ateistinių auklėjimą, antiklerikalinių veikalų. Knygose *Vincas Vileišis* (1992), *Petras Vileišis* (1993, 2001), *Karininkas Antanas Juozapavičius* (1994), *Jonas Vileišis* (1995), *Alena ir Mykolas Deveniai* (1997), *Nepriklausomybės kovos Pasvalio krašte 1918–1919 metais* (1997), *Antanas ir Emilija Vileišiai* (1999), *Vytautas, Juozas ir Vincas Vileišiai* (2000) pateikė gausią bibliogr. medžiagą. Pasvalio r. centr. b-ka atskirais leidinėliais paskelbė Δ bibliogr. r-kles apie Joną (1991), Petrą (1991) ir Antaną (1992) Vileišius. Referatų rink. *Tarybų Lietuvos visuomenės mokslai* (1972–1975) redaktorių kolegijos pirm.

L.: *Jonas Aničas*: bibliografija. Vilnius, 1988.

Osvaldas Janonis

AUGIENĖ, Sinickaitė Gražina, * 1943 08 27 Joniškėje; *bibliotekininkė, bibliografe*.

1969 baigė Vilniaus u-tą (bibliotek. ir bibliogr. spec.). 1969–1971 dirbo bibliografe Panevėžyje, 1972–1975 – Šiaulių viešosiose b-kose. Nuo 1975 Šiaulių pedagoginio i-to b-kos vyr. bibliotekininkė, nuo 1986 b-kos direktorė (nuo 1997 Šiaulių u-to b-kos). Nuo 2001 direktorės pavaduotoja. 1999, 2000 stažavo Sanderlando, 2000 – Londono (Jungtinė Karalystė) u-tų b-kose, 2000 – Kopenhagos (Danija) moksl. b-kose. Nuo 1996 LBD narė. Dalyvauja Šiaulių miesto b-kų veikloje.

Birutė Butkevičienė

AUGUSTINAVIČIŪTĖ, Tamošaitienė Teklė, * 1872 08 24 Litkūnuose (Pakruojo r.), † po 1938; visuomenės veikėja, tautosakos rinkėja, *knygnešė*.

Lietuviškai skaityti bei rašyti išmokė tėvai, vėliau lavinosi savarankiškai. Gyveno Meldinių k. (Pakruojo r.). Knygnešiai Jurgis Bielinis ir Juozas Karabinas atveždavo liet. spaudos. Δ spaudinius paslėpdavo ir išplatindavo pagal knygnešių nurodymus. Už parduotus leidinius pinigų nusiūsdavo Martynui Jankui į Bitėnus. Apie 1898 Rozalimo vikaro kun. Kazimiero Kazlausko paprašyta vykdavo į Kupiškį pargabenti liet. knygų. 1900 į Rozalimą atvykęs klebonauti Kazimieras Olšauskas pasiūlė Δ mokyti, Gabrielė Petkevičaitė-Bitė nukreipė pas Jadvygą Juškytę į Pernaravą (Kėdainių r.). Čia mokėsi 8 mėnesius, susipažino su Povilu Višinskiu, šio paraginta rinko tautosaką. Daugiau kaip šimtą kūrinių pasiuntė į Bulgariją J. Basanavičiui. 1902 gyveno Šiauliuose, susipažino ir bendradarbiavo su visuomenės veikėjais Augustinu Janulaičiu, Vladu Požėla, Jonu Biliūnu. 1903 buvo išvykusi į Maskvą, čia bendradarbiavo su liet. studentų būrelio nariais. 1907 apsigyveno Kaune ir iki 1911 mokė vaikus Kauno priemiestyje Petrašiūnuose. Dalyvavo Šv. Zitos tarnaičių dr-jos veikloje. Buvo 1-ojo moterų kongreso dalyvė. Vėliau mokytojavo Zarasų r. Apie 1938 gyveno Radviliškyje, vėliau — Meldinių k. (Pakruojo r.).

Š.: *Teklė Augustinavičiūtė* [pensijos byla]. Lietuvos centr. valstybės archyvas, f. 387, ap. 5, b. 156; *Knygnešės Žemaitijos ir Aukštaitijos*. MA b-kos Rankr. skyrius, f. 12, nr. 1382.

*Benjamins Kaluškevičius,
Kazys Misius*

AUGUSTYNOWICZ Tomasz, Augustinavičius Tomas, * 1810 03 09 Choroščos parapijoje, Balstogės pavieta, † 1891 06 13 Švenčionyse; gydytojas, *knygų iliustruotojas*.

1830 baigęs Svisločės g-ją, Vilniaus u-te studijavo mediciną, 1835 baigė Vilniaus Medicinos-chirurgijos ak-ją. 1835–1842 karo, vėliau privatus gydytojas. 1871–1877

Rytų Sibiro ekspedicijose tyrinėjo Sibiro ir Tolimųjų Rytų gamtą bei etnografiją, parašė moksl. straipsnių, sudarė Sibiro augalų kolekciją (40 tūkst. vienetų), ji perduota Peterburgo botanikos sodui. Sibiro tautų liaudies rūbų kolekciją 1874 ekspozicijoje antropologijos parodoje Maskvoje. Vilniuje išleido chirurgijos instrumentų atlasą *Instrumenta chirurgica in discentium commodum 50 tabulis depicta et lapidi incisa*, kuriam pats litografavo 50 lentelių.

L.: ŚLABCZYŃSKI, T. Tomasz Augustynowicz (1809–1891) i jego prace etnograficzne o Syberii. Iš *Lud*. Wrocław; Poznań, 1975, t. 59, p. 157–166.

Vladas Gasiūnas

BAKANAUSKAS Simonas, * 1865 Vanaguose (Anykščių r.), † po 1935; valstietis, batsiuovys, sielininkas, *knygnešys*.

Nuo 8 iki 22 m. tarnavo pas ūkininkus. 1889 apsigyveno Raudondvaryje (Kauno r.), plukdė į Vokietiją sielius. Grįždamas parsigabendavo knygelį, religinių paveikslėlių, „Gyvojo rožančiaus“ brolijos kortelių. Vėliau užsiėmė vien liet. spaudos platinimu ir taip darbavosi apie 16 metų – iki spaudos draudimo panaikinimo. Susipažino su Eržvilko apylinkių knygnešiais Jurgiu ir Vincu Gajauskais, Juozu Stasiulaičiu ir kt. Spaudą platino tuometinėse Kauno, Raseinių, Ukmergės, Panevėžio apskrityse. Daug knygnešių patys atvažiuodavo pas Δ liet. spaudos (R. Slavinskas, J. Pusvaškis iš Balninkų, A. Būčys iš Videniškių, J. Griganavičius iš Anykščių, Gabriukas iš Vidiškių ir kt.). Artimiausi bendradarbiai buvo kavarskietis Juozapas Gylis, Jurgis Černiauskas ir Kazys Katinas iš Lyduokių (Ukmergės r.). Parsigabentą spaudą dažniausiai slėpdavo Vanagų ir Luciūnų sodžiuose. Gabendamas spaudą įkliuvo 2 kartus. 1895 sulaikytas Dasiūnuose (Kauno r.), atimta 91 liet. knyga (elementoriai, kalendoriai, maldaknygės). Nubaustas 2 mėn. arešto. 1897 sulaikytas Virbalio muitinėje – palto kišenėse surasta 35 liet. maldaknygės ir 279 religiniai paveikslėliai su liet. tekstais. Nubaustas 3 mėn. arešto. 1889 kartu su knygnešiu A. Gustu nešdami liet. spaudą Krakų miške sutiko uriadniką, pradėjo bėgti. Buvo apšaudyti. Gustą sužeidė, Δ pavyko pabėgti. 1903 nusipirko Novosiolkos vnk. (16 dešimtinų žemės, Molėtų r.) ir jame apsigyveno.

L.: YLA, St. Knygnešys Sim. Bakanauskas. Iš *Knygnešys*. Vilnius, 1997, t. 3; MERKYS, V. *Draudžiamosios lietuviškos spaudos kelias*. Vilnius, 1994.

*Benjaminas Kaluškevičius,
Kazys Misius*

BALYS Jonas, * 1909 07 02 Krasnavoje (Kupiškio r.); tautosakininkas, etnologas, *bibliografas*.

Studijavo Lietuvos, Graco (1930–1931) ir Vienos (1931–1932) u-tuose (igijo etnologo ir folkloristo spec.). Filosofijos daktaras (1933). 1933–1935 dėstė Vytauto

Didžiojo, 1942–1944 – Vilniaus u-tuose. 1935–1944 Liet. tautosakos archyvo vedėjas, *Tautosakos darbų* (7 t., 1935–1940) redaktorius. 1944 pasitraukė į Vokietiją. 1944–1945 Freiburge dirbo Vokiečių liaudies dainų archyvo moksl. bendradarbiu. 1946–1948 dėstė Pabaltijo u-te Hamburge. 1948 persikėlė į JAV, kur dirbo moksl. darbą Indianos u-te (1948–1952), Šiaurės Amerikos Arkties (1952–1954) i-tuose. 1956–1981 Kongreso b-koje Vašingtone referentas Baltijos šalių reikalams. 1964–1967 Lituanistikos i-to pirm. Amerikos liet. Kultūros archyvo muziejaus Putname mecenatas ir tautosakos kambario steigėjas. Išleido monografijų etnografijos ir tautosakos klausimais, tautosakos rinkinių, paskelbė apie 600 moksl. straipsnių liet., anglų ir vokiečių k., bendradarbiavo *Liet. enciklopedijoje* (Bostonas). *Tautosakos darbų* II tome (1936) paskelbė *Liet. pasakojamosios tautosakos motyvų katalogą* (liet. ir anglų k.), kuriame aprašė apie 16 tūkst. pasakų ir sakmių variantų. Nuo 1936 teikė bibliogr. medžiagą period. bibliogr. r-klei *Internationale Volkskundliche Bibliographie (Tarpautinė tautotyros bibliografija)*. Parengė bibliogr. leidinius *Lithuania and Lithuanians (Lietuva ir lietuviai, 1961)*, *Lithuanian Periodicals in American Libraries (Liet. periodika Amerikos bibliotekose, 1982)*, paskelbė bibliogr. leidinių recenzijų. Rengė biuletenį *Bibliographical Bulletin of the Institute of Lithuanian Studies (Lituanistikos instituto bibliografinis biuletenis)*. Skirta J. Basanavičiaus premija (1994). Slapyv.: B. J., J. B., B. Jonaitis.

Š.: LNB Retų knygų ir rankraščių skyrius, f. 168.

Osvaldas Janonis

BANYS Vytautas, * 1920 12 24 Panevėžyje, † 1989 09 27 Kaune; dailininkas, *knygų iliustruotojas*.

1940–1943 studijavo tapybą Vilniaus dailės ak-joje pas Justiną Vienožinskį. 1947 baigė monumentaliąją tapybą Kauno valst. taikomosios ir dekoratyvinės dailės i-te. 1947–1949 dėstė šiame i-te. 1950 represuotas ir išstremtas į Vologdos sritį. Iki 1955 gyveno Baškirijos ATSR. 1956–1986 mokytojavo Kauno Juozo Naujalio vid. meno m-kloje, dėstė Lietuvos dailės i-to Kauno vakariniame skyriuje. Sukūrė vitražų, litografijų, apipavidalino ir iliustravo daugiau kaip 300 knygų. Svarbesnės iliustruotos ir apipavidalintos kn.: Simono Daukanto *Žemaičių pasakos* (1950), Ericho Marijos Remarko *Laikas gyventi ir laikas mirti* (1957), Vinco Mykolaičio-Putino *Altorių šešėly* (1958), *Mano tėvelis buvo kalvelis* (1961), Petro Cvirkos *Lapės gudrumėliai* (1964). Bendradarbiavo su „Šviesos“ I-kla, apipavidalino ir iliustravo vadovėlius mokykloms (*Gimtasis žodis* IV klasei, 1963; 1963 pelnė Sąjunginio kn. grafikos konkurso diplomą ir Sąjunginės liaudies ūkio pasiekimų parodos medalį). Knygų iliustracijos realistinės, apibendrintos formos, struktūriškai aiškaus piešinio, nuosakiai stilizuotos. Nuo 1948 dalyvavo dailės parodose.

L.: BANYŠ, Vytautas. *Knyga ir dailininkas*. Vilnius, 1966; KLOVA, Boleslovas. *Metai, skirti jaunimui. Kauno tiesa*, 1971, sausio 24; PUZINAUSKAITĖ, Rūta. *Kol miega vaikai. Vakarinės naujienos*, 1970, gruod. 25.

Lijana Natalevičienė

BARISAITĖ, Zelenkevičienė Laima Sofija, * 1930 07 18 Panevėžyje; dailininkė, *knygų iliustruotoja*.

1948–1954 studijavo Lietuvos dailės i-te, jį baigusi bendradarbiavo su I-klomis. Sukūrė litografijų, akvarelių, spalvotų linoraižinių, iliustravo ir apipavidalino knygų. Svarbesnės iliustruotos ir apipavidalintos kn.: Antano Vienuolio *Puodžiūnkiemis* (1954), *Legendos ir padavimai* (1957), *Žemaitės Raštai* (t. 1, 3; 1956; 1957 apdovanojama pasaulinio jaunimo ir studentų festivalio diplomu), Juliaus Janonio *Vaikų dienos* (1963), *Mano dainelės* (1971, 1984), Petro Cvirkos *Cukriniai avinėliai* (1964), Martyno Vainilaičio *Mano volungėlė* (1975), Vinco Krėvės *Antanuko rytas* (1975), Kosto Kubilinsko *Su žilvičio dūdele* (1987). Iliustracijos apibendrintos formos, sodraus piešinio, spalvingos, tapybiškos. Nuo 1954 dalyvauja dailės parodose Lietuvoje ir užsienyje.

L.: BARISAITĖ, Laima. Iliustracijos V. Krėvės knygai „Antanuko rytas“. *Naujos knygos*, 1975, nr. 9; GENIUŠIENĖ, Irena. *Vaivorykštės spalvomis. Pergalė*, 1980, nr. 8.

Lijana Natalevičienė

BIRBALAS, Birbilas Vincas, * 1866 06 16 Reistruose (Šilalės r.), † po 1935 Čikagoje JAV; valstietis, *knygnešys*.

Apie 1883 išvyko į JAV. Grįžęs į Lietuvą apsigyveno Teneniuose (Šilalės r.), ūkininkavo. 1885 pradėjo gabenti liet. spaudą iš M. Lietuvos. Kasmet keliaudavo 7–8 kartus, kiekvieną kartą parsigabendavo po 75 svarus knygų. Organizavo knygnešių tinklą, bendradarbiavo su knygnešiais Domininku Bubėnu, Jonu Geču, Viktoru Norkumi ir kt. Knygas slėpdavo ne savo sodyboje, o tame pačiame kaime pas brolių Juozą ar giminaitį Auškašnį. Šių sodybų gyvenamuosiuose namuose, klėtyse, kamaroje turėjo įsirengęs slėptuves po grindimis, suoluose, netgi sienose padarytose nišose. 1895 buvo iškūstas. Žandarai netrukus kratė Δ namus ir rado 2 užrašų knygeles, knygų pirkimo sąskaitas, 22 įvairaus turinio liet. knygas. Krata daryta dėl to, kad įkliuvo A. Juraška, kuriam Δ atnešdavo liet. spaudos. Δ spėjo pasislėpti. Įkliuvo 1896. Nubaustas 1 metus kalėti Peterburge ir 2 metus tremties Liepojoje. Įkliuvus Liudui Vaineikiui, kaip jo padėjėjas spaudai platinti Δ Liepojoje buvo kratytas. Rasta keletas liet. leidinių. Kaltintas nelegalios spaudos platinimu tarp darbininkų. Apie 6 mėn. taikytas kardomasis areštas. 1902 nubaustas 2 metus

tremties. Nespėjęs atlikti baumės vėl įkliuvo – Sartininkų užkardoje su 20 leidinių sulaikytas Jonas Gečas prisipažino, kad šią spaudą gabelo Δ. Caro paliepimu papildomai nubaustas 8 mėn. kalėjimo (įskaičius kardomąjį areštą). Tremties vieta – Ostrovo m. (Pskovo gub.). Čia pabuvęs apie 2 mėn., 1903 pabėgo į Ameriką ir apsigyveno Čikagoje. 1904 Bitėnuose pas M. Janką savo lėšomis išleido knygelę *Širdis žmogaus pažnyčia Dievo arba lizdu piktų dvasių*.

L.: BUBĖNAS, D. Kai kurie žemaičiai knygnešiai. Iš *Knygnešys*. 2-as leid. Kaunas, 1938, t. 1; MERKYS, V. *Draudžiamosios lietuviškos spaudos kelias*. Vilnius, 1994; RAČKUS, A.M. Kalėjimų ir ištrėmimų nenugalėtas. Iš *Knygnešys*. 2-as leid. Kaunas, 1938, t. 1.

*Benjamins Kaluškevičius,
Kazys Misius*

BUČELYTĖ Liongina, * 1962 02 18 Saulėniškiuose (Švenčionių r.); lituanistė, poetė, *bibliotekininkė*.

Baigė Adučiškio vid. m-klą. 1981–1987 studijavo liet. k. ir lit-rą Vilniaus u-te. Nuo 1986 dirbo Lietuvos aklųjų dr-jos respublikinės centr. b-kos Ukmergės kilnojamoje bibliotekėleje bibliotekininke, dabar – Lietuvos aklųjų b-kos Ukmergės filialo vyresn. bibliotekininkė; filialo vedėja. Rašo eilėraščius. Jie spausdinti lit-ros almanache *Vaivorykštė*, žurn. *Mūsų žodis*. 2000 Lietuvos aklųjų b-ka išleido Δ eilėraščių knygą *Iš nakties dienoraščio*.

Žiedūnė Zaveckienė

BULHAK Jerzy, **Bulhakas** Jurgis, * 1697 (Baltarusija), † 1769 03 12 Chrapine, Minsko pavietae (Baltarusija); unitų vyskupas, *leidėjas, vertėjas*.

Mokėsi Žirovicuose (prie Slonimo), Romoje, igijo filosofijos ir teologijos daktaro laipsnį. Dėstė retoriką ir poeziją įvairiose m-klose. 1728 tapo Supraslio vienuolyno archimandritu, 1730 – Pinsko ir Turovo vyskupu. Praturtino Supraslio vienuolyno b-ką, atstatė ir išplėtė spaustuve. 1735 savo lėšomis Lvove išleido paties išverstą į lotynų k. knygą *Missa s. Joannis Chryzostomi...* (šv. *Joano Chryzostomo mišia*), o 1743 taip pat savo lėšomis - *Biblia ruska (Rusų Biblija)*.

Marija Ivanovič

BURBAITĖ Loreta, * 1966 01 07 Radviliškyje; *bibliotekininkė, bibliografė*.

1989 baigė Vilniaus u-tą (bibliotek. ir bibliogr. spec.). 1989–1990 dirbo bibliotekininke Techninės b-kos Kauno skyriuje, nuo 1990 Šiaulių pedagoginio i-to b-koje (nuo 1997 Šiaulių u-to b-koje) bibliotekininke, vyr. bibliotekininke. Nuo 1996 direktorės pavaduotoja, nuo 2001 direktorė. Stažavo 1997 Lundo (Švedija),

1998 Oslo (Norvegija), 1999, 2001 Sanderlando, 2000, 2001 Londono (Jungtinė Karalystė), 2000 Kopenhagos (Danija) u-tų b-kose. Nuo 1996 LBD narė. Dalyvauja šiaulių b-kų veikloje. Paskelbė straipsnių profesinėje spaudoje.

Birutė Butkevičienė

BUTKUS Liudvikas, * 1891 01 06 (18) Pažvelsyje (Klaipėdos r.), † 1947 11 09 Plungėje; *knygų prekybininkas ir leidėjas*.

Gimė valstiečių šeimoje, rašytojo Butkų Juzės brolis. Greičiausiai 1922–1925 turėjo knygyną Palangoje, vėliau – Plungėje. Pirmosios nepriklausomybės laikotarpio pabaigoje bankrutavo, dirbo vietos banke, 1941–1947 su šeima ištremtas į Tomsko sritį. Grįžęs dirbo lentpjūvėje. Reikšmingiausia knygyno, pavadinto „Vilnimi“, veikla susijusi su Plunge. Δ turėjo plataus, daugiausia šviečiamojo turinio lit-ros asortimentą, leido knygas, kurias iš užsienio k. vertė Žemaitijoje mokytojavęs Viktoras Kamantauskas. Svarbesni „Vilnies“ leidiniai: Molière'o *Juokingosios pamaivos* (1928), devynių užsienio prozininkų kūrybos rink. *13 apysakų* (1929), R. L. Stevensonso *Lobių sala* (1930), F.H. Burnett *Mažoji Sara* (1931); kai kurie jų švietimo m-jos pripažinti tinkamais m-klų b-koms.

L.: KAUNAS, D. Knygų leidyba Plungėje pirmosios nepriklausomybės metais. *Knygotyra*, 2001, t. 37.

Domas Kaunas

CHEVALIER Jan, * 1732 06 23 (?) Varšuvoje, † 1780 ten pat; jėzuitas, profesorius, *Vilniaus ak-jos spaustuvės prefektas*.

1749 įstojo į jėzuitų ordiną. Noviciatą atliko Vilniuje. 1751–1754 dėstė sintaksę, prancūzų ir vokiečių k. vienuolių m-kloje Gardine. 1755–1759 studijavo scholastinę teologiją Vilniaus ak-joje. 1767–1770 Vilniaus ak-jos poleminės teologijos profesorius. Buvo Filosofijos, o vėliau Teologijos f-to dekanas. 1769–1770 Vilniaus ak-jos sp. prefektas.

Marija Ivanovič

CIAPINSKI Bazyli, **Čiapinskis** Vasilijus, **Тяпинский** Василий Николаевич (Омельянович), * apie 1530, † apie 1604; *spaustuvės Čiapine (LDK) savininkas ir įkūrėjas, vertėjas, bibliofilas*.

Gimė bajorų stačiatikių šeimoje. 1565 tarnavo pas LDK maršalką Eustachijų Valavičių, 1578 Oršos seniūno padėjėjas, mėgo knygas ir surinko didelę b-ką. Pirkto senas knygas, dažnai iš labai tolimų kraštų. Po 1565 įkūrė Čiapine spaustuve, spausdino religinio turinio knygas. Išvertė į baltarusių k. ir po 1580 išspausdino ypač retą knygą, išlikusią tik 2 egz., – *Piervaja čast' Novoho Zavieta abo Tasta-*

mentu... (*Naujojo Testamento pirmoji dalis*). Kartais vartojo dvigubą pavardę Ciapinskis-Omeljanovičius.

L.: КАРСКИЙ, Е. Ф. *Белорусы*. Петроград, 1921, t. 3.

Marija Ivanovič

CYPKŪNIENĖ, Vaitkevičiūtė Irena, * 1948 01 01 Biržuose; *dokumentų restauratorė*.

1964 dirbo LRB bibliotekininke, 1965 Lietuvos rašytojų s-goje, 1971 Lietuvos dailės muziejuje. Nuo 1971 dirba Vilniaus u-to b-koje. 1994 LR Kultūros vertybių restauratorių atestavimo kom-ja suteikė aukščiausią popieriaus restauratoriaus kvalifikacinę kategoriją. Stažavo Dailės muziejaus Prano Gudyno muziejinių vertybių restauravimo ir konservavimo centre (1973), Maskvoje (1976), Tartu (1980), Leningrade (1989). Dalyvavo ir skaitė pranešimus tarpt. konferencijose Maskvoje (1975), Leningrade (1989). Specializacija – rankraščių restauravimas.

Irena Krivienė

CUI, Kiui Napoleon, * 1822 05 Vilniuje; dailininkas, *knygų iliustruotojas*.

Mokėsi Vilniaus bajorų i-te, 1841 ir 1844 kaip laisvas klausytojas studijavo Peterburgo dailės ak-joje pas prof. Nikolajų Utkiną. 1855 gavo portreto tapybos laisvo dailininko vardą. Nuo 1850 dirbo Rusijos kariuomenės aprangos ir ginkluotės projektavimo įstaigoje. Sukūrė estampų Juozapo Ozemblausko litografijoje. Iliustravo kn. *Kratkaja istorija Petra Velikogo (Petro Didžiojo trumpa istorija*, 18 litografijų, 1845), bendradarbiavo žurnale *Illustracija, Russkij iliustrirovannij almanach* (1859).

Vladas Gasiūnas

CZERSKI Stanisław, Čerskis Stanislovas, * 1777 10 10 Latgalijoje (Latvija), † 1833 04 17 Varniuose; kunigas, filologas, *knygų iliustruotojas*.

Mokėsi Polocko jėzuitų m-kloje. 1792 (pagal jo 1824 tarnybos lapą) arba 1794 (pagal V. Biržišką) įstojo į jėzuitų ordiną Polocke. 1795–1798 – Vitebsko jėzuitų kolegijos, 1800–1801 m. – Mstislavlio liaudies m-klos, 1805–1810 – Oršos kolegijos kalbų ir retorikos mokytojas, 1801 paliko vienuolyną ir išlaikęs egzaminus Vilniaus u-te buvo paskirtas Kijevo g-jos senovės lit-ros mokytoju. 1814–1824 dėstė lotynų ir graikų k. Vilniaus g-joje. Apie 1814 paskirtas Brastos, 1821 Varnių kanauninku (caro patvirtintas 1823). 1821 Vilniaus u-te įgijo teologijos daktaro laipsnį. Buvo lotynų mokslo dr-jos Jenoje ir Arkady ak-jos Romoje narys. Apie 1825 paskirtas Salantų klebonu. 1831 dalyvavo sukilime ir buvo suimtas. Salantuose turėjo vario raižinių spaustuve. Išleido savo paties iliustruotas kn. *Bayki Fedra*

ksiag pięc (Fedro pasakėčios penkios, 1810), G. R. Deržavino odę De Deo (Dievas, lot. k. vertimas 1819), Widok dawnego Wilna z krótkiem obiasnieniem (Senjo Vilniaus vaizdas su paaiškinimais, pagal G. Brauno planą, 1822), Słownik lacińsko-polski (Lotynų-lenkų kalbų žodynas, 2 tomai 1822–1825, kai kurie egz. su iliustr.), Opis Żmudzkiej dyecezyi (Žemaičių vyskupijos aprašymas, 1830). 47 jo vario raižinių lentas Konstantinas Tiškevičius turėjo Logoisko (Baltarusija) rinkinyje ir išspausdino albume Pomniki rytownictwa krajowego (Krašto raižybos paminklai, 1858).

Š.: 1824 *tarnybos lapas*. Lietuvos valstybės istorijos archyvas, f. 567, ap. 2, b. 1445, lap. 157–158.

L.: JUCEVIČIUS, Liudvikas. *Mokyti žemaičiai*. Vilnius, 1975; BIRŽIŠKA, Vaclovas. *Aleksandrynas*. Vilnius, 1990, t. 2, p. 348–351.

Vladas Gasiūnas

DALBOKAS Jeronimas, * 1867 01 17 Gudaičiuose (Pakruojo r.), † 1930 12 31 Krakėse (Kėdainių r.), palaidotas senosiose Krakių kapinėse; siuveljas, *knygnešys*.

Mokėsi slaptoje m-kloje pas daraktorių, paūgėjęs ėmė siūti. Kaip siuveljas keliaudamas po kaimus apie 1886 pradėjo platinti liet. spaudą (maldaknyges, laikraščius ir kt.) Krakių apylinkėse. Apsigyvenęs Krakėse daugiausia spaudos gaudavo iš knygnešio Juozo Karabino. Vėliau susipažino su knygnešiu Jonu Lukošiumi iš Ariogalos, kuris spaudos atgabendavo į Δ namus. Turėjo sumaniai įrengtas slėptuves, todėl per kratas jose spaudos nerasdavo. 1905 dalyvavo Didžiajame Vilniaus Seime. Per Pirmąjį pasaulinį karą sudegė Δ namai ir liet. knygų b-ka. Nuo 1930 gaudavo knygnešio pensiją.

L.: DALBOKAS, J. Krakių padangėje. Iš *Knygnešys*. Kaunas, 1928, t. 2; Dalbokas Jeronimas. Iš *Šimtas knygnešių: knygnešių sienelės vardai*. Vilnius, 1998.

*Benjamins Kaluškevičius,
Kazys Misius*

DANILIAUSKAITĖ Viktorija * 1951 04 23 Jakutske (Rusija); dailininkė, *knygų iliustruotoja*.

1974 baigė Vilniaus dailės i-tą (dailės pedagogikos spec.). Nuo 1983 Lietuvos dailininkų s-gos narė. Daugiausia iliustruoja liet. poetų eilėraščių knygas: J. Strielkūno *Rinktinė. Eilėraščiai* (1986), *Trečias brolis* (1993) ir *Naktiniai sodai* (2002), V. Mačernio *Sielos paveikslas* (1993), O. Baliukonytės *Elgetaujanti saulė* (1998) ir kt. Iliustracijos dažniausiai sukurtos linoraižinių ar piešinio tušu technika, pasitelkus labai taupias išraiškos priemones: lakonišką, apibendrintą piešinį, tampantį simboliu – ženklu. Visoje dailininkės kūryboje ryškūs paukščio, žirgo, antkapinių pa-

minklų-krikštų motyvai, atėję iš liaudies meno ir architektūros. Spalvinė gama santūri, dažniausiai vartojamas juoda ir balta kontrastas, kartais papildoma pilka spalva. Ekslibrisus pradėjo kurti studijų metais. Yra sukūrusi apie 200 ekslibrisų: *Birutės* (1981) *Aušrinės* (1983), *Citta di Cortona* (1984), ekslibrisai iš ciklo *In memoriam – A. Steponavičiui, V. Kisarauskui, A. Kučui, R. Gibavičiui, V. Petravičiui* (visi 1996) ir kt. Sukūrė savo personalinių parodų plakatų ir parodos su mama Julija Daniliauskiene parodos plakatą (1993), taip pat plakatą *Baltiškojo ornamento beieškant* (1999). Nuo 1977 dalyvauja dailės parodose Lietuvoje ir užsienyje. Pelnė nemaža apdovanojimų, tarp jų Lietuvos kultūros m-jos premiją (1989), Baltijos šalių knygos meno parodos diplomą (1997), tarpt. ekslibrisų konkurso „Lietuviškai knygai – 450“ 1-ąją premiją (1997), VII tarpt. knygos meno parodos diplomą (2000).

L.: *Viktorija Daniliauskaitė*: grafika. Vilnius, 1994; 1995: *Lietuvos dailė*. Vilnius, 1995, p. 48–49; Viktorija Daniliauskaitė. *Dailė*, 1991, nr. 30, p. 68–69; *Lietuvos ekslibrisas*. Vilnius, 1991, p. 53, 233; *72 lietuvių dailininkai apie dailę*. Vilnius, 1998, p. 66–68.

Regina Urbonienė

DANILIAUSKAS Antanas Pranas, * 1876 01 02 Sintautuose (Šakių r.), † 1941 12 31 Rešiotų konclageryje (Kansko r., Krasnojarsko kr., Rusija); mokytojas, švietėjas, *draudžiamosios liet. spaudos platintojas*.

Mokėsi Sintautų pr. m-kloje, Marijampolės g-joje. 1895 įstojo į Peterburgo u-to Filologijos f-tą. Priklausė Peterburgo liet. studentų dr-jai, susirašinėjo su „Sietyno“ dr-jos nariu Pranu Matulaičiu. Bendradarbiavo liet. spaudoje. Prasidėjęs „Sietyno“ dr-jos bylai ir areštams, pas P. Matulaitį buvo rasta Δ laiškų. Per kratą tėvo Prano Daniliausko namuose rado liet. spaudos ir Δ laišką iš Peterburgo, kuriame prašoma perduoti S. Daukanto *Lietuvos istoriją* kaimynystėje atostogaujančiam Peterburgo un-to Teisės f-to studentui Pranui Vaičiaičiui. Po to žandarai kratė Δ butą Peterburge, rado slaptą Liet. studentų dr-jos bibliotekėlę (16 liet. knygų ir laikraščių ir liet. straipsnio *Varpui* rankraštį apie M. Daukšos *Katekizmo* 300 metų jubiliejaus minėjimą Peterburge), taip pat raštelį, kuriame Δ prašomas įdėti įvairių brošiūrų bei straipsnių į apsiausto kišenę. 1897 08–1898 01 Δ taikytas kardomasis areštas Peterburgo ir Kalvarijos kalėjimuose, kol buvo paleistas už 200 rb užstatą. Caro paliepimu 1899 nubaustas 6 mėn. kalėjimo ir 1 metais tremties. Kalėjo „Kryžių“ kalėjime Peterburge. Tremties bausmę atliko Taline. 1901 gavo leidimą tęsti studijas Kazanės u-te. Diplomą įgijo 1903. Negalėdamas gauti darbo Lietuvoje, dirbo Rusijoje. Į Lietuvą grįžo 1918. Naumiestyje įkūrė prog-ją. Buvo vienas iš Marijampolės mokytojų sem-jos steigėjų (1919), jos direktorius iki 1923, taip pat Ma-

rijampolės Rygiškių Jono g-jos direktorius (1923–1928). Vėliau dirbo Švietimo m-joje. 1941 su šeima ištremtas į Sibirą. Mirė badu.

L.: MARTINKUTĖ, Daiva. Knygnešys pedagogas Antanas Daniliauskas. *Mokslo Lietuva*, 1998, rugs. 24; MERKYS, V. *Draudžiamosios lietuviškos spaudos kelias*. Vilnius, 1994.

*Benjaminas Kaluškevičius,
Kazys Misius*

DAUKŠA Kazimieras, * 1866 01 29 Kairėnuose (Radviliškio r.), † 1939 05 03 Kuktiškėse (Utenos r.); kunigas, *draudžiamosios liet. spaudos platintojas*.

Mokėsi Šiaulių g-joje, 1891–1896 Vilniaus kunigų sem-joje. 1896–1897 – Žiežmarių klebonas, 1897–1898 laikinai ėjo Kalvių, Pivašiūnų klebono pareigas, 1898–1900 – Butrimonių filialistas, 1900–1902 – Giedraičių vikaras, 1902–1906 – klebonas Necečiuje (Lydos apskrityje, Gudijoje), nuo 1906 dirbo Kuktiškėse. Kunigaudamas Vilniaus krašto parapijose gaivino lietuviybę, liet. k. sakydavo pamokslus ir katekizuodavo vaikus. Mokė lietuviškai giedoti ir dainuoti. Nuo 1896 platino liet. spaudą, važinėdamas religiniais reikalais po kaimus ragino neatsizadėti gimtosios kalbos. Už liet. veiklą buvo skundžiamas ir rusų administracijos sekamas. Nuo 1906 parapijoje kūrė katalikiškas org-jas.

L.: GUSTAITIS, R. Nauji faktai apie kun. Kazimierą Dauką. *Voruta*, 2000, rugpj. 19; KIŠKIS, St. *Kristaus pašauktieji: Kaišiadorių vyskupijoje dirbusieji ir amžinybėn iškeliavusieji kunigai, 1921–1995*. Kaišiadorys, 1996.

*Benjaminas Kaluškevičius,
Kazys Misius*

DAUNORAVIČIŪTĖ Elena Audronė, * 1935 08 22 Žiežmariuose (Kaišiadorių r.), † 2001 03 02 Vilniuje; *bibliografe*.

1954 baigė Žiežmarių vid. m-klą. 1955–1960 studijavo Vilniaus u-te (bibliotek. spec.). 1961–1966 dirbo Vilniaus viešojoje b-koje metodiste, vyr. bibliografe, 1965–1966 Bibliografijos sk. vedėja. 1966–2000 VU b-kos vyr. bibliografe, sekt. vedėja, vyriaus. bibliotekininė, 1979–1991 Bibliografinio aptarnavimo sk. vedėja. Vadavo studentų gamybinei praktikai, 1967–1971 kaip valandininkė dėstė Teisės f-to studentams bibliogr. žinių pagrindus. Išleido bibliogr. rodyklę *Studentų visuomeninė-politinė praktika* (1978), kartu su kitais – leid. *Vilniaus universitetas bibliografija, 1940–1977* (1979). Nepublikuotų bibliograf. rodyklių fonde sukaupta jos paruoštų darbų (*Literatūra apie A. Sniadeckį, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (miestų ir šeimų) herbai 1805–1974 m. lit., Gintaras ir kt.*). Paskelbė straipsnių period. spaudoje. Sukaupė asmeninę biblioteką.

L.: Daunoravičiūtė Elena Audronė. Iš *Vilniaus universiteto bibliotekos metraštis*, 1999. Vilnius, 2000.

Zofija Milda Petrauskienė

DAVAINIS-SILVESTRAITIS, Dovoina-Silvestravičius Mečislovas, * 1849 04 20 Žieveliškėje (Raseinių r.), † 1919 05 31 Vilniuje, palaidotas Rusų kapinėse; poetas, publicistas, kultūrininkas, *knygnešys*.

Kilęs iš bajorų šeimos. Mokėsi Kauno ir Kėdainių g-jose. 1891–1896 gyveno Jelgavoje, nuo 1904 – Vilniuje. Tarnavo įvairiose įstaigose. Dar jaunas būdamas, 1867 pradėjo rinkti liet. tautosaką, etnografijos faktus. Pasirodžius *Aušrai* rūpinosi jos platinimu, ieškojo prenumeratorių. Liet. spaudos atveždavo knygnešio kun. M. Sederevičiaus vežėjas Jurgis Žemaitaitis, vėliau – jį pakeitęs knygnešys Jonas Urbutis. Rinko valstiečių parašus po prašymais dėl spaudos draudimo panaikinimo, pats rašė prašymus išleisti liet. knygas. Knygnešys Jonas Švedas, 1884 įkliuvęs Vadžgiryje (Jurbarko r.), buvo kaltinamas renkas duomenis liet. periodikos straipsniams ir juos apdoroti pateikias Δ, paskui sutvarkytus rankraščius nešąs į M. Lietuvą. 1885 Δ per kvotą išsigynė bendravęs su J. Švedu. Policijai susekus „Atgajos“ dr-ją ir įkliuvus J. Miliauskui-Miglovarai, pas jį per kratą rado Δ adresą. Žandarai 1895 kratė Δ butą Jelgavoje, surado ir atėmė daug liet. rankraščių, laiškų, 11 fotografijų. Turėjo aiškintis dėl susirašinėjimo su V. Bruožiu, M. Jankumi, J. Mikšiu, Jonu ir Roku Šliūpais, F. Kaunackiu, „Atgajos“ dr-jos nariu J. Trumpliui. Susirašinėjo su E. Volteriu liet. spaudos platinimo ir jos draudimo panaikinimo klausimais. Visuomenės gyvenimo, istorijos, kultūros, lit-ros temomis rašė *Aušroje*, *Varpe*, *Vilniaus žiniuose*, *Viltyje*, *Nepriklausomojoje Lietuvoje*. Vilniuje leido lietuviškos minties laikraščius lenkų k. *Litwa* (1908–1914) ir *Lud* (1912–1914).

Š.: *M. Davainio-Silvestraičio atsiminimai* [rankraštis]. Liet. lit-ros ir tautosakos i-tas, f. 1, b. 1253; *M. Davainio-Silvestraičio autobiografija* [rankraštis]. Liet. lit-ros ir tautosakos i-tas, f. 1, b. 1834.

L.: TUMAS-VAIŽGANTAS, J. *Lietuvių literatūros paskaitos*. Draudžiamasis laikas. Aušrininkų grupė: J. A. Vištelis, M. D. Silvestravičius, T. Žičkis, J. Myliauskis. Kaunas, 1924, p. 53–72.

*Benjaminas Kaluškevičius,
Kazys Misius*

DEMBSKIS Vitalis, * 1845 buv. Šiaulių apskrityje, † apie 1915 Jeruzalėje (Izraelis); kunigas, *vyskupo Motiejaus Valančiaus knygnešių organizacijos narys*, *knygnešys*.

Kilęs iš bajorų. Mokėsi Telšių prog-joje, Varnių (vėliau Kauno) kunigų sem-joje. 1867 paskirtas diakonu į Tryškis, taip pat mokytojavo vietos liaudies m-kloje.

Vyskupas M. Valančius įpareigojo platinti tarp mokinių liet. elementorius. 1868–1870 vikaras Gaurėje (Tauragės r.). Vyskupas patarė palaikyti ryšius su M. Lietuvoje, Ropkojuose, gyvenusiu knygnešiu kun. Antanu Brundza ir platinti iš jo gaunamą liet. spaudą. Palaikė ryšius ir su kitais slapto M. Valančiaus knygnešių org-jos nariais – kaimyninių parapijų kunigais. 1870 08 12 Δ butas buvo kratytas, jis pats suimtas, uždarytas į Raseinių kalėjimą, vėliau pervežtas į Vilnių. Po 2 mėn. kalėjimo ir tardymų Δ palūžo, tardytojams papasakojo jam žinomas Valančiaus knygnešių org-jos paslaptis. 1871 iš kalėjimo paleistas ir perkeltas į Vilniaus vyskupiją. 1872–1876 mokėsi Peterburgo dvasinėje ak-joje; ją baigęs buvo karo kapelionu Lenkijoje ir Kazanėje. Nuo 1885 dirbo Žemaičių vyskupijos parapijose. 1912 išvyko į Jeruzalę.

L.: MERKYS, V. *Draudžiamosios lietuviškos spaudos kelias*. Vilnius, 1994; MERKYS, V. *Motiejus Valančius: tarp katalikiškojo universalizmo ir tautiškumo*. Vilnius, 1999.

*Benjaminas Kaluškevičius,
Kazys Misius*

DOGELIS Povilas, * 1877 02 01 Kniebioniuose (Raseinių r.), † 1949 11 03 Kaune, palaidotas Arkikatedros Bazilikos šventoriuje; kunigas, visuomenės veikėjas, religinių raštų rengėjas, *draudžiamosios liet. spaudos platinimo organizatorius*.

Tėvai – valstiečiai. Liet. skaityti ir rašyti išmokė daraktorė Grigaravičienė. Toliau mokėsi Girkalnio ir Raseinių m-klose, Liepojos g-joje ir 1894–1898 Kauno kunigų sem-joje. Norėdamas išmokti liet. gramatikos, lavinosi privačiai. Jau pirmame kurse savo ranka rūpestingai perrašė kun. K. Jauniaus gramatiką ir taip išmoko taisyklingai liet. rašyti. Sem-joje buvo priimtas į slaptą klierikų org-ją, kuri rūpinosi lietuvių palaikymu, liet. spaudos platinimu. 1899 išventintas į kunigus ir paskirtas vikaru į Kvetkų parapiją (Biržų r.). Kitais metais perkeltas vikaru į Panemunėlį (Rokiškio r.), kur klebonavo liaudies švietėjas kun. Jonas Katelė. Už atsakymą dėstyti tikybą rusų k. Panemunėlio pr. m-kloje caro valdžios 1902 rugpjūtį 2 metams uždarytas į Kretingos vienuolyną kaip politiškai nepatikimas. Kretingoje artimai bendradarbiavo su kun. Antanu Bizausku ir kun. Kazimieru Petreikiu. Trise nutarė organizuoti liet. spaudos gabenimą iš M. Lietuvos. Δ buvo atsakingas už atvežamos spaudos slėpimą ir išdavimą knygnešiams. Slėptuvę įrengė viename iš vienuolyno negyvenamų kambarių. Jų padėjėja buvo kretingišė Petronėlė Gaigalaitė; jai pavedė gabenti rankraščius į Tilžės spaustuves ir iš ten pristatyti liet. spaudą iki sienos. Pernešimą per sieną organizuodavo Ona Maliauskaitė. Į Kretingą spaudą atveždavo knygnešys Antanas Lankutis. Iš čia pasiimdavo Plungės, Endrijavo, Veiviržėnų ir kitų kraštų knygnešiai. 1904 rugpjūtį Δ iš vienuolyno paleistas. Kunigavo Nemakš-

čiuose (Raseinių r.), Kauno Arkikatedroje Bazilikoje. Nuo 1903 bendradarbiavo *Tėvynės Sarge, Kryžiuje, Dirvoje-Žinyne* ir kt. Slapyv. Paukštėlis. Išvertė į liet. k. ir išleido keletą religinio turinio knygečių.

Š.: DOGELIS, P. *Mano gyvenimo prisiminimai*. Kaunas, 1936; Povilas Dogelis. Iš *Lietuvos albumas*. Kaunas, [1921], p. 325–326.

L.: Povilas Dogelis. Iš *Šimtas knygnešių*: knygnešių sienelės vardai. Vilnius, 1998.

*Benjaminas Kaluškevičius,
Kazys Misius*

DONIELA Povilas, * 1903 01 07 Šatraminiuose (Skuodo r.), † 1987 12 09 Sidnėjūje (Australijoje), palaikai palaidoti Mosėdžio kapinėse; *knygų prekybininkas ir leidėjas*.

Baigęs knygų prekybininkų kursus Kaune, greičiausiai 1932 buvo paskirtas Šv. Kazimiero dr-jos knygyno Plungės skyriaus vedėju. Po kelerių metų šį skyrių nupirko ir pavadino „Ryto“ knygynu. Jame veikė ir grožinės lit-ros komercinė b-ka, išleista knygų: *Linksmos jaunimui dainelės* (1938) ir kt. Pirmosios sovietinės okupacijos metais knygynas buvo nacionalizuotas, vokiškosios – vėl atidarytas. 1944 savininkas su šeima pasitraukė į Vokietiją, 1948 persikėlė į Australiją, kur aktyviai dalyvavo Sidnėjaus liet. bendruomenės veikloje.

L.: KAUNAS, D. Knygų leidyba Plungėje pirmosios nepriklausomybės metais. *Knygotyra*, 2001, t. 37.

Domas Kaunas

DŪDA Rimantas, * 1953 07 26 Biržuose; dailininkas, *knygų įrišėjas*.

1972 baigė Mikalojaus Konstantino Čiurlonio meno m-klą, 1977 – Estijos dailės i-tą Taline, dailiosios odos specialybę. LDS narys nuo 1981. Pagrindinė kūrybos sritis – knygų įrišimai. Sukūrė viršelius kn.: Jeano Francois Lyotardo *Postmodernus būvis* (1997; I vieta „Baltų lankų“ I-klos knygrišystės parodoje-konkurse), Michelio Foucault *Seksualumo istorija* (1999), Edmundo Rimšos *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės miestų antspaudai* (2000). Įrišimai aiškios, griežtos kompozicijos, išryškinantys specifines odos ypatybes. Nuo 1976 dalyvauja dailės parodose Lietuvoje ir užsienyje. Dalyvavo I (1999) ir II (2001) tarpt. simpoziume „Knyga“ Vilniuje, II tarpt. knygos įrišimo ir kaligrafijos parodoje „Scripta manent II“ Taline (2000; diplomą už estų autorių Doris Karevos *Armų Aeg* ir Jano Kaplinskio *If I Must Be At All* knygų įrišimą), 2001 – tarpataut. knygų įrišimo bienalėje Urugne ir VI bienalėje St-Jean-de Luze (abi Prancūzijoje).

L.: Rimantas Dūda – dailiosios odos kūriniai ir suvenyrai. *Business and Exhibitions*, 2001, August.

Lijana Natalevičienė

EIMAITIS Motiejus, * 1840 07 26 Zapyškyje (Kauno r.), † 1919 Dnepropetrovske (Ukraina) valstietis, *knygnešys*.

Augo mažžemio ūkininko šeimoje. Dalyvavo 1863 sukilime. Tarnavo pas Zapyškio policijos viršininką vežėju. Buvo vienas pirmųjų Lietuvos knygnešių, pradėjęs gabenti knygas 1865. Jam talkino brolis, apie kurį išsamesnių žinių neišliko. Spaudos parsiveždavo iš Tilžės. Ja aprūpindavo kun. Silvestrą Leonavičių (Aukštojoje Panemunėje), Antaną Bajoraitį (Pakuonyje), Antaną Daunorą ir kitus spaudos platintojus. Aukštosios Panemunės zakristijonas Matas Tulas, gavęs iš Δ spaudos, nuveždavo ją į Darsūniškį, Kruonį, Jiezną ir perduodavo vietas platintojams. Pats Δ gabendavo knygas į Dzūkiją ir Vilniaus kraštą. Gerai mokėjo vokiečių k. Laisvai kalbėdamas rusiškai, lengviau susitardavo su policininkais – sulaukęs su knygomis, nuvesdavo juos į smuklę, nugirdydavo. Pažinojo Tilžės spaustuvininkus ir knygų leidėjus J. Zabermanną, E. Veyerį, J. Lapiną ir kt. Palaikė ryšius ir artimai bendradarbiavo su knygnešiu kun. Martynu Sederevičiumi, buvo jo patikimas padėjėjas, taip pat su Jonu Kriaučiu, Baltru Sutkumi ir kt. Nuo 8-ojo dešimtmečio pabaigos darbavosi su knygnešiu Juozu Urbaičiu; šio atgabentas knygas išveždavo kitiems knygnešiams. 1897 caro žandarai atėmė iš Δ visą vežimą liet. spaudos. Δ pavyko išsisukti. 1901 10 15 kratyti namai. Radę liet. spaudos, keletą mėnesių laikė kalėjime. Dėl senyvo amžiaus ir itin griežtos policijos priežiūros į M. Lietuvą daugiau nebevažinėjo. Knygnešystės darbą tęsė žentas Jurgis Žitinevičius. Prasidėjęs Pirmajam pasauliniam karui ir artėjant frontui, su šeima pasitraukė į Rusijos gilumą, ten ir mirė.

L.: MERKYS, V. *Draudžiamosios lietuviškos spaudos kelias*. Vilnius, 1994; Motiejus Eimaitis. Iš *Šimtas knygnešių*: knygnešių sienelės vardai. Vilnius, 1998; ŽITINEVIČIUS, J. M. Eimaitis, vienas seniausių knygnešių. Iš *Knygnešys*. Kaunas, 1928, t. 2.

*Benjaminas Kaluškevičius,
Kazys Misius*

EYMONTT, Gundisław, **Eymont**, **Eimontas** Gundisławus, Gaudisławas, * 1761 Vilniaus vaiv., † 1846 Dunilovičiuose netoli Vileikos, Vilniaus gub. (Baltarusija); dailininkas, pedagogas, *ilustruotojas*.

Studijavo Vilniaus u-to Fizikos-matematikos f-te. 1784 įstojo į dominikonų ordiną. Dirbo piešimo ir retorikos mokytoju dominikonų m-klose Usačeje prie Lepelio,

Gardine ir Naugarduke. 1819–1824 buvo vyriausiasis pamokslininkas Posinėje (Lucyno paviete). 1836–1840 gyveno ir dirbo Dunilovičiuose. Ant stiklo tapė šventųjų ir žymių valstybės vyrų atvaizdus. 1802 Gardine išleido piešimo vadovėlį *Nauka początkowa reguł proporcji znaczniejszych z rozmaitemi sposobami rysunek ulatwiającemi z różnych autorów zebrana (Svarbiausiųjų proporcijos taisyklių pradžiamokslis su įvairiais piešinių palengvinančiais būdais iš įvairių autorių surinktais)*, kurį iliustravo 19 savo paties vario raižinių.

L.: WOŁYŃIAK. *Wiadomości o dominikanach prowincji litewskiej*. T. 1. Kraków, 1917; MORELOWSKI, Marian. *Znaczenie baroku wileńskiego VIII stulecia*. Wilno, 1940; ŁOPACIŃSKI, Euzebiusz. *Materiały do dziejów rzemiosła artystycznego w Wielkim Księstwie Litewskim (XV–XIX w.)*. Warszawa, 1946; ADOMONIS, Tadas; ir ADOMONYTĖ, Nijolė. *Lietuvos dailės ir architektūros istorija*. Vilnius, 1997, t. 2.

Jolanta Širkaitė

EITUTAVIČIUS, Eitutis Kazimieras, * 1833 03 02 Vilkaičiuose (Plungės r.), † 1906 Vorodzkove (Baltarusija); kunigas, poetas, *knygnešys*.

Kilęs iš valstiečių. Baigęs Telšių apskrities m-klą, toliau mokėsi Minsko-Mogiliovo ir Žemaičių kunigų sem-jose. Baigė 1865, bet dėl rusų administracijos trukdymų kunigu išventintas tik 1868. Aktyviai įsitraukė į vyskupo M. Valančiaus suburtos slaptos knygnešių org-jos veiklą. Kun. Vitalis Dembskis tarđytojams atskleidė, kad Δ persirengdavęs nuovados pristavo drabužiais ir važinėdamas po kraštą anticarines brošiūras išmėtydavo kaimuose, parduodavo miesteliuose. Liet. spaudą imdavo iš knygnešio Prano Šimavičiaus, gyvenusio Girdiškėje, netoli Upynos (Šilalės r.). Knygomis aprūpindavo vikarą Motiejų Kaziliauską, šis organizuodavo spaudos platinimą savo parapijoje – Naujamiesčio apylinkėse (Panevėžio r.). 1869 paskirtas vikaru į Darbėnų (Kretingos r.) parapiją. Čia knygų ryšuliams per sieną pernešti samdydavo Tauragės kontrabandininkus. Nepatenkinti užmokesčiu jie greičiausiai įskundė Δ žandarams. 1869 gegužę Batakių dekanas Eligijus Mantvila (Montvila) įskundė Δ Raseinių apskrities kariniam viršininkui kaip liet. spaudos platintoją. 1870 12 31 Δ buvo suimtas, nuvežtas į Vilnių. Įtrauktas į A. Brundzos ir kitų spaudos platintojų pirmąją polit. bylą Lietuvoje. Tardomas ištvėrė, nieko neišdavė. 1871 04 11 ištremtas į Viatkos gub. Po kiek laiko perkeltas į Vologdos gub., kur 1889 paskirtas klebonu. 1896 perkeltas į Vorodzkovą (Mogiliovo gub.). Tremtyje rašė eilėraščius. Kūryba neišlikusi, laikomas dainos *Nepaimti Dievo cūdai* autoriumi.

L.: BIRŽIŠKA, V. Vyskupo M. Valančiaus bylos. *Mūsų senovė*, 1921, kn. 1, p. 21; MERKYS, V. *Draudžiamosios lietuviškos spaudos kelias*. Vilnius, 1994; Kazys Eitutavičius. Iš *Šimtas knygnešių*: knygnešių sienelės vardai. Vilnius, 1998.

*Benjaminas Kaluškevičius,
Kazys Misius*

ERKUMAS, Erkūnas, Ercupas Kazys, * 1860 Žemalėje (Mažeikių r.), † 1946 03 17, palaidotas Pikeliuose (Mažeikių r.); valstietis, pauperis, *knygnešys, daraktorius, knygrišys*.

Tėvai buvo neturinti valstiečiai, jaunystėje teko piemenauti. Buvo gabus, išmoko ne tik liet. rašto, bet ir latvių, rusų, vokiečių kalbų, taip pat dailidės ir knygrišio amato. Liet. spaudą paskatino platinti knygnešys Domykas Vičas 1877. Platino iki spaudos draudimo panaikinimo. Iš Tilžės parsinešdavo liet. laikraščių, taip pat įvairios tematikos knygielių. Savo namuose jų nelaikydavo – slėpdavo pas kaimynus ir bažnyčios varpinėje. Platino Pikelių, Židikų, Ukričių, Renavo, Sedos ir kituose bažnytkaimiuose ir šių parapijų kaimuose. Religinio turinio knygeles dalydavo nemokamai. 1897 pristatydavo liet. knygų Kentaučių (Mažeikių r.) slaptai m-klai, kurioje daraktoriavo vietos valstietis Ignas Želvys. Buvo įtariamas spaudos platinimu, sekamas. Policija 1888 sausį Sedoje per mugę iš jo atėmė 16 leidinių, tarp jų 12 buvo liet. k. 1890 vėl kratė Δ ir atėmė 17 liet. spaudinių. 1892 pabaigoje atėmė 1892 m. kalendoriaus 4 egz. Vilniaus generalgubernatorius 1893 Δ nubaudė 14 dienų arešto policijos areštinėje. Per 1905 revoliuciją platino socialdemokratų spaudą (*Naująją gadynę, Žariją* ir kt.). Buvo sukaupęs daug retų ir įdomių leidinių. Bibliotekėlė pražuvo per Pirmąjį pasaulinį karą. Nepriklausomybės metais prekiaavo knygomis. Namuose buvo įsirengęs knygrišyklą. Nuo 1937 skirta knygnešio pensija.

L.: LAURAITIS, V. Kentaučių kaimo švietėjas. Iš *Kraštotyra*. Vilnius, 1970, p. 85–89; MERKYS, V. *Draudžiamosios lietuviškos spaudos kelias*. Vilnius, 1994.

*Benjamins Kaluškevičius,
Kazys Misius*

FIRKOVIČIUS Simanas, * 1897 11 28 Trakuose, † 1982 04 16 ten pat; Lietuvos karaimų kultūros istorikas, rašytojas, vertėjas, Trakų karaimų kenesos hazanas, hachano pavaduotojas; *rankraščių rinkinio savininkas ir dovanotojas Lietuvos MA b-kai*.

Iki Pirmojo pasaulinio karo gyveno Trakuose, lankė vietos m-klas. Karo metu evakavosi į Krymą, lankė karaimų nacionalinę b-ką (Karai Bitikligi), kur, matyt, ir susiformavo tolesnio domėjimosi kryptys. Grįžęs iš Krymo į Trakus, nuo 1920 07 dirbo Trakų karaimų m-klos vedėju ir mokytoju. Nuo 1920 09 20 – Trakų karaimų kenesos hazanas, 1924–1929 – hachano pavaduotojas. Nuo 1929 – Ullu hazanas – Lenkijos ir Lietuvos hachano pavaduotojas. Bendradarbiavo žurn. *Mysl karaimska* (nuo 1928, buvo redaktorių kolegijos narys) ir *Karaj avazy*. Aktyviai dalyvavo 1932 Lucke įkurtoje dr-joje „Towarzystwo miłośników historii i literatury karaimskiej“ (Karaimų istorijos ir lit-ros mylėtojų dr-ja). Išrinktas dr-jos v-bos nariu, pirmininko

pavaduotoju. Išspausdino karaimų maldų rinkinį *Kolichalar* (arba *Krótkie modlitwy karaimskie*, 1935), *Karaimų kalendorių* (1937), *O karaimach w Polsce (Apie karaimus Lenkijoje*, 1938). Visą gyvenimą rinko senus Lietuvos, Lucko-Haličo bei Krymo karaimų rankraščius: vieni buvo paveldėti, kiti pirkti, tretį dovanoti. 1976 MA b-kai padovanojo dalį rankraščių, 1983 Nina ir Markas Kozyrovičiai – likusią jų dalį. Kolekciją sudaro Senojo Testamento knygų vertimai į karaimų k., maldų (ypač giesmių ir psalmių), paprotinių apeigų, eilėraščių ir kiti tekstai, etnografinė, tautosakinė medžiaga. Dokumentų chronologinės ribos – XVIII–XX a.

Š.: Lietuvos mokslų ak-jos b-kos Rankr. skyrius, f. 305.

L.: FIRKOVIČIUS, M. Simonas Firkovičius – karaimų religinės ir tautinės dvasios puoselėtojas. *Galvė*, 1992, lapkr. 20; DUBINSKIJ, A. *Žyzn i tvorčestvo S.A. Firkoviča. Rocznik orientalistyczny*, t. 45, z. 1, 1985.

Rima Cicėnienė

FREITAKAS, Freitikas, Freitagas, Preitikis, Pretakas Juozas, * apie 1850 Laukstėnuose (Šilutės r.); † prieš Pirmąjį pasaulinį karą; valstietis, padinininkas, *knygnešys*.

Liet. spaudos parsigabenti iš M. Lietuvos eidavo kartu su kitais knygnešiais. Daug knygų yra parnešęs knygnešio Juozo Ložinskio užsakymu. Palaikė ryšius su Švėkšnoje gyvenusiais liet. spaudos platintojais knygnešiais (Juozu Rūgiu, J. Balčėnu ir kitais). Taip pat bendradarbiavo su kun. Povilu Šilinskiu; šis organizuodavo spaudos platinimą parapijose, kuriose kunigavo. Švėkšnoje maldaknyges ir kalendorius pardavinėdavo Marijona Freitakaitė iš kaimyninio Užtenenio kaimo. Pasienio sargybiniai 1887 iš Petronėlės Uogintaitės atėmė 3 liet. knygas. Jų savininku pripažino Δ. Vilniaus teismo rūmų nuosprendžiu buvo išteisintas. 1889 pasienyje sulaikytas knygnešys Jurgis Mikužis teigė, kad iš jo atimtos 28 liet. knygos priklausė Δ. 1889 žandarų puskarininkis Δ sulaikė Gardame (Šilutės r.) ir atėmė 2 liet. knygas, 100 lapų ir 1033 paveikslėlius su liet. tekstais. Teismas 1891 Δ nubaudė 11,53 rb bauda, kuri pakeista 3 dienų areštu policijos areštinėje. 1893 policija ir žandarai kratė Δ namus ir surado nemažai liet. knygų. Į šią bylą buvo įtraukti knygnešiai M. Freitakaitė, A. Laukžemis, K. Mertinsas ir iš Δ pirkęs liet. knygų J. Šertvytis. Δ nubaustas 1 mėn. arešto policijos areštinėje. 1897 pabaigoje policija iš Δ atėmė 7 liet. knygas. Nubaustas 15 dienų arešto policijos areštinėje. Vėl įkliuvo 1902 – pasienio sargybiniai ir akcizininkai atėmė 8 liet. kalendorius. 1904 05 16 byla nutraukta.

Š.: *J. Freitako byla* [rankraštis]. Kauno apskrities archyvas, f. 79, ap. 2, b. 580, 822.

L.: ČELLAUSKAS, Petras. Knygų platinimas Švėkšnoje. Iš *Kraštotyra*. Vilnius, 1980, [kn.] 11, p. 50; MERKYS, V. *Draudžiamosios lietuviškos spaudos kelias*.

Vilnius, 1994; VITKUS, J. Atsiminimai iš knygnešių gadinės. Iš *Knygnešys*. 2-as leid. Kaunas, 1938, t. 1.

*Benjaminas Kaluškevičius,
Kazys Misius*

GALMINAS Feliksas, * 1862 06 26 Tryškiuose (Telšių r.), † 1935 12 26 ten pat; žemės ūkio darbininkas, siuvėjas, *knygnešys*.

Lietuviškai skaityti išmokė motina. 1869–1876 lankė pr. m-klą Tryškiuose. 1878–1882 mokėsi siuvėjo amato. Perskaitęs *Aušrą*, panoro gauti daugiau spaudos ir ją platinti. 1887 susipažino su pauperiu Kaziu Kybartu, kuris Δ pirmą kartą nusivedė parsigabenti spaudos iš M. Lietuvos. Daugiau knygnešystės pamokė Dominikas Bubėnas ir Feliksas Petravičius. Į M. Lietuvą eidavo kiekvieną mėnesį. Platindavo spaudą Telšių ir Šiaulių apskrities kaimuose. Talkindavo pusbroliis Juozas Ruzgys. Kai parsineštų knygų pristigdavo, jų imdavo iš abiejų savo mokytojų – D. Bubėno ir F. Petravičiaus. Ne kartą pasienio sargybinių gaudytas, praradęs nešulių su spaudiniais. Buvo ir areštuotas, sėdėjo daboklėse. Apie 1890 uriadnikas Δ sulaikė Tryškiuose, kišenėse surado *Žemaičių ir Lietuvos apžvalgą*. Nubaustas 14 dienų kardomojo arešto Šiauliuose. 1892 persikėlęs gyventi į Luokę, laikė smuklę, turėjo daugiau galimybių platinti spaudą. Apie 1895 grįžo į Tryškis, buvo nuolat uriadniko sekamas. 1898 Tryškiuose organizavo parašų rinkimą, kad būtų panaikintas liet. spaudos draudimas. Nuo 1890 bendradarbiavo *Šviesoje*, savo lėšomis išleido *Kalendorių bitininkystės, arba Naudingus pamokinimus, kokiame laike metų kaip reikia elgtis su bitėmis, idant jos gerai eitusi*. Buvo parengęs ir kitą liet. kalendorių, bet negavo leidimo spausdinti. 1899–1908 gyveno JAV. Atsikūrusioje Lietuvos valstybėje dirbo savivaldybėse, iki 1923 spalio buvo Telšių apskrities v-bos pirm. Nuo 1931 skirta knygnešio pensija.

Š.: GALMINAS, P. Gyvenimas ir darbai. Iš *Knygnešys*. 2-as leid. Kaunas, 1938, t. 1.

L.: BUBĖNAS, D. Kai kurie žemaičių knygnešiai. Iš *Knygnešys*. 2-as leid. Kaunas, 1938, t. 1; MERKYS, V. *Draudžiamosios lietuviškos spaudos kelias*. Vilnius, 1994.

*Benjaminas Kaluškevičius,
Kazys Misius*

GARMUS Antanas, * 1881 02 19 Tursone (Kauno r.), † 1955 07 23 Čikagoje (JAV); gydytojas, prozininkas, visuomenės veikėjas, *knygnešys*.

Mokėsi Liepojos g-joje, studijavo mediciną Kijevo ir Berno u-tuose. Mokydamasis g-joje priklausė Liepojoje susibūrusiam slaptam liet. moksleivių būreliui, kuriam

vadovavo J. Biliūnas. Vienas iš būrelio tikslų – skaityti ir platinti liet. spaudą. Važiudamas atostogų veždavosi į gimtinę draudžiamosios spaudos ir ją platindavo Kauno ir Pakaunės apylinkėse. Dar studijuodamas mediciną atveždavo į Pakuonį (Prienų r.) knygnešiui Antanui Bajoraičiui revoliucinių atsišaukimų, o ir pats juos platino. Įsitraukęs į socialdemokratų judėjimą, apie 1899 pradėjo dirbti revoliucinį darbą ir platinti spaudą Kaune. Su broliu Mikalojumi išsinuomavo butą, kad turėtų vietą susitikimams, liet. vakarams. Kieme įsirengė slėptuves spaudai. Bendradarbiavo su D. Vaitkevičiumi, Petru Abromavičiumi, broliais Garkauskais, broliais Sabais, A. Žilinsku, M. Rašinsku ir kt. Dalyvavo 1905 revoliucijoje. Už polit. veiklą 9 mėn. kalintas Kalvarijoje, Lomžoje. Nepriklausomoje Lietuvoje dėstė Kauno u-to Medicinos f-te, dirbo įvairiose Kauno medicinos įstaigose. 1940 buvo Kauno burmistras, Liaudies Seimo narys. 1944 pasitraukė į Vakarus, nuo 1949 gyveno JAV. Liet. spaudoje bendradarbiavo nuo 1902 (*Naujienose, Ūkininke*, vėliau ir kituose, leistuose panaikinus spaudos draudimą). Parašė atsiminimų apie 1905 revoliuciją, apysakų, vertė iš užsienio k.

Š.: GARMUS, A. *1905 metai*: [atsiminimai]. Lietuvos ypatingasis archyvas, LKP dokumentų skyrius, f. 3377, b. 100, lap. 22; GARMUS, A. *Nemuno pakrantėmis*: jaunų dienų atsiminimai. Čikaga, 1951.

*Benjamins Kaluškevičius,
Kazys Misius*

GYLYS, Gilyš Mykolas, * 1863 Pošiūnuose (Ignalinos r.), † 1937 03 31 Dysnoje (Ignalinos r.), palaidotas Vosiūnų kapinėse; valstietis, *knygnešys*.

Liet. skaityti ir rašyti išmokė daraktorius. Pirmąją liet. knygą gavo iš Tverėčiaus klebono knygnešio Jono Burbos. Nuo to laiko ėmė domėtis liet. spauda, ją platinti. Platindavo laikraščius (*Aušra, Varpa, Ūkininką, Tėvynės sargą*) ir pasaulietinio turinio knygeles. Daugiausia spaudos parūpindavo knygnešiai Antanas Šakalys iš Švenčionių, Aleksandras Telyčėnas iš Tverėčiaus, taip pat Vilniuje gyvenę knygnešiai. Pats Δ buvo nuvykęs liet. spaudos į M. Lietuvą. Leidinius platino Tverėčiaus apylinkėse. Būdamas valsčiaus teismo pirmininku, turėjo daugiau galimybių neįtariamam važinėti po kaimus. Neturtingiems knygų duodavo veltui. Jas padėdavo platinti patikimi Lazinkų ir Pošiūnų sodžių gyventojai: Adomas Čekutis, Stasys Butkus, Pranciškus Voldemaras. 1892 per kratą pas M. Jankų Bitėnuose Prūsijos policija rado 2 Δ laiškus, kuriuose prašoma pristatyti liet. knygų. Buvo sulaikyta paruošta išsiųsti dėžė su knygomis. Apie tai Prūsijos policija pranešė rusų policijai; ši padarė kratą Δ namuose ir surado 52 liet. knygas. Po kiek laiko 26 knygos iš policijos būstinės dingo, dalį knygų prokuratūra priskyrė lenkiškoms. Nubaustas

pusantrų metų kalėjimo. Dalyvavo 1905 revoliucijoje – platino polit. turinio spaudinius, padėdavo rengti mitingus. Vengdamas persekiojimo buvo pabėgęs į Ameriką. Grįžusį policija areštavo, vienerius metus kalino. Lenkų okupacijos metais savo apylinkėse puoselėjo lietuviybę.

L.: Tverečiaus knygnešys Mykolas Gyls. *Mūsų laikraštis*, 1937, liep. 16, p. 7; MERKYS, V. *Draudžiamosios lietuviškos spaudos kelias*. Vilnius, 1994; TYLA, A. *Draudžiamosios literatūros platinimas XX a. pr. Švenčionių apylinkėse. Iš Kraštotyra*. Vilnius, 1969, p. 67–71.

*Benjaminas Kaluškevičius,
Kazys Misius*

GÓRNICKI Lukasz, **Gornicius** Lucas, **Gurnickis** Lukas, * 1527 Osvencime (Oświęcim), † 1603 07 22 Tikocine (Lenkija); humanistas, publicistas, vertėjas, bibliotekininkas.

1550 ir 1557–1559 studijavo Paduvoje (Italija), tapo Žygimanto Augusto ↑ kanceliarijos raštininku, sekretoriumi, o nuo 1559 11 23 – ir bibliotekininku. Už gerą tarnybą iš miestiečių kilęs Δ 1561 gavo bajorystę, o 1566 parašęs garsųjį *Dworzantin polski (Lenkijos dvariškis)* – 200 auksinų metinį atlyginimą. Δ pratęsė Stanisławo Koszutzkio (Koszucki) ↑ Vilniuje pradėtą sudarinėti Žygimanto Augusto b-kos juridinių knygų katalogą, karališkajame testamente (1571 05 06) vadinas b-kos prižiūrėtoju. 1565 kartu su b-ka, nuo 1547 kaupia ir saugota Vilniaus Žemutinės pilies rūmuose, Δ persikėlė į Tikociną, buvo paskirtas pilies valdytoju, o nuo 1571 – Tikocino seniūnu. Čia Δ vedė, susilaukė 8 vaikų, palaikė ryšius su Janu Kochanowskiu, parašė politinius-publicistinius veikalus *Rozmowa Polaka z Wlochom o wolnościach i prawach polskich (Lenko pasikalbėjimas su italų apie Lenkijos laisves ir teises, 1616)*, *Droga do zupełnej wolności (Kelias į visišką laisvę, 1650)*, istorinį-memuarinį darbą *Dzieje w Koronie Polskiej (Lenkijos Karalystės istorija 1637)*, paskelbė eilėraščių, išvertė Senekos kūrinių. Palaidotas Tikocino bernardinų bažnyčioje, kuri iki mūsų dienų neišliko.

Arvydas Pacevičius

GRYBAUSKAS Motiejus, * 1857 12 26 Gilūšyje (Kaišiadorių r.), † 1928 04 24, palaidotas Peliūnų kaimo kapinėse (Trakų r.); valstietis, *knygnešys*.

Liet. spaudos parsinešdavo iš Tilžės, jos gaudavo iš Prano Zykaus ir kitų knygnešių. Slėpdavo pirtyje ir rūsyje įrengtose slėptuvėse, taip pat vaiko lopšyje su įtaisytu dvigubu dugnu. Gyvendamas Kietaviškėse spaudą platino aplinkiniuose kaimuose, taip pat Kaišiadorių, Vievio apylinkėse. Nunešdavo į Žaslius, Paparčius, Čiobiškį. Eidavo per kaimus su staliaus įrankiais tarsi ieškodamas darbo. Spaudą

nešdavosi įrankių dėžutėje, kuri turėjo dvigubą dugną. Daugiausia platino maldaknyges, kalendorius, elementorius. Kai 1883–1884 Naujosiose Kietaviškėse kunigavo knygnešys Silvestras Gimžauskas, buvo artimiausias jo padėjėjas, parūpindavo liet. spaudos. Slėpdavo spaudą bažnyčioje. Liet. spaudos pargabendavo 1901–1904 Žasliuose vikaraujanti kun. Kajetonui Čepanui. Nepriklausomybės metais prisidėjo prie pirmosios liet. Kietaviškių pradinės m-klos įkūrimo (1922).

L.: LAURINAVIČIUS, J. Šviesa iš dvigubo dugno: [su Apolonijos Grybauskienės prisiminimais]. *Kaišiadorių aidai*, 1990, vas. 25; MERKYS, V. *Draudžiamosios lietuviškos spaudos kelias*. Vilnius, 1994.

*Benjaminas Kaluškevičius,
Kazys Misius*

GRINEVIČIUS Adomas, * 1845 12 23 Kirkiliavoje (Marijampolės r.), † 1932 12 21 Kaune, palaidotas Panemunės kapinėse; kunigas, *knygnešys, draudžiamosios liet. spaudos platinimo organizatorius*.

Mokėsi Seinų kunigų sem-joje. 1870 išventintas kunigu ir paskirtas vikaru į Aukštąją Panemunę (dabar Kauno m.). 1871 perkeltas vikaru į Kalvariją (Marijampolės r.). Užmezgė ryšius ir bendradarbiavo su kun. Martynu Sederevičiumi, vėliau su Juozu Kancleriu, Antanu Švedu ir kt. šio krašto knygnešiais. Mokytojas, buvęs bendramokslis Tomas Žičkus padėdavo siųsti *Aušrą* į Peterburgą. Δ sukūrė platų liet. spaudos platinimo tinklą Pietų Lietuvoje. Veždavo pats arba įduodavo klebono vežėjui. Platino ne tik religinę, bet ir pasaulietinę lit-rą. Liet. spaudos savo bute nelaikydavo. Slėptuvę įsirengė klebonijoje, taip pat pas ūkininkus Klimus, gyvenusius Kušliškiuose, šalia Kalvarijos. Patikimiausia pagalbininkė Kalvarijoje buvo tretininkė Agota Zigmantaitė. Organizavo „Šviesos“ skaityklą-knygyną netoli Kalvarijos esančiame Jurgežerių kaime. 1891 perkeltas klebonu į Ūdriją (Alytaus r.), rado knygnešio vikaro Antano Radušio paliktą liet. spaudos sandėlį. Spaudos atveždavo knygnešys J. Kancleris. 1893 žandarai kelis kartus darė kratas Ūdrijos klebonijoje, bet spaudos nerado. Nuo 1894 Δ nutraukė liet. spaudos platinimą. 1909 vėl perkeltas į Aukštąją Panemunę. Bendradarbiavo *Varpe, Ūkininke, Žemaičių ir Lietuvos apžvalgoje* ir kt. Slapyv.: Butrimas, Dzukas, Jungtas, Berželis ir kt.

L.: MILUKAS, Antanas. *Apie kun. Adomą Grinevičių*. [Filadelfija, Pen.], 1926.

*Benjaminas Kaluškevičius,
Kazys Misius*

GUMBELEVIČIUS Kazys, * 1859 10 18 Tetirvinuose (Pasvalio r.), † 1941 07 09 Pasvalyje, palaidotas senosiose Pasvalio kapinėse; valstietis, *knygnešys, knygrišys*.

Liet. spaudą pradėjo platinti nuo 1878, paskatintas knygnešio Jurgio Bielinio. Apsigyvenęs Pasvalyje, dar vertėsi knygrišyste. Būdamas raišas pats knygų iš M. Lietuvos negabendavo. Savo vežimu jų parsiveždavo iš šiluvieškių Kazio Roseno ir Juozo Matuzo, iš tauragiškio Antano Rimkaus, joniškiesčio Stasio Ripskio ir kt. Knygas slėpdavo daržinėje tarp dviejų sienų ir troboje įrengtose slėptuvėse, pas dėdę K. Gudą Pasvalyje. Platino *Varpa, Lietuvos ir Žemaičių apžvalgą, Tėvynės sargą, Ūkininką, Kryžių*, maldaknyges, elementorius, kalendorius, paveikslėlius su liet. užrašais ir t. t. Susikūrus Garšvių knygnešių dr.-jai, tapo jos bendradarbiu – spaudos platintoju ir rėmėju. Daug spaudos jam atgabendavo Jurgis Bielinis ir Kazys Ūdra. Palaikė ryšius su Pasvalio krašto knygnešiais Petru Šėmbeliu, Kazimieru Cieplinsku, Antanu Krasinsku ir kt. Iš Δ spaudos gaudavo artimesnių apylinkių spaudos platintojai. Policija Δ įtarė ir dažnai namuose darydavo kratas. 1896 per kratą rado liet. religinių knygų ir paveikslėlių, nubaustas 14 dienų arešto policijos areštinėje. 1898 policija iš Δ vėl atėmė 28 liet. knygas, nubaustas 1 mėn. arešto policijos areštinėje. Nuo 1929 gaudavo knygnešio pensiją, apdovanotas Lietuvos nepriklausomybės medaliu.

L.: MERKYS, V. *Draudžiamosios lietuviškos spaudos kelias*. Vilnius, 1994; NORVAIŠAS, A. Nuotykių, knygas beplatinant. Iš *Knygnešys*. 2-as leid. Kaunas, 1938, t. 1; TYLA, A. *Garšvių knygnešių draugija*. Vilnius, 1991; Gumbelevičius Kazys. Iš *Šimtas knygnešių*: knygnešių sienelės vardai. Vilnius, 1998.

*Benjaminas Kaluškevičius,
Kazys Misius*

GUTAUSKIENĖ, Važgauskaitė Janina Franciška, * 1919 01 28 Oriole (Rusija), † 1961 12 17 Vilniuje; istorikė, *bibliotekininkė*.

1921 su tėvais grįžo į Lietuvą. 1930–1933 lankė Kauno 2-ąją vid. m-klą, 1934–1938 – Kėdainių valst. g-ją. 1938 įstojo į VDU Humanitarinių mokslų f-tą (istorijos spec.). 1940 f-tą perkėlus į Vilnių studijavo Vilniaus u-te ir čia 1942 baigė keturis kursus. 1953 VU ekstermu išlaikiusi egzaminus įgijo istoriko kvalifikaciją. Nuo 1941 dirbo Lietuvos MA Istorijos i-te ats. sekretore; 1945–1947 ėjo prie i-to veikusio Archeologijos muziejaus vedėjos pareigas, tvarkė i-to b-ką ir rankraščius. 1949–1961 VU b-kos Senų ir retų spaudinių ir rankraščių sk. vedėja; pradėjo vertingiausių bibliotekos fondų pokarinę apskaitą, tvarkymą, paruošė P. Smuglevičiaus salės nuolatinių retų knygų ir rankraščių ekspoziciją; 1958 organizavo Garbės svečių knygų šimtmečio paminėjimą. 1956–1958 dalyvavo ieškant ir susigražinant iš senojo VU išvežtuosius fondus; buvo atsakinga priimant į b-ką profesorių asmenines b-kas ir kitas kolekcijas. Paskelbė straipsnių period. spaudoje.

L.: Gutauskienė Janina. Iš *Vilniaus universiteto bibliotekos metraštis*, 1999. Vilnius, 2000.

Zofija Milda Petrauskienė

HYLZEN Jerzy Mikolaj, **Hilzenas** Ježis Mikalojus, * 1692 12 06 Livonijoje, † 1775 04 24 Varšuvoje (Lenkija), vyskupas, *vertėjas, leidėjas*.

Yra kilęs ir veiklą pradėjęs Livonijoje. 1738 Vilniaus kapitulos kancleris, 1740 – LDK raštininkas, 1745 – Smolensko vyskupas. Rinko knygas, dalį jų (latvių ir estų k.) atidavė į Zaluskių b-ką (Lenkija). Išvertė C. Fleury ir W. Scupoli moralinės ir asketinės teologijos tematikos veikalus. 1740 išleido Vilniaus ak-jos sp. P. Segneri veikalą *Nauka dla poczynających słuchac spowiedzi... (Mokslas pradedantiesiems klausytis išpažinties...)*, 1752 – R. Bellarmino *Monita generalia de officiis confessorii... (Pagrindiniai nurodymai dėl nuodėmklausių pareigų...)*, 1755 – *Pisma Božego Starego i Nowego Testamentu wybrane rozdziały... (Dievo Rašto Senojo ir Naujojo Testamento rinktiniai skyriai...)*. Gyvenimo pabaigoje atsisakė vyskupo pareigų ir gyveno Varšuvoje.

Marija Ivanovič

JACKEVIČIUS, Jackus Stasys, * 1893 Panevėžio apskrityje, † 1964 ?; *knygų leidėjas, knygyno vedėjas*.

1911 baigė Pumpėnų pr. m-klą ir aukštuosius teisės mokslus. Dirbo Panevėžyje Juozo Masiulio knygynė pardavėju, rengė šio knygyno leidžiamus Panevėžio kalendorius *Draugas* 1914 ir 1915 metams (1913–1914). 1915 išvyko į Maskvą. Kartu su knygų prekybininku Mykolu Steigvila įsteigė Jackevičiaus-Steigvilos b-vę ir knygyną. Išleido: *Prekių kainininkas Stasio Jackevičiaus sandėlio Maskvoje* (1916), *Liaudies kalendorius 1918 metams* (1917), *Naudingi skaitymėliai* (1917). 1916–1918 Lietuvos savišalpos dr-jos Rusijoje vicepirm. 1918 kartu su kitais Vilniuje įkūrė „Švyturio“ b-vę knygoms leisti. Dalyvavo Vilniaus liet. viešajame gyvenime. 1922 ištremtas iš Vilniaus. 1927 „Vairo“ knygyno Kaune vedėjas. 1940 atleistas iš Alytaus miesto notaro pareigų ir tais pačiais metais paskirtas notaru Vilniuje. Nuo 1941 čia dirbo advokatu.

L.: Stasys Jackus-Jackevičius. *Naujoji Lietuva*, 1943, saus. 14. Parašas: Jis; Respublikos prezidento įsakymai. *Teisė*, 1940, nr. 50; ŽUKAS, V. *Švyturio bendrovė knygoms leisti ir platinti*, 1918–1931. Vilnius, 1998.

Arida Papaurėlytė

JAGMINAS Konstantinas, * 1868 02 13 Balčiuose (Šilutės r.), † 1896 12 01 Merkinėje (Varėnos r.); kunigas, *knygnešys*.

Kilęs iš bajorų. Pradinį mokslą įgijo namuose. Kursko gub. (Rusijoje) baigęs 5 klases, įstojo į Vilniaus kunigų sem-ją. 1889 išventintas kunigu, paskirtas Vilniaus katedros vikaru. Dėl liet. veiklos 1890 perkeltas vikaru į Merkinę. Šioje bažnyčioje įvedė liet. giedojimus ir pamokslus. Organizavo liet. spaudos gabenimą ir platinimą.

Spaudos parūpindavo ir atsiųsdavo į Merkinę sesuo, gyvenusi tėviškėje Balčiuose, prie pat M. Lietuvos sienos, taip pat Suvalkijos knygnešys Juozas Kancleris. Ap-linkiniuose kaimuose surado knygnešių – spaudos platintojų ir daraktorių: Gudakie-myje – Kazį Barysą ir brolius J. ir M. Milius, Ilgininkuose – I. Krukonaite, Mak-simonyse – J. Barysą ir kt. Jų padedamas iš žmonių surinkdavo lenkiškas maldaknyges ir pakeisdavo lietuviškomis, neturtingiems jas dovanodavo. Jau po metų Merkinėje ir visuose parapijos kaimuose buvo pakankamai liet. maldaknygių. Klebonas A. Šlepavičius skundė Δ vyskupui už liet. pamokslus, giedojimus ir maldas, o policijai – už liet. knygų platinimą. Nuo policijos atsipirkdavo kyšiais, pavaišinimais. Para-pijiečiai prašė vyskupo, kad Δ nebaustų. 1894 Δ paskirtas Merkinės klebonu.

L.: Jagminas Kostas. Iš *Šimtas knygnešių*: knygnešių sienelės vardai. Vilnius, 1998; JESKELEVIČIUS, J. Kun. K. Jagminas, didysis Merkinės liet. žadintojas ir knygnešys. Iš *Knygnešys*. Kaunas, 1928, t. 2; KIZEVIČIUS, T. Tautiškas Merkinės parapijos atgijimas: (knygnešių atsiminimai). Iš *Knygnešys*. Vilnius, 1997, t. 3.

*Benjaminas Kaluškevičius,
Kazys Mistius*

JAKIMAVIČIUS Algimantas, * 1939 06 23 Kazliškyje (Rokiškio r.); biologas, *bibliografas*.

1963 baigė Lietuvos žemės ūkio ak-ją (agronomo spec.). Biologijos mokslų daktaras (1970, nostr. 1993). 1970–1990 dirbo MA Zoologijos ir parazitologijos i-te (nuo 1975 vyresn. moksl. bendradarbis, nuo 1987 moksl. sekretorius), nuo 1990 Ekologijos i-to moksl. sekretorius. Paskelbė apie pusanthro šimto moksl. publi-kacijų. Su kitais parengė enciklopedinį žodyną *Lietuvos zoologai, XVIII–XX a.* (1997), r-kles *Lietuvos gyvūnija, 1721–1980* (1988), *Lietuvos TSR saugomų teri-torijų entomologinė literatūra, 1962–1986* (*Acta entomologica Lituanica*, 1988, t. 9), *Trumpa ornitologinių tyrimų Lietuvos mokslų akademijoje bibliografijos ap-žvalga, 1949–1997* (*Acta zoologica Lithuanica*, 1997, t. 6), suregistravo MA Biologijos, Zoologijos ir parazitologijos i-tų ir jų darbuotojų 1949–1990 (kn. *Lietu-vos mokslų akademijos Zoologijos ir parazitologijos institutas*, 1995), Ekologijos i-to 1990–1997 darbus (*Ekologijos instituto darbų bibliografija, 1990–1994*, 1996 ir 1995–1997 laikotarpio tęsinį, 1998), sudarė personalinių bibliogr. r-klių (apie O. Altavinytę, 1997; J. Elisoną, 1997; J. Virbicką, 1999; T. Arnastauskienę, 2001) ir kt. Martyno Mažvydo bibliofilų klubo narys.

L.: *Algimantas Jakimavičius*: literatūros rodyklė. Vilnius, 1999.

Osvaldas Janonis

JAKUBČIONIENĖ, Miliūtė Almonė, * 1956 07 26 Palukštyje (Raseinių r.); *bibliotekininkė*.

1980 baigė Vilniaus u-tą (bibliotek. ir bibliogr. spec.). 1980–1983 dirbo Respublikinėje moksl. techninėje b-koje, 1983–1990 – Minsko aukštosios VRM m-klos Vilniaus f-to b-koje. Nuo 1990 – Lietuvos policijos ak-jos b-kos vedėja, nuo 2000 – Lietuvos teisės u-to b-kos direktorė. Profesinių interesų sritys – b-kos automatizavimas, internetu pagrįstų paslaugų organizavimas b-koje. Lietuvos akademiųjų b-kų direktorių asociacijos narė.

Birutė Butkevičienė

JODINSKAITĖ Elžbieta, * 1877 06 18 Švobiškyje, † 1951 05 03 Panevėžyje; *bibliotekininkė.*

1896 Mintaujoje baigė privačios g-jos šešias klases. Dalyvavo liet. tautinio atgimimo ir išsivadavimo judėjime, susijusi su 1900–1902 L. Vaineikio byla. 1921 – Panevėžio „Aido“ meno ir kultūros dr-jos bibliotekininkė. 1921–1947 (su pertraukomis) – Valstybinio centrinio knygyno (b-kos) Panevėžio skyriaus (nuo 1937 – valstybinės vieš. b-kos) įkūrėja ir vedėja. Nuo 1931 – LBD narė, 1931–1934 rinkta į šios dr-jos revizijos kom-ją, buvo jos pirmininkė. Panevėžio b-ka – viena iš geriausių nepriklausomos Lietuvos laikotarpio provincijos b-kų. Δ pasižymėjo labdaringa veikla, priklausė „Žiburėlio“ ir kt. labdaros organizacijoms.

L.: RAGUOTIENĖ, Genovaitė. *Greta įžymiojo Vaclovo Biržiškos*. Vilnius, 2000, p. 50–63.

Genovaitė Ragutienė

JUCYS Valerijonas Vytautas, * 1930 12 18 Truikinuose (Skuodo r.); dailininkas, *knųgi iliustruotojas.*

1957–1963 studijavo Vilniaus dailės i-te. 1954–1956 – Skuodo r. b-kos vedėjas, 1962–1990 žurn. *Moteris* meno redaktorius. Nuo 1964 – Lietuvos dailininkų s-gos narys. Daugiausia iliustravo satyros ir humoro kn.: Leonardo Valaičio *Gyvačių traukinė* (1978), Augustino Griciaus *Pamokslai idėjos broliams*, Liūnės Janušytės *Taškai ir daugtaškiai*, Alekso Dabulskio *Porimtės poringės* (visos 1979), Antano Pakalnio *Parašyk fejletoną* (1984), liet. liaudies pasakų kn. *Zuikių pasakos* (1984), Romualdo Alekso *Žemės spalvos* (1997). Linoraižinio technika sukūrė apie 600 išradingo kompozicijos ekslibrisų. Kūryba pasižymi piešinio ir formos ekspresija, plačia, apibendrinta raižysena. Nuo 1962 dalyvauja parodose Lietuvoje ir užsienyje. Surengė 17 asmeninių parodų.

L.: RODEL, Klaus. *Valerijonas Jucys*. Frederikshavn, 1971; *Valerijonas Vytautas Jucys*: parodos katalogas. Vilnius, 1980.

Vladas Gasiūnas

JUKNA Feliksas, * 1924 07 18 Kreščionyse (Rokiškio r.), † 2000 04 04 Vilniuje; filologas, redaktorius, *bibliografas*.

1932–1935 ir 1937–1939 mokėsi Kreščionių ir Obelių m-klose. 1940–1944 dirbo sąskaitininku ir buhalteriu Obelių ir Ažuolpamūšio pieninėse. 1944 pr. įstojo į Plechavičiaus armijos Biržų r. vietinę rinktinę; ją paleidus slapstėsi nuo vokiečių ir rusų; buvo areštuotas; pateko į sovietinės armijos atsargos diviziją 1945–1946. Iš armijos paleistas dėl blogos sveikatos, nuo 1946 balandžio dirbo buhalteriu Rokiškio apkoopsajungoje. 1946–1947 mokėsi Rokiškio ir Kauno suaugusiųjų g-jose. 1948 baigė Rokiškio I berniukų g-ją. 1948–1953 studijavo VU Istorijos-filologijos f-te (lietuvių k. ir lit-ros spec.), įgijo filologo kvalifikaciją. 1953–1958 mokytojas, auklėtojas, m-klų inspektorius Papilės ir Akmenės vid. m-klose. 1958–1961 – VU leidybinės grupės, rengusios spaudai mokslo darbus ir mokomąją literatūrą, redaktorius. 1961 pr. pakviestas į VU Mokslinę b-ką eiti vyr. redaktoriaus pareigas; organizavo ir metodiškai vadovavo įsteigtai nacionalinės bibliografijos grupei, dirbusiai bendrą darbą su Knygų rūmais. 1966 viduryje perėjo dirbti į Visasąjunginį mokslo tyrimo techninės estetikos i-to Vilniaus filialą moksl. bendradarbiu. 1968–1970 *Mažosios lietuviškosios tarybinės enciklopedijos* redakcijos vyr. moksl. redaktorius. Nuo 1971 perkeltas į Valstybinio spaudos k-to Vyriausiąją enciklopedijų redakciją vyr. moksl. redaktoriumi; 1972–1985 ėjo Mokslinės redakcijos sk. vedėjo pareigas. 1985 išėjęs į pensiją pagal sutartį dirbo įvairiose įstaigose kalbos normintojo ir leidybinį darbą. 1994–1999 „Alma littera“ l-kloje ypač daug rengė spaudai kapitalinių leidinių (Mayer T., Duesenberry J. S., Aliber R. Z. *Pinigai, bankai ir ekonomika*, 1995; *Knygotyra* enc. žodynas, 1997; Piesarskas B. *Didysis anglų-lietuvių kalbų žodynas*, 1998; *Idėjų žodynas*, 2001; *Tarptautinių žodžių žodynas*, 2001). Periodinėje spaudoje paskelbė apie 50 straipsnių, iš rusų ir anglų k. išvertė 11 knygų, sudarė ir redagavo 12 knygų. Sukaupė profesinės lit-ros asmeninę biblioteką.

L.: BŪDA, V. P. Liko nebaigti darbai... *Gimtoji kalba*, 2000, nr. 4/6; KURKULIS, B. Feliksas Jukna, 1924 VII 18 – 2000 IV 04. *Literatūra ir menas*, 2000, bal. 14, p. 14.

Zofija Milda Petrauskienė

JURSKIENĖ, Chmieliauskaitė Koleta, * 1915 04 15 Charkove (Ukraina); ekonomistė, *bibliotekininkė, bibliofilė*.

1936 baigusi gimnaziją Kaune, iš pradžių VDU studijavo ekonomiką, vėliau lietuvių k. ir lit-rą, tačiau diplomo neįgijo. Vokiečių okupacijos metais dirbo VU Ekonomikos f-to bibliotekininke, sovietmečiu – „Puntuko“ gamyklos ekonomiste. 1953 areštuota ir įkalinta, 1955 reabilituota, grįžo į Vilnių. Nuo gimnazijos laikų rinko poezijos knygas įvairiomis kalbomis. Turėjo beveik išsamią Kristijono Done-

laičio „Metų“ (išskyrus antrąjį), Maironio „Pavasario balsų“ leidimų kolekciją, daug senųjų giesmynų, dainynų, lietuvių poezijos antologijų, lietuvių, lenkų, vokiečių, rusų autorių eilėraščių rinkinių, vertimų į esperanto kalbą. Kaupė knygas, straipsnių atspaudus, periodikos iškarpas, bibliografijos duomenis apie poetus ir poeziją. Sudarė asmeninės bibliotekos katalogą, rengė lietuvių poezijos publikacijų kartoteką. Joje bibliografinių aprašų buvo 3 kataloginės dėžutės. Δ bute Suvalkų g. 4 1943–1944 veikė literatūros salonas, kurį inicijavo Kazys Boruta. Jame dalyvavo apie 30 autorių. Daugiau kaip 2000 knygų biblioteka žuvo 1945 areštavus Δ vyrą. Po 1955 Δ bandė iš naujo kurti rinkinį, tačiau dėl materialinių sunkumų ir pasikeitusių sąlygų to padaryti nepajėgė. Sukauptas knygas ir medžiagą pardavė Lietuvių literatūros i-tui.

L.: RUZGAS, Albertas. Du literatūros saloni. *Knygnešys*, 1990, nr. 4.

Albertas Ruzgas

JUŠKA Vincentas, * 1860 11 28 Rubikuose (Mažeikių r.), † 1939 01 17 Žemaičių Kalvarijoje; *knygnešys*.

Mokėsi Sedos m-kloje. Tėvui mirus persikėlė gyventi į Žemaičių Kalvariją. Liet. spaudą pradėjo platinti apie 1880. Nuo 1884 spaudos parsigabendavo iš Tilžės. Įdavo ją iš Johanno Zabermano, Juozo Angrabaičio ir kt. Ne kartą sargybinių apšaudytas, persekiotas. Keletą kartų buvo įkliuęs. Sulaikytas Gargžduose, bet varomas į Alsėdžius sugebėjo pabėgti. 1892 nubaustas 14 dienų arešto policijos areštineje. 1894 12 30 policijos sulaikytas Sedos turguje. Be religinio turinio straipsniais. Nubaustas 2 metais kalėjimo ir 3 metais tremties į Vologdos gub. 1896 caro manifestu tų metų vasarą iš kalėjimo paleistas, bet iki 1903 03 12 privalėjo gyventi Rygoje, neviešai policijos prižiūrimas. Iš Rygos slapta ateidavo į Žemaičių Kalvariją ir iš giminaičių knygnešių Petronėlės ir Barboros Rėpšaičių gavęs knygų parsigabendavo į Rygą, platindavo tarp vietos liet. Kartais Rėpšaitės Δ liet. spaudos atsiųsdavo į Rygą. 1900 buvo kvočiamas dėl liet. spaudos platinimo. Dalyvavo 1905 revoliucijoje, platino socialdemokratinę spaudą, atsišaukimus, sakė anticarines kalbas. Vengdamas arešto išvyko į JAV. Dirbo anglies kasyklose. 1924 grįžo į Lietuvą. Apsigyvenęs Žemaičių Kalvarijoje prekiaavo devocionalijomis, spauda. Nuo 1929 11 skirta knygnešio pensija.

L.: JUŠKAITĖ-ŠAMATAUSKIENĖ, G. Žemaičių Kalvarijos milžinas ir keistuolis [dukters atsiminimai]. *Kalvotoji Žemaitija*, 1996, kovo 16; KUDABA, Č. Žemaičių knygnešys Vincentas Juška. *Bibliotekų darbas*, 1981, nr. 4; MERKYS, V. *Draudžiamosios lietuviškos spaudos kelias*. Vilnius, 1994; Juška Vincas. Iš *Šimtas knygnešių*: knygnešių sienelės vardai. Vilnius, 1998.

*Benjaminas Kaluškevičius,
Kazys Misius*

KARABINAS Juozas, * 1852, gyv. Šunkepiuose (Raseinių r.), † 1936 02 29 ten pat, palaidotas Žaiginyje (Raseinių r.); ūkininkas, *knygnešys*.

Gabenti ir platinti liet. spaudą pradėjo apie 1877 ir platino iki 1904. Spaudos parsigabendavo iš M. Lietuvos, gaudavo ir iš kitų knygnešių. Slėpdavo šalia ūkio buvusiam pušynėlyje, savo kaimyno Mykolo Plokščio jaujoje ir kt. vietose. Priklausė Garšvių knygnešių dr.-jai. Bendradarbiavo su knygnešiais Jurgiu Bieliniu, Petru Šembeliu, Jonu Gasperavičiumi, Juozu Milašiūnu ir kt. Turėjo patikimų bendradarbių – spaudos platintojų buvusiose Raseinių, Šiaulių, Panevėžio apskrityse. Daug spaudinių palikdavo Panevėžyje pas Juozą Masiulį, Litkūnuose (Pakruojo r.) pas T. Augustinavičiūtę ir kitus. Knygnešį Antaną Krasinską pamokė spaudos gabenimo. 1895–1900 A. Krasinskas Δ ūkyje turėjo įsirengęs vieną iš savo slėptuvių. Δ įkliuvo 2 kartus: 1893 policija daržinėje rado 220 liet. knygų ir 26 brošiūras. Nubaustas 1 mėn. arešto policijos areštinėje. 1900 vėl įtartas platinęs liet. spaudą, bet vėliau byla nutraukta. Dalyvavo 1905 revoliucijoje. Buvo areštuotas ir įkalintas. Nuo 1930 06 skirta knygnešio pensija.

Š.: ŠIVICKIS, P. [Atsiminimai]. Lietuvos MA b-kos Rankr. skyrius, f. 144.

L.: KLYKŪNAS, J. Kai kurie Smilgių „aušrininkai“ ir kiti knygnešiai. Iš *Knygnešys*. Kaunas, 1928, t. 2; MERKYS, V. *Draudžiamosios lietuviškos spaudos kelias*. Vilnius, 1994; TYLA, A. *Garšvių knygnešių draugija*. Vilnius, 1991.

*Benjamins Kaluškevičius,
Kazys Misius*

KAUKAS Juozas, * apie 1862 Penkvalakiuose (Vilkaviškio r.), † 1895 07 27 Berne (Šveicarijoje), palaidotas Seinuose (Lenkijoje); gydytojas, visuomenės veikėjas, varpininkas, spaudos bendradarbis, *knygnešys*.

Mokėsi Marijampolės g.-joje. 1889 baigė Varšuvos u-to Medicinos f-tą. Dar besimokydamas Marijampolėje, paveiktas mokytojo Petro Kriaučiūno, įsitraukė į liet. tautinį sąjūdį. Atsisakęs eiti į kunigus, nustojo tėvų paramos. Aktyviai lietuviybės gaivinime reiškėsi ir studijuodamas. Parvažiaavęs į tėviškę atostogauti lankydavo apylinkės ligonius, nusinešdavo ir išdalydavo liet. spaudos. 1888 išrenkamas Varšuvoje įsikūrusios liet. studentų dr.-jos kasininku. Dalyvavo steigiant „Varpa“ – buvo pirmojo varpininkų suvažiavimo 1888 Marijampolėje dalyvis, vėliau dalyvavo ir kituose suvažiavimuose. Buvo vienas iš tų, kurių veikiamas Vincas Kudirka įsitraukė į tautinį judėjimą. Savo pinigais daug prisidėjo prie *Varpo*, o vėliau ir *Ūkininko* išleidimo, buvo vienas iš svarbiausių rėmėjų – iš žmonos kraičio atidavė 2000 rb. Baigęs u-tą atvyko gydytojauti į Lazdijus. Čia dirbdamas organizavo liet. spaudos platinimą ir pats ją platino Rudaminos, Lazdijų, Būdviečio, Šventezerio ir Vaisiejų apylinkėse. Nuo 1891 buvo Seinų apskrities ligoninės vedėjas. Toliau rūpinosi liet.

spaudos platinimu. Daug šios spaudos iš jo imdavo Seinų sem-jos klierikai lietuviai. Bendradarbiavo *Varpe, Ūkininke*. Slapyv. Raulas.

Š.: ČITAVIČIAUS, V. [*Atsiminimai*]. VU b-kos Rankr. skyrius, f. 102.

L.: KALUŠKEVIČIUS, B. Pietų Lietuvos knygnešys Juozas Kaukas. *Ave Vita* (Kauno medicinos u-tas), 1992, kovo 16; VALAITIS, J. *Praeities apybraižos* (1900–1950). Chicago, 1974.

*Benjamins Kaluškevičius,
Kazys Misius*

KAUNACKIS Ferdinandas, * 1861 06 11 Kivilyuose (Skuodo r.), † 1935 06 11 ten pat, palaidotas Aleksandrijos kapinėse (Skuodo r.); gydytojas, visuomenės veikėjas, *knygnešys*.

Pradžios mokslą įgijo tėviškėje, toliau mokėsi Rucavos privačioje m-kloje (Latvijoje), 1881 Liepojoje baigė g-ją. Toliau studijavo mediciną Charkovo u-te, po metų persikėlė į Tartu u-tą. 1887 gavo gydytojo diplomą ir iki 1891 dirbo gydytoju Rostove prie Dono. 1891 grįžo į Kivilyus, vertėsi gydytojo praktika, dirbo savo ūkyje (turėjo apie 80 ha). 1894 Tartu u-te apgynė medicinos daktaro disertaciją. Liet spaudą platino 1885–1904. Dar studentaudamas susirašinėjo su M. Jankumi. 1895 tėviškėje, svirmelyje, įrengė slaptą m-klą – liet. knygų skaityklą ir liet. knygų slėptuvę. Iškilus pavojui, svirmelį buvo pasiruošta uždegti. Užmezgė ryšius su Mažeikių ir Židikų apyl. knygnešiais (Leonu Kubilu, Leonu Gaubiu, Viktoru Norkumi, Konstantinu Baltinu ir kt.), gaudavo iš jų liet. spaudos. Važiuodamas pas ligonius, pasiimdavo iš sutartų slėptuvių knygnešių paliktą spaudą. Dažniausiai slėptuvės būdavo pakelės koplytėlėse (Margininkų, Gedrimų ir kt. kaimuose). Spaudą veždavosi paslėpęs medicinos įrankių lagaminėlyje. Namuose slėpdavo peluose prie svirno. Dalį spaudinių tuoj pat nemokamai išdalydavo patikimiems pacientams, įpareigodamas paskleisti tarp kaimynų. Platino ir pats Skuodo, Ylakių, Židikų valsčiuose. S. Daukanto b-ką, išsaugotą savo tėviškėje, 1912–1913 padovanojo Lietuvių mokslo dr-jai. 1918–1920 buvo Sedos apskrities viršininkas, Sedos ligoninės gydytojas, šaulys.

Š.: *R. Kaunackienės pensijos byla*. Lietuvos centr. valstybės archyvas, f. 387, ap. 5, b. 196.

L.: INDRAŠIUS, A.a. med. dr. Ferdinandas Kaunackis. *Medicina*, 1936, nr. 7/8; TARVYDAS, A. Apie žemaičių šaulį a.a. Ferdinandą Kaunackį. *Tritas*, 1936, nr. 24.

*Benjamins Kaluškevičius,
Kazys Misius*

KAZILIAUSKAS, Kazilionis, Kaziliūnas Motiejus, * 1841 10 03 Baukuose (Pasvalio r.), † 1920 01 05 Krakėse (Kėdainių r.); kunigas, knygnešys.

1863–1867 mokėsi Kauno kunigų sem-joje. Liet. spaudą pradėjo platinti dar besimokydamas Kauno kunigų sem-joje. Spaudos gaudavo iš Kazimiero Eitutavičiaus, kuris taip pat mokėsi šioje sem-joje. 1868 išventintas kunigu ir paskirtas vikaru į Naujamiestį (Panevėžio r.). Čia atvykęs platino draudžiamąją spaudą, kurią gaudavo iš M. Valančiaus knygnešių org-jos narių: Prano Šimavičiaus (gyv. Girdiškėje, Šilalės r.), Eitutavičiaus, tuo metu dirbusio vikaru Darbėnuose (Kretingos r.). Prasidėjus šios org-jos narių persekiojimams, 1871 pradžioje buvo suimtas, nuvežtas į Vilnių. Anksčiau areštuotas Eitutavičius per kvotą prisipažino platinęs liet. spaudą ir veždavęs Δ į Naujamiestį. Remiantis šiais parodymais, Δ buvo pareikšti kaltinimai, bet jis neprisipažino kaltas. Per kvotas nieko neišdavė. Tik per akistatą su Eitutavičiumi prisipažino gavęs knygų, bet tvirtino, kad dalį išsiuntęs atgal, o kitos sudėgė gaisro metu. Tai ir buvo vienintelis jo veiklos epizodas, kurį Vilniaus politikų bylų tardymo kom-jai pavyko įrodyti. 1871 04 11 nubaustas ištrėmimu į Archangelsko gub., Rusijoje. Iki 1894 tremties vieta buvo Cholmogorai. Vėliau persikėlė į Černigovą (Ukrainoje). Tremtyje išbuvo apie 33 metus, 1904 panaikinus spaudos draudimą leido grįžti į Lietuvą. Paskirtas Krakių šv. Kotrynos vienuolyno kapelionu (Kėdainių r.). Čia gyveno ir dirbo iki mirties.

L.: A. a. Kun. Matas Kaziliauskas. *Vienybė*, 1920, nr. 6. Parašas: A. N.; Motiejus Kaziliauskas. Iš *Šimtas knygnešių*: knygnešių sienelės vardai. Vilnius, 1998; MERKYS, V. *Draudžiamosios lietuviškos spaudos kelias*. Vilnius, 1994.

*Benjaminas Kaluškevičius,
Kazys Misius*

KEPEŽINSKAS Rimvydas, * 1956 01 26 Kaune; dailininkas, grafikas, knygų iliustruotojas, plakatinistas.

1974–1980 studijavo Vilniaus dailės i-te scenografiją. Nuo 1993 – dėstytojas, nuo 1994 – docentas, nuo 1983 – Lietuvos dailininkų s-gos narys. Daugiausia iliustruoja kn. vaikams: S. Gedos *Pranukas pramantiūgas* (1986), Dž. Rodario *Čipolino nuotykių* (1990), J. Erlicko *Žalias pareiškimas ir kiti eilėraščiai* (1992), D. Biseto *Aukštyn kojom* (1994), A. Volkovo *Smaragdo miesto burtininkas* (1996), V. V. Landsbergio *Obuolių pasakos*, R. Šerelytės *Ėriukas po baobabu* (abi 1999) ir kt. Iliustracijoms būdingas gyvas, stilizuotas, žaismingas piešinys, dažniausiai paspalvintas laisvai lieta akvarele, ir šiltas rudų, raudonų bei gelsvų atspalvių koloritas. Jose ne tik rašytojo, bet ir dailininko sukurti, iš knygutės į knygutę keliaujančios personažai: peliukas, šuniukas, žiurkėnas, paslaptingi fantastiniai sutvėrimai, sutemų gyvūnai ir kt. Sukūrė spalvingų, įsimenančių plakatų respublikinėms ir

Pabaltijo jaunųjų dailininkų parodoms, džiaz festivaliams Birštone (1982, 1984 ir 1988), keturis teatrų festivalio „Life“ reklaminius plakatus (1992–2000), plakatus Mažojo dramos bei Jaunimo teatro spektakliams – K. Antanėlio *Meilė ir mirtis Veronoje* (1996) ir kt. Ekslibrisus pradėjo kurti besimokydamas meno m-kloje. Sukūrė apie 50 ekslibrisų, daugiausia medžio raizinių ir šilkografijos technika: *Kęsto, Miko, Margaritos ir Šarūno* (visi 1979), A.G. (1980) ir kt. Parodose dalyvauja nuo 1980. Surengė apie 10 personalinių parodų Vilniuje (1987, 1989, 1993, 1997, 1998), Klaipėdoje (1996, 1998) bei Lince (Austrija, 1989). Aktyvus respublikinių ir tarpt. knygos meno bei plakato parodų dalyvis.

Pelnė nemaža apdovanojimų, tarp jų plakatų parodos Maskvoje (1986) diplomą. UNISEF prizą tarpt. vaikų knygų iliustracijų parodoje Bolonijoje (1992), vaikų knygų iliustracijų parodos Bolonijoje (1997) premiją, Europos knygų iliustruotojų bienalės Aki (Japonija, 2001) premiją. 2001–2003 Δ skirta individuali valstybės stipendija.

L.: 72 *lietuvių dailininkai apie dailę*. Vilnius, 1998, p. 145–146; ANDRIUŠKEVIČIUS, Alfonsas. Tamsios paslapties elegantas. Iš *Lietuvos dailė, 1975–1995*. Vilnius, 1997, p. 266–268; RACHLEVIČIŪTĖ, Ramutė. Rimvydas Kepežinskas: docento Kępto vaizdaraščiai. *Dailė' 2001/2*. Vilnius, 2002, p. 58–63.

Regina Urbonienė

KIEDIENĖ, Masalskytė Irena, * 1959 04 30 Lentvaryje (Trakų r.); *dokumentų restauratorė*.

1982 baigė Vilniaus u-tą (chemikės spec.). Nuo 1982 dirba Vilniaus u-to b-koje dokumentų restauratore. 1999 suteikta aukščiausia dokumentų restauratoriaus kvalifikacinė kategorija. 1995–2000 Vilniaus u-to Komunikacijos f-to dėstytoja valandinikė, 1995–2001 dėstė ir Vilniaus aukštesniojoje technologijos m-kloje. Paskelbė straipsnių dokumentų restauravimo klausimais. Stažavo Lietuvos dailės muziejaus Prano Gudyno muziejinių vertybių restauravimo ir konservavimo centre (1996), dalyvavo dokumentų restauravimui skirtuose tarpt. seminaruose (1995, 1996, 1997). Specializacija – rankraščių restauravimas.

Irena Krivienė

KISELIENĖ, Jurevičiūtė Sofija, * 1917 11 27 Minske (Baltarusija), † 1987 07 18 Vilniuje; *bibliotekininkė*.

1937 baigė Kauno mergaičių „Aušros“ g-jos 6 klases. 1945–1974 dirbo Mokslų ak-jos centr. b-koje bibliografe, vyresn. bibliografe, vyresn. bibliotekininke, 1970–1974 vyr. bibliotekininke. Su kitais parengė leid. *Lietuvos TSR Mokslų akademijos ir jos mokslo darbuotojų leidinių bibliografija*, 1941–1954 (1956). 1955–1967

rinko ir spausdino medžiagą rankr. teisėmis leidžiamam leid. *Informacinis biuletenis: užsienio literatūra* (kasmet išeidavo po 12 nr.). Pagal b-kos ir Lenkijos MA Lit-ros i-to susitarimą iki 1986 rinko ir siuntė į Lenkiją medžiagą tema „Lenkų literatūra Lietuvos TSR spaudoje“.

Lina Kanopkienė

KISLING, Kissling, Kiessling Johann Gottlieb, **Kislingas** Jonas Bogumilas, * 1790 Berlyne?, † 1846 08 11 Vitebske (Baltarusija); dailininkas, *knygų iliustruotojas*.

1807–1822 VU studijavo raizybą ir piešimą, 1816 įgijo dailiųjų menų kandidato laipsnį. 1822 išvyko į Berlyną, kaip sakėsi, į tėvynę. 1823–1828 tubulinosi Italijoje. 1828–1832 – VU raizybos katedros adjunktas. Priklausė masonų ložei „Dobry Pastrz“ (Gerasis Ganytojas). Nuo 1830 turėjo rūmų patarėjo rangą. 1833 išvyko į Peterburgą. 1836 Peterburgo dailės ak-ja jam suteikė „naznačennyj“ vardą. 1841–1846 – Vitebsko g-jos piešimo mokytojas. Raižė klasicizmo stiliaus portretus, užsienio tapytojų paveikslų estampus, kortas (pagal Jono Rustemo piešinius). Išraižė Krokuvos kašteliono Stanislawo Koniecpolskio portretą Juliano Ursynio Niemcewicziaus kn. *Dzieie panowania Zygmunta III Króla polskiego (Lenkų karaliaus Žygimanto III valdymo istorija*, 1819, t. 3), iliustr. *Wiadomość o pomniku w kościele uniwersyteckim św. Jana w Wilnie wystawionym na uwiecznienie pamiętki śp. Hieronima hr. Strojnowskiego bisk. Wileńskiego (Žinios apie paminklą, pastatytą Vilniaus vyskupo Jeronimo Strojnovskio atminimo įamžinimui Vilniaus universiteto Šv. Jono bažnyčioje*, 1830); apipavidalino *Obraz I.[oży]... Szkoła Sokratesa (Ložės „Sokrato mokykla“ paveikslas*, 1821).

Vladas Gasiūnas

KNIAZIEWICZ Grzegorz, **Kniaževičius** Gžegožas, **Kniazewicz**, * 1737 01 09 Baltarusijoje, † 1804 Vilniuje; jėzuitas, *vertėjas, leidėjas, bibliotekininkas*.

Į ordiną įstojo 1754 (1755?), studijavo Vilniuje, 1756–1757 Slucke baigė mokytojo studijas, 1760–1763 Varšuvoje – filosofiją, ir 1766–1769 – teologiją. Studijuodamas jėzuitų m-klose dėstė lotynų, prancūzų, vokiečių k., retoriką, poetiką, istoriją, geometriją, mechaniką, architektūrą. 1764–1766 buvo Varšuvos Collegium Nobilium prefektu ir b-kos vicedirektoriumi. 1770 išstojo iš ordino ir buvo globojamas Vilniaus vyskupo Igno Masalskio. Nuo 1773 bendradarbiavo su Edukacine kom-ja. Išvertė ir 1770 išleido Vilniuje R. Bradley *Kalendarz rolniczy i gospodarski (Žemdirbio ir ūkininko kalendorius)*, 1801 pradėjo leisti period. leid. *Dziennik gospodarski (Ūkininko žurnalas)*, išleido 2 t. Išvertė daug kitų veikalų. Nuo 1796 dirbo Vilniaus kapitulos b-koje.

Marija Ivanovič

KRIAUČIŪNAITĖ Elvyra Katalina (buv. Stanelienė), * 1942 03 29 Buenos Airėse (Argentina); dailininkė, *knygų iliustruotoja*.

1956 su tėvais atvyko Lietuvą, gyveno Kiduliuose (Šakių r.). 1962–1968 studijavo Vilniaus dailės i-te, įgijo grafikės diplomą. 1968–1981 dirbo dailininke eksperimentiniame taros ipakavimo ir konstavimo biure, nuo 1982 dirba kūrybinį darbą. Dailininkų s-gos narė nuo 1971. Jos kūryba įvairi, kupina ieškojimų. Dailininkė vartoja šilkografijos ir mišrią techniką, pirmenybę teikia ofortui bei sausai adatai. Sukūrė iliustracijas *Svotbinėms dainoms* (1968), R. Budrio *Tėtis ir jo vaikai* (1970), V. Barausko *Saulės arkliukai* (1971), J. Vaičiūnaitės *Balkonas penktame aukšte* (1975), J. Degutytės *Juokiasi duonėlė* (1976), R. Keturakio *Amžinai – laikinai* (1987), baltarusių vaikų poezijos rinkinei *Saulėgraža ir saulė* (1983) ir kt. Poezijos iliustracijos daugiaplanės, metaforiškos, kartais abstrahuotos. Knygelių vaikams iliustracijos daug spalvingesnės, realistiškesnės, gyvo, išraiškingo piešinio. Susikaupusius kelionių išpūdžius, dvasinį artimųjų ilgesį dailininkė išlieja savitame knygų iliustracijos žanre – autorinėse knygos-dienoraščiuose, kupinuose subtilių grafinių miniatiūrų. Tai knygos *Iš baltojo kalėdinio tikėjimo...*, *Laiškai mano mylimiesiems* (1992–1993), po kelionės į Japoniją gimusi *Rudoji knyga* (1996), po kelionės į Braziliją – *Žalioji knyga* (1996) ir kt. Beveik visų respublikinių ekslibrisų parodų dalyvė, sukūrusi apie 300 ekslibrisų draugams, kolegoms ir artimiesiems. Tai *A. Kunčiaus*, *V. Kalinausko* (abu 1968), *L. Jankaus* (1969), *N. Šimukėnaitės* (1970), *Nijolės* (1971), *R. Povilonio*, *A. Jablonskienės* (abu 1974), *Kazimiero Gyljo*, *Vytauto Ciplijausko* (abu 1981), *Just. Marcinkevičiaus* (1985), *V. Bagdono* (1986), *N. Geležauskaitės* (1988) ir kitų ekslibrisai, daugiausia sukurti oforto technika.

Nuo 1969 dalyvavo beveik visose svarbiausiose respublikinėse vaizduojamosios dailės bei knygų grafikos ir ekslibriso parodose, daugelyje grafikos parodų užsienyje. Apdovanojimai: 1969 – ekslibriso konkurso „Vilniaus universiteto bibliotekai – 450“ II premija; 1971 – 5-osios tarpt. ekslibriso bienalės Malborke garbės medalis, 1987 – tarpt. miniatiūros trienalės Rygoje diplomas bei tarpt. knygos meno trienalės Vilniuje „Periodikos“ premija ir diplomas; 1989 – tarpt. ekslibriso konkurso „Vilnius-Metropolis Lithuaniae“ II premija; 1991 – 1-osios tarpt. mini grafikos parodos Kalifornijoje Oberon Gallery premija, 1-osios pasaulinės grafikos bienalės Mastrichte (Olandija) *Nominated Artist* bei tarpt. ekslibriso konkurso „Žalgiriai – 580 m.“ II premija; 1993 – tarpt. bienalės Ostrow-Wielkopolski (Lenkija) laureato medalis bei absoliuti keturių pagrindinių premijų laureatė tarpt. konkurso „Theater and Life“ festivalio proga; 1994 – tarpt. knygos meno parodos Vilniuje diplomas; 1995 – Baltijos šalių ekslibriso bienalės Vilniuje diplomas; 1996 – aukščiausio laipsnio valstybės stipendija bei parodos „Popierinės fantazijos“ Vilniuje I premija, 1997 – SŠMC stipendija, 2000 – parodos „Prakalbintas metalas“ premija.

L.: *Lietuvių ekslibrisas*. Vilnius, 1991, p. 138–140, 236; *Elvyra Katalina Kriauciūnaitė*: grafikos paroda. Vilnius, 1982; *Elvyra Katalina Kriauciūnaitė*: grafikos

paroda: parodos katalogas. Vilnius, 1991; Elvyra Katalina Kriauciūnaitė. *Naujos knygos*, 1975, nr. 6; Elvyra Katalina Kriauciūnaitė. *Naujos knygos*, 1987, nr. 3; 1995: Lietuvos dailė: parodos katalogas. Vilnius, 1995.

Regina Urbonienė

KRIAUCIŪNAS Jonas, * 1864 06 18 Bundzuose (Šakių r.), † 1941 02 05 Kaune, palaidotas Ilguvos kapinėse (Šakių r.); spaudos darbuotojas, *knygnešys*.

Mokėsi Žemosios Panemunės ir Lekėčių pr. m-klose. Baigęs Suvalkų g-ją, studijavo Maskvos u-to Medicinos f-te, bet 1888 iš II kurso išstojo. Išvyko į Prūsiją, gyveno Tilžėje, redagavo *Šviesa* (1890), *Ūkininką* (1892–1894), *Varpą* (1892–1894). Pažinojo ir bendradarbiavo su knygnešiais Jurgiu Bieliniumi, Motiejumi Eimaičiu, Juozu Antanavičiumi ir kt. 1895 grįžo į Lietuvą. Įsitraukė į „Sietyno“ dr-jos veiklą. 1896–1897 tarnavo Virbalio geležinkelio stotyje muitinės agentūros agentuvertėju. 1897 buvo suimtas, kai žandarai pas areštuotus įtariamus liet. spaudos platinimu Liudą Vaineikį ir Andrių Matulaitį rado laiškų, rodančių, kad Δ yra *Varpo* ir *Ūkininko* redaktorius Tilžėje. Gavęs šią žinią žandarų valdybos viršininkas per kratą Δ bute Kybartuose užtiko keletą liet. laikraščių. Po kvotos buvo paleistas už 100 rb užstatą, bet netrukus vėl suimtas ir išsiųstas į Kauno kalėjimą. Δ byla iš „Sietyno“ dr-jos bylos buvo išskirta. 1897 12 27 Δ perkeltas į Peterburgo kardo-mojo arešto namus. 1898 02 11 nubaustas 1 metais kalėjimo ir 3 metais tremties. Kalėjo Peterburge. Išstremtas į Saratovą. 1899 jau gyveno Taline, bendradarbiavo su J. Jablonskiu. Panaikinus spaudos draudimą, Vilniuje redagavo *Vilniaus žinias*. Nepriklausomoje Lietuvoje kurį laiką buvo Naumiesčio notaras. Parašė atsiminimus *Mano praeities vaizdeliai* (1936). Nuo 1935 skirta spaudos draudimo metų darbuotojo pensija.

Š.: KRIAUCIŪNAS, J. *Mano praeities vaizdeliai*. Kaunas, 1936; KRIAUCIŪNAS, J. Ką anais laikais mačiau Tilžėje. Iš *Knygnešys*. Kaunas, 1928, t. 2.

L.: BŪTĖNAS, J. Jonas Kriauciūnas. Iš *Vinco Kudirkos bendražygiai*. Vilnius, 1993; MERKYS, V. *Draudžiamosios lietuviškos spaudos kelias*. Vilnius, 1994.

Benjaminas Kaluškevičius,
Kazys Misius

KRIVICKAS Domas, * 1905 12 22 Šeduvoje (Radviliškio r.), † 1999 05 17 Vašingtono priemiestyje; teisininkas, *bibliotekininkas*, *bibliografas*.

1929 baigė Lietuvos u-to Teisių f-tą, iki 1932 studijas tęsė Caeno, Paryžiaus, Kelno ir Berlyno u-tuose bei Tarpt. teisės ak-joje Hagoje. Teisės daktaras (1932). Nuo 1932 dėstė Lietuvos aukštosiose m-klose ir kursuose. 1934–1940 buvo Užsienių reikalų m-jos juriskonsultas. 1941–1944 – VU prorektorius. 1944 pasitraukė iš

Lietuvos, iki 1950 gyveno Freiburge. 1950 atvyko į JAV, dirbo Kongreso b-koje. Dalyvavo išėivijos visuomeniniame gyvenime, parengė ir suredagavo nemaža memorandumų bei studijų. Bendradarbiavo liet. spaudoje. Parengė kn. *Legal sources and Bibliography of the Baltic States. Lithuania (Baltijos šalių teisės šaltiniai. Lietuva, 1963)*. Apdovanotas Lietuvos Respublikos garbės ženklu (1994).

Osvaldas Janonis

KRUŠNAUSKAS Petras, * 1875 06 27 Pabališkiuose (Prienu r.), † 1959 08 05 Prienuose; daraktorius, *knygnešys*.

Kilęs iš valstiečių. Liet. skaityti ir rašyti išmokė dėdė Kazimieras Krušnauskas. Lankė Pakuonio pr. m-klą. Apie 1890 pats pradėjo slaptai mokyti vaikus Prienu apylinkėse (Lapupio, Valengiškių, Degimų ir kituose kaimuose). Apie 1892 kartu su kitu knygnešiu pirmą kartą nuvyko į M. Lietuvą parsinešti liet. spaudos. Siena pereidavo susitarę su pasienio sargybiniais, jiems sumokėję. Bendradarbiavo su knygnešiais Vincu Kairaičiu, Juozu Girmiumi, Ulecku ir kt. Palaikė ryšius su slaptomis knygnešių org-jomis – „Sietynu“, vėliau Artojų dr-ja. Bendradarbiavo su Prienuose dirbusiu veterinarijos gydytoju Andriumi Brundza. Dalyvavo 1905 revoliucijoje, buvo Didžiojo Vilniaus Seimo dalyvis. Prasidėjęs persekiojimams 1906 emigravo į Ameriką. 1911 grįžtantį į Lietuvą Kybartuose areštavo. Nuteistas 2 metus kalėti. Vėliau gyveno ir dirbo savo ūkyje Pabališkiuose. Nuo 1933 gaudavo knygnešio pensiją.

Š.: KRUŠNAUSKAS, P. Ką pasakoja senas knygnešys. Iš *Knygnešys*. Vilnius, 1997, t. 3.

L.: VILIMAS, A.; ir VYTARAS M. Jo skausmas ir laimė. *Valstiečių laikraštis*, 1989, kovo 16.

*Benjaminas Kaluškevičius,
Kazys Misius*

KUDIRKA Juozas, * 1939 03 19 Skriaudžiuose (Prienu r.); etnologas, *bibliografas*.

1960–1965 studijavo VU Ist. ir filologijos f-te. Habil. daktaras (humanit. mokslai, 1995). 1960–1964 dirbo bibliotekininku MA Centr. b-koje, 1964–1965 – Lietuvos ist. ir etnografijos muziejuje, 1969–1974 – Ist. i-te, 1974–1980 – Filosofijos, sociologijos ir teisės i-te jaunesniuoju moksl. bendradarbiu, 1980–1999 – Liaudies kultūros centre vyr. moksl. bendradarbiu, 1986–1990 – Folkloro skyriaus vedėju. Parengė publikacijų liet. ir užsienio k., apžvalgą *Liet. liaudies meno šaltiniai* (1986). J. Basanavičiaus premijos laureatas (1999). Slapyv.: J. K., J. Vaitas.

L.: *Juozas Kudirka*: bibliografinė rodyklė. Vilnius, 1999.

Osvaldas Janonis

KUMETIS Jonas, * 1861 07 07 Mirončiukuose (Jurbarko r.), † 1949 03 15 Antkalmėje (Jurbarko r.); vargonininkas, choro vadovas, *knygnešys*.

Mokėsi pas daraktorius, nuo 1876 Seredžiuje – vargonuoti. 1880 pakviestas į Veliuoną vargonininku. Čia tobulino muzikos žinias, suorganizavo vyrų chorą. Mokė choristus ne tik pažinti natas, bet ir liet. skaityti bei rašyti. Kaip chorvedys už liet. dainas buvo caro valdžios persekiojamas. Pradėjo gauti liet. spaudos. Atgabendavo knygnešiai Andrius Čižas, Juozas Antanavičius (iš Lukšiu), Jonas Lukošius (iš Ariogalos) ir kt. Liet. spaudos taip pat parūpindavo Kaune gyvenantis dėdė P. Kumetis. Iš JAV paštu gaudavo *Vienybę lietuvninkų*. Spaudą slėpdavo bažnyčioje ir špitolėje. Aplinkiniuose kaimuose turėjo patikimų žmonių – draudžiamosios spaudos platintojų. Religinės spaudos nugabendavo į Kauno kunigų sem-ją. Buvo skustas policijai; ši darė kratas, bet spaudos nesurado. Bendradarbiavo su žymiais to meto kultūros ir mokslo veikėjais: J. Jablonskiu, K. Jauniumi, M. Jankumi, prof. A. Pogodinu iš Petrapilio, Baudouinu de Courtenay ir kt. Rašė į *Žemaičių ir Lietuvos apžvalgą* ir kitus laikraščius. 1905 išrinktas valsčiaus raštininku, į raštinės knygas įrašė pirmą protokolą lietuviškai. Atgavus spaudą rūpinosi pagerinti vargonininkų gyvenimą, buvo vienas iš Šv. Grigaliaus vargonininkų dr-jos steigėjų. Garsėjo kaip chorvedys. Nuo 1929 skirta knygnešio pensija. Slapyv.: Knisis, Kuisis ir kiti.

Š.: KUMETIS, J. *Atsiminimai*. LNB Rankr. skyrius, f. 32, b. 324, lap. 1.

L.: STRAVINSKAS, A. Vargonininkas ir knygnešys. *Dienovidis*, 1994, gruod. 5–11; TUMAS-VAIŽGANTAS, J. Chorvedys ir knygnešys Jonas Kumetis. Iš *Knygnešys*. 2-as leid. Kaunas, 1938, t. 1.

*Benjaminas Kaluškevičius,
Kazys Misius*

LAURINAVIČIŪTĖ Karolina, * apie 1840 Panevėžyje, † [po 1872]; pauperė, *knygnešė*.

Kilusi iš Panevėžio miestiečių, bet daugiausia gyveno Linkuvoje. Anksti netekusi tėvų, nuo 7 metų piemenavo, dirbo padienininke, elgetavo. Pramokusi liet. rašto, pamėgė knygas. Atlaiduose, mugėse vertėsi smulkia prekyba ir slapta platino liet. spaudą. 1869 08 18 mugėje Gruzdžiuose policininkai patikrino Δ prekes ir radę liet. knygų areštavo. Įkalčiais paėmė 74 liet. spaudinius. Varoma į Joniškio policijos nuovadą pabėgo. 1869 10 24 sulaikyta Krukovščyznoje (Mūrdvaryje). Vėl atėmė kelias liet. knygeles. Su įkalčiais nuvaryta į Šiaulius. Tardoma bendradarbių neišdavė. 1870 06 14 atgabenta į Vilniaus citadelės pastatą. Įtraukta į M. Valančiaus knygnešių org-jos bylą. Kaip ir per ankstesnius tardymus, neišdavė nė vieno knygnešio. 1871 01 16 politinių bylų tardytojas pasiūlė išstremti kaip politiškai nepatikimą, tačiau buvo perduota Kauno gub. policijos priežiūrai. Paleista toliau platino liet.

spaudą. 1871 07 09 Δ, nešinę liet. maldaknygėmis, sulaikė pasienio sargybiniai Raseinių apskrityje 1872 01 28 neribotam laikui ištremta į Karelijos Oloneco gub. Tolesnis Δ likimas nežinomas.

Š.: Lietuvos MA b-kos Rankraščių skyrius, f. 12, b. 3084, lap. 4.

L.: BIRŽIŠKA, V. Vyskupo M. Valančiaus bylos. *Mūsų senovė*, 1921, kn. 1, p. 18; MERKYS, V. *Draudžiamosios lietuviškos spaudos kelias*. Vilnius, 1994; MISIUS, K. Knygnešė Karolina Laurinavičiūtė. *Žiemgala*, 1996, nr. 14.

*Benjaminas Kaluškevičius,
Kazys Misius*

LAPINSKAS Ignas, * 1877 06 27 Bardiškiuose (Pakruojo r.), † 1935 09 26 ten pat; valstietis, *knygnešys*.

Augo turtingoje šeimoje. Mokėsi Žeimelio pr. m-kloje (baigė 2 skyrius). Skaityti ir rašyti liet. išmokė daraktorius Stasys Prakaitas. Mirus tėvui, teko ūkininkauti. 1896 įstojo į slaptą valstiečių jaunimo dr-ją, kurią subūrė Steigvilių kaimo ūkininko sūnus Požėla. Dr-joje, be jo, buvo dar 6 vyrai iš aplinkinių kaimų. Liet. spaudos parūpindavo Vladas Požėla, vėliau pats Δ parsinešdavo iš Jono Sabo, gyv. Kremblių dvare (Pakruojo r.). Δ išitraukė į Garšvių knygnešių dr-jos veiklą, platino spaudą, daugiausia laikraščius *Varpa*, *Ūkininką*, *Naujienas*, vėliau *Darbininkų balsą*. Atsišaukimus paskleisdavo aplinkiniuose bažnytkaimiuose. Nuo 1898 spaudos atveždavo J. Bielinis. Gautą spaudą slėpdavo artimame Loncmenio miške, taip pat savo ūkyje. Gaudavo ir cenzūros uždraustų knygų rusų k. Taip darbavosi nesusektas iki spaudos atgavimo. Į M. Lietuvą pats spaudos parsinešti neidavo. Panaikinus spaudos draudimą platino socialdemokratinę spaudą. Dalyvavo 1905 revoliucijoje, 1906 kalintas Panevėžio kalėjime, už užstatą paleistas. Nepriklausomybės laikais kaip valstiečių liaudininkų atstovas buvo I, II ir III seimų narys, taip pat Žeimelio valsčiaus pirm., Pasvalio-Biržų apskrities tarybos pirm. Apdovanotas Lietuvos nepriklausomybės medaliu (1928).

L.: BUTKUS, S. Seniausia knygų skleidėjų organizacija. Iš *Knygnešys*. 2-as leid. Kaunas, 1938, t. 1; LAPINSKAS, I. Spaudos platintojai Žeimelio valsčiuje. Iš *Knygnešys*. Kaunas, 1928, t. 2; TYLA, A. *Garšvių knygnešių draugija*. Vilnius, 1991.

*Benjaminas Kaluškevičius,
Kazys Misius*

LEHMANN Friedrich Leonard, **Lemanas** Fridrichas Leonardas, * 1787 Darmštate, † po 1836; dailininkas, *knygų iliustruotojas*.

Mokėsi Darmštate pas grafiką Conradą von Felsingą. 1809 dirbo Saksonijoje, nuo 1812 Darmštato ir Veimaro l-kloms raižė iliustracijas, portretus, 1813 – karo

žemėlapius. 1818 VU profesorius Liudviko Henryko Bojanus kvietimu atvyko į Vilnių raizyti jo veikalui *Anatome testudinis Europaeae (Europinio vėžlio anatomija, 2 t., 1819–1821)* iliustracijų. Nuo 1820 dirbo VU, 1822–1828 – u-to Raižybos katedros dėstytojas, 1828–1831 – žemėlapių mokykloms raizytojas, 1831–1832 – Vilniaus g-jos mokytojas. Nuo 1832 – Karaliaučiaus u-to raizytojas, 1836 dirbo Diuseldorfe. Vario raizinio technika iliustravo Karolio Podčašinskio *Początki architektury dla użytku młodzi akademickiej (Architektūros pradmenys studentams, 2 t., 1828–1829)*, žurnalą *Pamiętnik farmaceutyczny Wileński (Vilniaus farmacijos žiny-nas, t. 1, 1820)*.

Vladas Gasiūnas

LELIS, Lelys, Lialis, Lialys Felicijonas, * 1870 01 13 Pumpėnuose (Pasvalio r.), † 1949 07 07 Velžyje (Panevėžio r.), palaidotas Panevėžyje; kunigas, *spaudos darbuotojas, redaktorius, knygnešystės organizatorius*.

1889 įstojęs į Kauno kunigų sem-ją, įsitraukė į slaptos klierikų Šv. Kazimiero dr-jos veiklą. 1892 išventintas kunigu ir paskirtas Kauno Švč. Trejybės bažnyčios vikaru. Nuo 1894 – Kauno igulos katalikų kareivių kapelionas. Už tai, kad laidojant kunigą E. Barauską laidotuvių eisenoje kartu su Δ dalyvavo ir katalikai kareiviai, nuo 1894 05 24 dvejiems metams uždarytas į Kretingos vienuolyną. Būdamas vienuolyne organizavo *Tėvynės sargo* leidimą. Δ talkino kun. Kazimieras Kazlauskis ir vietos knygnešiai, kurie nunešdavo į M. Lietuvą rankraščius, atgabendavo išspausdintą tiražą. Slėptuvę įsirengė vienuolyno jaujoje. Organizavo laikraščio platinimą. Žandarai įtardavo, bet kratos būdavo be rezultatų. Baigiantis bausmės terminui (1896) slaptai nuvyko į Palangą tartis dėl redagavimo perdavimo kun. J. Vizbarui. Žandarai susekė ir bausmės terminą pratęsė vieneriems metams. 1897 06 perdavė redagavimą J. Tumui. Dirbdamas vikaru Kupiškyje, sukūrė platų knygnešių tinklą, mokė jaunimą liet. rašto, rengė slaptus liet. vaidinimus. Siųsdavo liet. spaudą į Peterburgą knygnešiu J. Zaukai. Panaikinus spaudos draudimą klebonavo įvairiose Aukštaitijos parapijose. Rašė straipsnius į liet. spaudą. Nuo 1934 07 01 skirta visuomenės veikėjo, knygnešio pensija.

Š.: LELIS, F. Kun. F. Lialis – komandiras ir „Tėvynės sargo“ pradžia. *Mūsų senovė*, 1922, t. 1, kn. 4/5, p. 627–643.

L.: KASPERAVIČIUS, J. Mano ir kunigo F. Lialio darbų žiupsnelis. Iš *Knygnešys*. Kaunas, 1928, t. 2; TUMAS, J. Kunigų vargai draudžiamuoju laiku. *Tiesos kelias*, 1929, nr. 5.

Benjaminas Kaluškevičius,
Kazys Misius

LOŽINSKIS Juozas, * 1858 Paalantyje (Plungės r.), † po 1909 Vilniaus krašte, prie Dūkšto; visuomenės veikėjas, *knygnešys*.

Baigė pr. m-klą. Tarnavo kariuomenėje. Šiauliuose įgijęs keturių klasių pažymėjimą, įstojo į Kauno kunigų sem-ją. Dalyvavo slaptos klierikų Lietuvos mylėtojų dr-jos veikloje. 1889 buvo vienas iš Šv. Kazimiero dr-jos steigėjų. Sem-jos vadovybė įtarė Δ bendradarbiaujant draudžiamojame spaudoje bei ją platinant ir 1889 iš sem-jos pašalino. Tolesnį savo gyvenimą paskyrė liet. spaudos gabenimui ir platinimui. Į Tilžę veždavo rankraščius *Žemaičių ir Lietuvos apžvalgai*, vėliau *Tėvynės sargui*, grįždamas parsigabendavo liet. spaudos. Platino tuometinėje Telšių vyskupijoje. Pasiėkdavo ir Vilnių, Daugpilį, Jelgavą, Rygą, Peterburgą. Pinigais rėmė kunigai, buvę bendrakursiai, kartu pasiūlydavo patikimų žmonių – spaudos platinotojų. Daug liet. spaudos per sieną Δ yra pernešęs knygnešys Juozas Freitakas, gyvenęs Laukštėnuose (Šilutės r.). Susidomėjęs žuvų ūkiu, Δ įstojo į žuvų augintojų dr-ją, buvo paskirtas instruktoriumi, važinėdavo į dr-jos suvažiavimus Peterburge. Tai buvo gera priedanga liet. spaudai platinti. 1909 grįždamas iš Peterburgo traukinyje susirgo dėmėtąja šiltine. Išlipęs ties Dūkštu buvo kunigų draugų globojamas ir gydomas, bet nepasveiko.

L.: Ložinskis Juozas. Iš *Šimtas knygnešių: knygnešių sienelės vardai*. Vilnius, 1998; VITKUS, J. Dėl knygų iš seminarijos pašalintas. Iš *Knygnešys*. 2-as leid. Kaunas, 1938, t. 1.

*Benjaminas Kaluškevičius,
Kazys Misius*

MARCINKIEWICZ Antoni, Marcinkevičius Antanas, * 1797 Vilniuje, † 1871 Paryžiuje; *raižytojas, iliustruotojas*.

1824–1830 mokėsi raižybos Vilniaus u-te, 1826–1827 buvo tapytojo Jono Rus-temo mokinys. Dalyvavo 1831 sukilime, nuo 1832 gyveno emigracijoje Paryžiuje. 1833 kaip politinis emigrantas gavo Mokslo pagalbos dr-jos stipendiją, kurią panaudojo privačioms studijoms dailininko Leono Cognieto dirbtuvėje. Leonardo Chodz-kos leidinyje *La Pologne illustrée (Iliustruotoji Lenkija, 1842)* yra jo plieno raižinys, spalvintas ranka, vaizduojantis Lenkijos žemėlapi.

L.: JANONIENĖ, Rūta. *Jonas Rustemas*. Vilnius, 1999.

Jolanta Širkaitė

MARKEVIČIUS Vincas, * 1866 11 27 Giluišiuose (Marijampolės r.), † 1938 02 21 ten pat, palaidotas Sangrūdės (Marijampolės r.) kapinėse; valstietis, *knygnešys*.

Skaityti ir rašyti liet. išmokė tėvas. Lankė Punsko pr. m-klą. Buvo vienturtis sūnus, todėl liko ūkininkauti. Liet. spaudą pradėjo gabenti 1896. Važiudavo savo brikeliu, nes buvo raišas. Spaudą daugiausia imdavo iš J. Lapino ir O. Mauderodės Tilžėje. Parsiveždavo maldaknygių, kalendorių, period. spaudos ir kitų knygių. Pirkdavo dideliais kiekiais už 150–200 rb, kartais ir daugiau. Pernešti per sieną samdydavo nešikus. Aplinkiniuose kaimuose turėjo patikimų pagalbininkų platintojų: Vincą Kaminską (Kampuočių k.), seseris Kriaugžlytes (Punske), Andrių Alušką (Radiškės k.) ir kitus. Spauda aprūpindavo Punsko vikarą Matą Simonaitį ir kitus. Įkliuvęs atsipirkdavo kyšiais. Sprukdamas nuo sargybinių keletą kartų prarado nemaža knygų. 1902 prie Ragazėnų, netoli Vižainio (dabar Lenkija), neteko knygų, kainavusių 300 rb. Per kratą namuose rado O. Mauderodės knygyno sąskaitą. Buvo išsiųstas į Alytus. Po dvejų metų už kyšių leido grįžti į gimtinę. Prieš Pirmąjį pasaulinį karą savo sodyboje atidarė privačią liet. m-klą. Joje buvo sukaupęs nemažą liet. knygų vaikams bibliotekėlę.

L.: DAUGĖLA, J. Dar du dzūkų krašto knygnešiai. Iš *Knygnešys*. Vilnius, 1997, t. 3; SAJAUSKAS, J. Kai Punske skambina varpai. *Aušra*, 1992, nr. 9.

*Benjaminas Kaluškevičius,
Kazys Misius*

MATULAITIS Juozas, * 1864 10 22 Netičkampyje (Marijampolės r.), † 1946 Baraginėje, palaidotas Liudvinave (Marijampolės r.); valstietis, *knygnešys*.

Liet. skaityti ir rašyti išmokė daraktorius slaptoje m-kloje. Vėliau mokėsi Marijampolės valsčiaus m-kloje. 1887 vedė ir apsigyveno Baraginėje (Marijampolės r.). Iš knygnešių gaudavo pasiskaityti liet. spaudos ir apie 1890 pats pradėjo ją platinti Liudvinavo apylinkėse. Bendradarbiavo su knygnešiais Petru Mikolainiu, Juozu Kancleriu, J. Barkausku, Feliksu Siručiu, Antanu Rucevičiumi ir kt. 1893 Δ ūkyje įvyko slaptas varpininkų suvažiavimas. Knygnešys J. Kancleris Δ ūkyje turėjo vieną iš savo slėptuvių. Jam Δ padėdavo platinti spaudą. Vėliau pats parsiveždavo spaudos iš Bartininkų arba Keturvalakių apylinkių (Vilkaviškio r.). Slėpdavo skardinėse dėžėse – kluone po pelais ir šieniu, po akmenų krūvomis arba užkasdavo į žemę. Įsitraukė į Artojų dr-jos veiklą (1901–1905). Artojų dr-ja 1902 08 25 Δ namuose surengė slaptą liet. vaidinimą – Keturakio *Amerika pirtyje*. Žandarams pavyko tai susekti, buvo iškelta baudžiamoji byla. 1903 06 28 Δ paskirtas kardomasis areštas, bet paleistas už 1000 rb užstatą, kurį suteikė brolis Vincas Matulaitis. Caro 1904 08 11 manifestu nuo bausmės atleistas. Rinko tautosaką, kurią vėliau A. Rucevičius perdavė Lietuvų mokslo dr-jai. Nepriklausomybės metais ūkininkavo, rūpinosi pr. m-klos išplėtimu, ūkinių b-vių steigimu Liudvinavo apylinkėse.

L.: MERKYS, V. *Draudžiamosios lietuviškos spaudos kelias*. Vilnius, 1994; MEŠLIUS, Vytautas. Juozas Matulaitis – Pašešupių knygnešys. *Mokslas ir gyvenimas*, 2000, nr. 2.

*Benjaminas Kaluškevičius,
Kazys Misius*

MATULAITIS Petras, * 1865 06 29 Stebuliškėse (Marijampolės r.), † 1900 04 08 Kotelniče (Viatkos gub., Rusija); gydytojas, *draudžiamosios liet. spaudos leidimo ir platinimo organizatorius*.

Tėvai buvo pasiturintys ūkininkai. Mokėsi Marijampolės g-joje, 1885 įstojo į Maskvos u-to Medicinos f-tą. Įsitraukė į Maskvos liet. studentų dr-jos veiklą, kurį laiką buvo jos pirmininkas. Nuo 1888 dalyvaudavo varpininkų suvažiavimuose. 1890 gavęs gydytojo diplomą, už stipendiją dar turėjo tarnauti Rusijoje. Grįžęs į Lietuvą 1892–1895 vertėsi gydytojo praktika Vilkaviškyje. Bendravo su V. Kudirka. Rūpinosi liet. spaudos gabenimu per sieną ir platinimu, ją slėpdavo. 1895 persikėlė į Seinus. Aktyviai dalyvavo liet. tautiniame sąjūdyje, buvo vienas iš *Varpo* ir *Ūkininko* steigėjų, šių laikraščių redakcijų išdininkas. Vazinėjo į Tilžę susitikti su patikėtiniais – M. Lietuvos liet. veikėjais. Bendradarbiavo varpininkų spaudoje, rašė ekonomikos, medicinos bei kitais klausimais. Dalyvavo slaptos „Sietyno“ dr-jos veikloje. Artimai bendravo su gydytoju, knygnešiu Juozu Bagdonu. 1893–1895 buvo varpininkų k-to narys ir 1894 – jo pirmininkas. 1897 prasidėjus „Sietyno“ dr-jos bylai, žandarai nustatė, kad Δ bendradarbiavo *Ūkininke*. Per kratą gimtinėje Stebuliškėse rado daug liet. spaudos. 1897 06 23–09 01 taikytas kardomasis areštas Marijampolėje, paskui paleistas už 500 rb užstatą. Caro 1899 02 03 paliepimu 3 metams ištremtas į Viatkos gub. Kartu buvo ištremti broliai Andrius ir Pranas. Pasirinko Kotelničo miestą. Išsirūpino leidimą verstis gydytojo praktika. Mirė apsikrėtęs šiltine.

L.: BAGDONAS, J. Iš mano atsiminimų apie uždraustų raštų gabenimą, platinimą ir leidimą 1892–1899 metais. Iš *Knygnešys*. Kaunas, 1928, t. 2; BŪTĖNAS, J. Petras Matulaitis. Iš *Vinco Kudirkos bendražygiai*. Vilnius, 1993; GRINIUS, K. *Atsiminimai ir mintys*. Tiubingenas, 1947, t. 1; MERKYS, V. *Draudžiamosios lietuviškos spaudos kelias*. Vilnius, 1994; MILUKAS, A. *Daktaras Petras Matulaitis*: kun. A. Miluko paskaita. [Filadelfija, Pen.], 1926.

*Benjaminas Kaluškevičius,
Kazys Misius*

MATULAITIS Pranas, * 1876 03 16 Stebuliškėse (Marijampolės r.), † 1951 01 31 Klyvlende (JAV); gydytojas, *draudžiamosios liet. spaudos platintojas*.

1896 baigęs Marijampolės g-ją įstojo į Maskvos u-to Teisės f-tą. Priklausė „Sietyno“ dr-jai. Per kratą pas brolių Andrių buvo rastas Δ laiškas, rašytas 1895 12 19, kuriame minimas *Varpo* redaktorius Jonas Kriaučiūnas. 1897 05 27 žandarai per kratą Stebuliškėse rado atostogaujantį Δ, paėmė daug liet. laikraščių bei kitos spaudos. Dalis spaudos priklausė Δ. Nuo 1897 05 28 baustas kardomuoju areštu Kalvarijoje. Caro 1899 02 03 paliepimu 3 metams ištremtas į Viatkos gub. Rusijoje. Kartu buvo ištremti broliai Andrius ir Petras. Bausmę atliko Kotelniče. Iš tremties grįžo 1902 ir gegužės 15 d. išvyko į JAV. 1907 baigė medicinos kolegiją Baltimorėje. Bendradarbiavo *Vienybėje lietuvininkų*, dalyvavo Tėvynės mylėtojų dr-jos, Socialistų s-gos veikloje.

L.: CIVINSKAS, V. Kalvarijos kalėjimas, Viatka ir vargingas pensininko gyvenimas: iš pasikalbėjimo su spaudos draudimo laikų veikėju Andriumi Matulaičiu. Iš *Knygnešys*. Vilnius, 1997, t. 3; GRINIUS, K. *Atsiminimai ir mintys*. Tiubingenas, 1947, t. 1; MERKYS, V. *Draudžiamosios lietuviškos spaudos kelias*. Vilnius, 1994; RIMŠA, J. Kovoje dėl spaudos ir laisvės. Iš *Knygnešys*. 2-as leid. Kaunas, 1938, t. 1.

*Benjaminas Kaluškevičius,
Kazys Misius*

MATUZAS, Motuzas Juozas, * Tytuvėnuose (Kelmės r.); samdomas žemės ūkio darbininkas, *knygnešys*.

Liet. spaudą apie 1890 paskatino platinti knygnešys Juozas Sakalauskas, iš jo ir gaudavo liet. knygų. Vėliau spaudos parsigabdavo pats iš M. Lietuvos. Slėpdavo miške, jauso spaliuose. Kartu su Panevėžio knygnešiu Juozu Milašiūnu organizuodavo knygų siuntimą paštu į kitus Lietuvos miestus. Iš Δ spaudos imdavo Kupiškio knygnešys Kazys Burokas, Anykščių – Juozas Mickūnaitis ir kiti. Bendradarbiavo su knygnešiu St. Neteckiu, padėjusiu ištrūkti iš policijos areštines, kai Δ buvo sulaikytas su knygomis. Policija 1895 05 23 Tytuvėnų valstiečio Igno Sasnausko jaujoje rado 150 liet. religinių knygų. Jų savininku įtartas Δ. Iš surasto laiško policija sužinojo, kad Δ siųsdavo liet. spaudą lietuviams, gyvenantiems Rusijoje (Vitebsko gub.). Δ nubaustas 1 mėn. arešto policijos areštineje. Jau po spaudos draudimo panaikinimo, 1904 08 29, akcizininkai kratė jo namus ir rado maišą su liet. knygomis. 1905 01 25 byla nutraukta.

L.: MERKYS, V. *Draudžiamosios lietuviškos spaudos kelias*. Vilnius, 1994; PLEVOKAS, P. Panevėžio knygnešys Juozas Milašiūnas. Iš *Knygnešys*. Kaunas, 1928, t. 2; SAKALAUŠKAS, J. Knygnešių keliais. Iš *Knygnešys*. 2-as leid. Kaunas, 1938, t. 1.

*Benjaminas Kaluškevičius,
Kazys Misius*

MILAŠIŪNAS Juozas, * 1852 Katlėriuose (Anykščių r.), † 1943 07 21 Panevėžyje, palaidotas senosiose miesto kapinėse (Ramygalos g.); valstietis, dailidė, *knygnešys*.

Augo mažžemio valstiečio šeimoje, tarnavo pas ūkininkus. Tarnaudamas išmoko liet. skaityti ir rašyti, vėliau – dailidės amato. Mirus tėvo broliui Panevėžyje, buvo pakviestas šeiminkauti į jo ūkį; čia ir gyveno iki mirties. Apie 1885 Stanislovo Didžiulio paskatintas tapo knygnešiu. Susitaupęs pinigų išvažiavo su knygnešiu Jonu Vikiuru į pirmąją kelionę. Tilžėje nusipirko liet. spaudos už 500 rb. Vėliau keliaudavo ir su kitais knygnešiais. Bendradarbiavo su knygnešiais Jurgiu Bieliniu, Kaziu Ūdra, Juozu Mickūnaičiu, Juozu Sakalausku, Juozu Matuzu, Naruševičiumi ir kt. Iš pradžių spaudą slėpdavo savo namuose, vėliau ir pas kaimynus. Platindavo buv. Panevėžio, Ukmergės, Biržų, Rokiškio apskrityse. Iškljuodavo ir atsišaukimus. Keletą kartų buvo įkliuvęs, bet pavyko išsisukti. Buvo policijos sekamas, namuose daromos kratos. Persekiojimams apimus, vėl pradėjo gabenti spaudą iš M. Lietuvos. Yra paskaičiavęs, kad spaudos pargabeno maždaug už 8000 rb. 1903 vengdamas arešto išvyko į JAV. Į Lietuvą grįžo po 1904. Nuo 1940 skirta knygnešio pensija.

L.: [A. a. Milašiūnas Juozas]. *Karys*, 1943, nr. 33; PLEVOKAS, P. Panevėžio knygnešys Juozas Milašiūnas. Iš *Knygnešys*. Kaunas, 1928, t. 2; Pas knygnešius. *Mūsų balsas*, Panevėžys, 1932, gruod. 4. Parašas: P.J.; *Šimtas knygnešių: knygnešių sienelės vardai*. Vilnius, 1998.

*Benjaminas Kaluškevičius,
Kazys Misius*

MILIAUSKAS-MIGLOVARA Juozapas, * 1845 03 24 Galnėje (Šilutės r.), † 1937 01 21 Šiauliuose; visuomenės veikėjas, poetas, *knygnešys*.

Kilęs iš bajorų. Mokėsi Vainuto parapijėje m-kloje, nuo 1860 – Šiauliu g-joje. Dalyvavo 1863 sukilime, 1864 amnestuotas. Toliau mokėsi savarankiškai. 1872–1885 tarnavo Rygos policijoje. 1880 priimtas į Lietuvos literatūros dr-ją Tilžėje. Vienas pagrindinių 1881 Rygoje įkurtos liet. dainininkų dr-jos „Aušra“ organizatorių. Pasirodžius laikraščiu *Aušra*, Jono Šliūpo paprašytas tapo vienu svarbiausių jos platintojų. *Aušrą* atsiųsdavo Juozas Antanavičius, Mikalojus Katkus bei kiti knygnešiai. Turėjo jos prenumeratorių Rygoje, taip pat siųsdavo į Lietuvą, Kijevą, Astrachanę, Tobolską ir kitur. Rašė *Aušrai* eilėraščius (slapyv. Juozapas Miglovara). Vėliau rašė ir į kitus liet. laikraščius. 1883 pabaigoje išleido rankraštinį literatūrinį žurn. *Raszliavos pacztas*, lenkų ir liet. k. 1884 Tilžėje – eilių rink. *Ivaires eilas. Pirmas pluuksztas*. 1880 buvo pradėjęs rašyti liet. k. gramatiką. 1885 apsigyveno Šiauliuose, dirbo notaro raštininku, buhalteriu ir kt. 1895 kaltintas „Atgajos“ dr-jos byloje. Pas M. Slančiauską, vieną iš dr-jos narių, rado Δ laiškų. Per kratą Δ bute

aptiko sąsiuvinį su eilėraščiais, taip pat liet. spaudos. 1895 10 10–28 kalintas Šiaulių kalėjime. Paskelbus caro 1896 05 14 manifestą byla nutraukta. Δ manė, jog kultūros kėlimo reikalui galima vartoti ir rusišką raidyną, rūpinosi išleisti šiuo raidynu keletą savo knygų. Kadangi Δ siūlomas rusiškas raidynas buvo jo paties modifikuotas, leidimo spausdinti negavo. Nuo 1927 kaip tautinės sąmonės žadintojui ir rašytojui skirta pensija.

L.: MERKYS, V. *Draudžiamosios lietuviškos spaudos kelias*. Vilnius, 1994; PRĖSKIENIS, B. *Juozas Miliuskas-Miglovara: monografija*. Šiauliai, 1997; TUMAS-VAIŽGANTAS, J. *Lietuvių literatūros paskaitos*. Draudžiamasis laikas. Aušrininkų grupė: J. A. Vištelis, M. D. Silvestravičius, T. Žičkis, J. Myliauskis. Kaunas, 1924, p. 86–128.

*Benjaminas Kaluškevičius,
Kazys Misius*

MISIŪNAS (nuo 1939), **Micevičius, Misevičius Petras**, * 1893 02 22 Pasvalyje, † 1943 (?) Rešiotų (Sibire) koncentracijos stovykloje; pedagogas, *bibliotekininkystės darbų autorius*.

1913 baigė Panevėžio mokytojų sem-ją. 1930 įgijo liet. k. ir lit-ros mokytojo cenzą. 1913–1915 – Šiaulių a. Blauzdžiūnų pr. m-klos vedėjas. 1915–1917 Poltavoje ir Mogiliovo gub. dirbo Liet. dr-jos dėl karo nukentėjusiems šelpti įgaliotiniu. 1918–1919 – Daujėnų pr. m-klos vedėjas, 1920–1922 – Raguvos ir Veiverių vid. m-klų mokytojas, 1922–1925 – Sedos, 1923–1934 – Užpalių vid. m-klų, 1934–1935 – Anykščių g-jos, nuo 1935 – Ramygalos vid. m-klos direktorius. 1941 iš Ramygalos su šeima sovietų ištremtas į Sibirą. 1943 nuteistas 10 metų kalėti. 1922 žurn. *Švietimo darbas* (nr. 7 ir 9) paskelbė str. *Suaugusiųjų švietimas ir Knygininko darbas*. Jie parengti sekant rusų pedagogo ir bibliotekininko E. Medynskio veikalais, kompiliaciniai. Iš to laiko liet. bibliotek. darbų išsiskyrė apimtimi, teoriniu, ypač praktiniu pobūdžiu ir lygmeniu. Δ rašė ir kalbos temomis.

Genovaitė Ragutienė

MIZARA Rojus, * 1895 05 15 Savilionyse (Alytaus r.), † 1967 09 23 Niujorke; palaidotas tėviškėje; rašytojas, *redaktorius, publicistas*.

Pr. mokslus ėjo pas Makniūnų dvarininkaitę Muiželytę. Per savišvietą prasilavinęs daraktoriavo. 1913, išvykdamas į JAV, Merkinės b-kai padovanojo asm. b-kos knygų. JAV pirmuosius metus daugiausia dirbo spaustuvėse. Nuo 1919 – Niujorko *Laisvės* laikr. darbuotojas, 1934–1967 – jo vyr. redaktorius, 1922–1925 – Čikagos *Vilnies* laikr. red. narys, 1927–1928 redagavo *Rytojaus* laikr. Argentinoje. 1934–1936 – *Šviesos* žurn. redaktorius, paskui – red. pavad. [vairių visuom., polit.,

kultūros org-jų narys. Nuo 1922 kelis kartus rinktas į Amerikos liet. darbininkų lit-ros dr-jos vadovybę. Nuo 1916 bendradarbiavo JAV liet. kairiosios krypties spaudoje. Paskelbė str. liet. knygos ist. ir kitomis jos temomis, apie lit-ros, knygos, spaudos veikėjus ir autorius. Sukūrė septynis romanus, išleistus JAV ir Lietuvoje (*Sliakeris*, 1930, 1956; *Povilas Jurka*, 1935, 1955; *Mortos Vilkienės divorsas*, 1936, 1955; *Ūkanos*, 1938, 1956; *Bernardo Gavelio klaida*, 1945, 1956; *Kelias į laimę*, 1950, 1955; *Algio Lumbio nuotykių*, 1958). Lietuvoje išleista jo pjesių (*Ponas amerikonas*, 1960), memuarų (*Žvilgsnis į praeitį*, 1960), kelionių reportažų (*Apie tave, gimtoji žeme*, 1962), apsakymų ir apybraižų (*Pirmasis išbandymas*, 1987) ir kt.

L.: *Amžiais su gimtaine*. Vilnius, 1970; PETRONIS, Jonas. *Rojus Mizara*. Vilnius, 1989.

Bronius Raguoitis

MOSZCYŃSKI Jakób, **Moščinskis** Jokūbas, * 1804 05 08 Minsko gub., Borisovo paviete, Dziedzilovičiuose, † po 1847; dailininkas, *knygų iliustruotojas*.

1821 baigė Molodečno m-klą, 1824 atvyko į Vilnių, nuo 1825 studijavo VU Fizikos-matematikos, Moralės ir polit. mokslų, Lit-ros ir laisvųjų menų f-tuose. 1833–1841 – Vitebsko, 1842–1847 – Minsko g-jų piešimo mokytojas. Maciejaus Przybylskio vadovaujamoje Vilniaus universiteto litografijoje litografavo 3 iliustracijas Edwardo Eichwaldo kn. *Naturhistorische Skizze von Lithauen, Volhynien und Podolien* (*Lietuvos, Voluinės ir Podolės gamtos istorijos bruožai*, 1830).

Vladas Gasiūnas

NARKEVIČIUS Kostas, * 1860 12 31 Bylėnuose (Anykščių r.), † 1946 Kamajuose (Rokiškio r.); daraktorius, *knygnešys*.

Liet. skaityti išmokė tėvas, rašyti nemokėjo. Paūgėjęs pats mokė kaimynų vaikus – daraktoriavo. Liet. knygų gaudavo Kupiškėje iš knygnešio Ambraziejaus Majausko. Vėliau spaudą imdavo iš panevėžiečio knygnešio Jono Vikiro. Spaudinius slėpdavo savo ūkyje, taip pat Salake pas Baranauską ir pas Mykolą Biveinį (Aštrakalnyje, Zarasų r.). Žandarai per kratas Δ namuose nė karto liet. knygų nerado. Platino Viešintų ir gretimose parapijose: pardavinėdavo prie bažnyčių per atlaidus, muges ir kaip elgeta vaikščiodamas per kaimus. Spaudą padėdavo platinti ir žmona. Bendradarbiavo su knygnešiais Juozapu Gyliu, Ignu Starkumi, Izidoriumi Šinkūnu, Juozu Marcinkevičiumi, Juozu Kavaliausku ir kitais. Taip pat parūpindavo ir draudžiamųjų latgališkų knygų. Jas perduodavo einantiems į Latviją knygnešiams Juozui Marcinkevičiui ir Jonui Vaicekauskui. Ne kartą buvo įkliuvęs, bet pavykdavo pabėgti arba išsipirkti. Kai 1890 buvo areštuotas Kamajuose, prarado knygų už 150 rb,

varomas į Rokiškio areštinę buvo sumuštas sargybinio, tapo invalidu. 1898 policija pas Δ vėl surado 2 liet. kalendorius. Nubaustas 2 dienomis arešto. Nuo 1931 06 01 skirta knygnešio pensija.

L.: MERKYS, V. *Draudžiamosios lietuviškos spaudos kelias*. Vilnius, 1994; SABALYS, K. Kamajų knygnešys Kostas Narkevičius pasakoja. *Vilniaus spinduliai*, 1940, birž. 21; birž. 28; liep. 5.

*Benjaminas Kaluškevičius,
Kazys Misius*

NORVAIŠAS, Norvaiša Vincentas, * 1830 04 08 Žvirbloniuose (Pakruojo r.), † 1883 04 13 Ventspilyje (Latvija); kunigas, *knygnešys*.

Kilęs iš bajorų. 1850–1853 mokėsi Varnių kunigų sem-joje. Paskirtas vikaru į Vilkiją (Kauno r.). Nuo 1858 – Žygaičių (Tauragės r.) klebonas. Apie 1865 susipažino su Tilžės klebonu dekanu Johannu Zabermannu ir Ropkojų (Šilutės r.) kun. Antanu Brundza. 1867 išitraukė į M. Valančiaus knygnešių org-jos veiklą. Iššifruodavo ir taisydavo Valančiaus rankraščius, juos pataisęs vėl perduodavo A. Brundzai (per jo šeimnininkę Veroniką Nausėdaitę arba vežėją Simoną Peteraitį). Priimdavo laikinai saugoti iš Ropkojų ir Tilžės atgabentą liet. spaudą ir perduodavo ją kitiems knygnešiams, taip pat siųsdavo į Kauną Valančiui. Turėjo patikimų pagalbininkų. Vienas žymiausių buvo Stasys Račiūga (Račiukas) iš Jočiūnų (Panevėžio r.). Kartu su kun. Pranu Grigaliūnavičiumi vykdavo pas A. Brundžą į Ropkojus parsivežti liet. spaudos. 1870 gruodį areštuotas ir įkalintas Vilniuje. Neatlaikęs tardymų, prisipažino kaltas ir pateikė žinių apie kitus org-jos narius. 1871 ištremtas į Tomsko gub. neribotam laikui. Apie 1882 leista apsigyventi Ventspilyje (Latvija). Neilgai pagyvenęs čia ir mirė.

L.: MERKYS, V. *Draudžiamosios lietuviškos spaudos kelias*. Vilnius, 1994; MERKYS, V. Vyskupo Motiejaus Valančiaus kvotos klausimai 1871 m. *Lituanistika*, 1990, nr. 3; MISIUS, K. Kun. V. Norvaišos kvotos protokolai. Iš *Raguva*. Vilnius, 2001, p. 178–179; Vincas Norvaiša. Iš *Šimtas knygnešių: knygnešių sienelės vardai*. Vilnius, 1998.

*Benjaminas Kaluškevičius,
Kazys Misius*

ORDA Napoleon, Orda Napoleonas, * 1807 02 11 arba 19 Vorocevičiuose, Gardino gub. (Baltarusija), † 1883 04 26 Varšuvoje; *dailininkas*.

Mokėsi Svisločiaus g-joje, nuo 1823 studijavo VU Fizikos-matematikos f-te. Dalyvavo 1831 sukilime. Po sukilimo emigravo į užsienį. Nuo 1833 gyveno Paryžiuje, pas dailininką Pierre Gerardą mokėsi tapybos, pas kompozitorių Fryderyką

Chopiną – muzikos, pats kūrė polonezus, bendradarbiavo spaudoje. Po amnestijos 1856 grįžo į Vorocevičius, gyveno Pinske, Voluinėje dirbo namų mokytoju. Nuo 1860 keliavo po Baltarusiją, Lietuvą, Ukrainą ir Lenkiją piešdamas pilis, dvarus, bažnyčias. Nupiešė daugiau kaip 1000 peizažų. Lietuvoje lankėsi 1875–1877, nupiešė per 100 jos vaizdų. 1875–1882 savo lėšomis Maxymiljano Fajanso litografijoje Varšuvoje išleido 8 serijų su 260 litografijų *Album widoków historycznych Polski (Lenkijos istorinių vietovių albumą)*, litografuotą Aloyzo Misierowicziaus.

L.: *Katalog rysunków architektonicznych ze zbiorów Muzeum Narodowego w Krakowie: rysunki Napoleona Ordy*. Sudarė Kucielska, Zofia ir Tobiaszowa Zofia. Warszawa, 1975; *Album widoków historycznych Polski poświęcony rodakom: reprodukcijų albumas*. Gdańsk, 1991, t. 1; ORDA, Napoleonas. *Senosios Lietuvos vaizdai: reprodukcijų albumas*. Vilnius, 1999; LEVANDAUSKAS, V.; VAIČEKO-NYTĖ-KEPEŽINSKIENĖ, R. Napoleono Ordos architektūriniai peizažai. *Darbai ir dienos*, 2001, t. 26.

Vladas Gasiūnas

OZIEBŁOWSKI, Oziembłowski Józef, Ozembłovskis, Ozemblauskas Juozapas, * 1804 03 19 Minsko gub. Vileikos pavieto Krasnoselsko parapijoje, † 1878 08 28 (n. st. 09 09) Vilniuje; daili inkas, pedagogas, *knygų iliustruotojas, litografijos savininkas*.

Mokėsi Molodečno m-kloje, 1825–1829 studijavo VU Fizikos-matematikos ir Lit-ros bei laisvųjų menų f-tuose. 1832–1835 – Vilniaus izdo rūmų jaunesnysis raštvedys, nuo 1847 dėstė dailyrastį ir braižybą Vilniaus valstybinėje realinėje antro atskyrio žydų m-kloje. Turėjo gubernatoriaus sekretoriaus rangą. 1833–1863 Vilniuje turėjo privačią litografiją, išleidusią daugiau kaip 700 įvairios paskirties ir turinio litografijų. Joje bendradarbiavo apie 20 Vilniaus dailininkų. Δ litografija išleido iliustracijų daugiau kaip 40 knygų, spausdintų Vilniuje Adamo ir Józefo Zawadzkių, A. Marcinowskio, Teofilio Kristijono Gliuksbergo, Samuilo Bliumowicziaus, Abraomo Dvoržeco spaustuvsė. Pats dailininkas litografavo iliustracijas Józefo Strumiłtos *Ogrody polnoczne (Šiaurės sodai, leid. 3, 3 t., 1834)*, Teodoro Narbuto *Dzieje narodu litewskiego (Lietuvių tautos istorija, 9 t., 1835–1841, ilustr. pagal knygos aut. piešinius)*, Norberto Kunelskio *Zoologija (Zoologija, 1837)*, Alexandre'o Dumas *Saracen (Saracėnas, 1841)*, Jano Aśnikowskio vert. *Figle młodości (Jaunystės išdaigos, 1838)*, *Przewodnik obchodzącym pamiątkę Zbawiciela naszego Jezusa Pana drog Jerozolimskich w dyecezyi Wileńskiej, na górach Werkowskich (Mūsų Išganytojo Jėzaus Jeruzalės kelių apvaikštinėjimo Vilniaus vyskupijoje Verkių kalnuose vadovas, 1838)*, *Abecadło dla dzieci uczących sie poznawac litery, w futorialiku (Abėcėlė vaikams, besimokantiems pažinti raides, dėžutėje, 1838)*, Aleksandro Spasowskio *Poezye (Poezija, 1840, aut. portretas)*, Józefo Ignaco Kras-

zewskio *Wilno ad początków jego do roku 1750 (Vilnius nuo jo pr. iki 1750 metų, 2 t. 1840–1842)*, to paties *Ostatnia z xiążąt Sluckich (Paskutinysis Slucko kunigaikštis, 1841)*, to paties *Obrazy z życia i podróży (Gyvenimo ir kelionių vaizdai, 1842)*, Placido Jankowskio (John of Dycalp) *Pamiętniki Elfa (Elfo atsiminimai, 1843)*, Ignaco Chodzko *Obrazy litewskie (Lietuviški paveiksłai, 1843–1844)*, Eustachijaus Tyszkiewicziaus *Listy o Szwecji (Laiškai apie Švediją, 2 t., 1846)*, to paties *Opisanie powiatu Borysowskiego (Borisovo pavieta aprašymas, 1847)*, *Rocznik literacki (Literatūros metraštis, red. R. Podbereskis, 1849)*, Władysława Syrakomlės *Dzieje literatury w Polsce od pierwiastkowych do naszych czasów (Lenkų literatūros istorija nuo seniausių iki mūsų laikų, 2 t., 1851–1854)* ir kt. Išleido 5 lakštų rusų-lenkų-vokiečių kaligrafijos pavyzdžius (1835), pradinio piešimo vadovėlį (1841), iliustravo žurnalus *Athenaeum* (1842, t. 1), *Rubon* (1842, 1845).

L.: SVIČIULIENĖ, Pranė. J. Orzemblovskio litografijos. Iš *Muziejai ir paminklai*. Vilnius, 1969; *Pirmųjų Vilniaus litografijų darbai Lietuvos TSR istorijos ir etnografijos muziejaus fonduose*: katalogas. Vilnius, 1982; GASIŪNAS, Vladas. Zakład litograficzny Józefa Oziębłowskiego w Wilnie (1833–1863). *Biuletyn historii sztuki*, Warszawa, 1990, nr. 3/4.

Vladas Gasiūnas

PADLECKIS, Padleckas Adomas Mikalojus, * 1864 08 08 Želabuose (Švenčionių r.), † apie 1912 ten pat, palaidotas Švenčionių kapinėse; valstietis, *knygrišys, knygnešys*.

Po tarnybos kariuomenėje 1896 apsigyveno Rygoje, dirbo fabrike. Grįžęs į tėviškę, pradėjo platinti liet. spaudą, kurią gaudavo iš tauragniško knygnešio Mato Balčiūno. Spaudą slėpdavo tuščiaviduriuose kluono šalinių rąstuose. 1902 01 11 per kratą Δ namuose rasti 73 liet. spaudiniai, taip pat užrašų knygelė, kurioje buvo liet. knygų sąrašas, egz. skaičius, platintojų pavardės. Sudarius bylą, per kratas pas platintojus liet. spaudos nerado. 1902 01 paskirtas kardomasis areštas Švenčionyse. Caro paliepinu 1903 01 08 nubaustas 6 mėn. kalėjimo. Bausmę atliko Peterburgo Kryžių kalėjime. Patenkinus carui rašytą malonės prašymą, 1903 05 13 paleistas.

L.: MERKYS, V. *Draudžiamosios lietuviškos spaudos kelias*. Vilnius, 1994; TYLA, A. *Draudžiamosios literatūros platinimas XX a. pr. Švenčionių apylinkėse. Iš Kraštotyra*. Vilnius, 1969, p. 67–71; TYLA, A. Rytų Lietuvos valstiečio bibliotekėlė XIX a. pabaigoje. Iš *Kraštotyra*. Vilnius, 1978, p. 78.

Benjaminas Kaluškevičius,
Kazys Misius

PAKALNIŠKIS Kazimieras, * 1866 02 22 Gedgaidziuose (Kretingos r.), † 1933 07 01 Raudėnuose (Šiaulių r.); kunigas, prozininkas, *knygnešys*.

Mokėsi Mosėdžio pr. m-kloje ir Liepojos g-joje. 1885 įstojo į Peterburgo dvasinę sem-ją. Baigęs I kursą persikėlė į Kauno kunigų sem-ją, ją baigė 1889. Mokydamasis sem-joje priklausė slaptam liet. klierikų būreliui „Lietuvos mylėtojų dr-ja“. 1889 perėjo į Šv. Kazimiero dr-ją, buvo vienas veikliausių jos narių. Katalikiško laikraščio *Žemaičių ir Lietuvos apžvalga* (ŽLA) organizatorius: parašė įžanginį programinį staripsnį, šelpė aukomis. 1890–1893 – vikaras Mosėdyje (Skuodo r.). Čia organizavo korespondencijos (rankraščių) pristatymą ŽLA redakcijai į Tilžę, liet. spaudos gabenimą ir platinimą. Iki 1896 buvo ŽLA fakt. redaktorius. Spausdino daug savo straipsnių. Nustojus eiti ŽLA, rašė *Tėvynės sargui*, *Žinyčiai* ir kt. Pasirašinėdavo slapyvardžiais: Jurgis Šermunėlis, Petras Zuikis, Mikė Katinėlis, Dėdė Atanasas ir kt. 1893 perkeltas vikarauti į Akmenę. Čia taip pat organizavo liet. spaudos gabenimą ir platinimą. Nuo 1898 – vikaras Teneniuose (Šilalės r.), nuo 1899 – klebonas Žvingiuose (Šilalės r.), nuo 1916 – Raudėnuose. Atskiromis knygelėmis išleido apysakas *Obrusiteliai* (1898), *Kandidatas į kunigus* (1900), *Mokytoja* (1904), *Kaip pasiklosi, taip išmiegos* (1908) ir kt. Pirmojo pasaulinio karo metais rašė dienoraštį, kuris paskelbtas *Karo archyve*. Nepriklausomybės metais taip pat bendradarbiavo period. spaudoje. Nuo 1933 skirta pasižymėjusio visuomenės veikėjo pensija.

L.: BŪDAVAS, St. Kan. K. Pakalniškis – Dėdė Atanasas: (keli jo gyvenimo ir raštų bruožai 40 m. laikraštinio darbo sukaktuvių proga). *Rytas*, 1930, vas. 1; MERKELIS, A. Kan. Kazimieras Pakalniškis – Dėdė Atanasas. *Židinys*, 1933, nr. 8/9; STAKAUSKAS, J. Lietuviškos minties pasireiškimas Žemaičių seminarijoje. *Tiesos kelias*, 1938, nr. 11; VAIŽGANTAS. „Apžvalga“ ir apžvalgininkai: „Apžvalgos“ 35 metų sukakčiai atminti. Kaunas, 1925.

*Benjaminas Kaluškevičius,
Kazys Misius*

PAKATINSKAS, Pakatiliukas Jonas, * 1874 03 20 Trakuose (Radviliškio r.), † po 1936; pauperis, *knygnešys*.

Tėvui anksti mirus, tarnavo pas ūkininkus, išmoko liet. skaityti ir rašyti. Apie 1892 apsigyveno Šiluvoje. Susipažino su knygnešiu Izidoriumi Pociumi, iš jo gaudavo liet. spaudos. Pasivadino Pakatinsko slapyvardžiu, kuris vėliau tapo pavarde. Į knygnešystę įsitraukė ir brolis Kazimieras. Abu nuo 1893 iki 1904 gabenė liet. spaudą iš M. Lietuvos. Nešdavo po 1,5–2 pūdus knygų ir laikraščių (*Varpą, Tėvynės sargą, Ūkininką*, atsišaukimų, kalendorių, maldaknygių ir kt.). Parsinešęs slėpdavo savo namuose (pirtyje, šiauduose, stoguose), gretimame miške ir kt. Palaikė

ryšius ir bendradarbiavo su knygnešiais Antanu Abromaičiu, Pranu Bagdonu, Juozu Karabinu, Kaziu Rosenu, V. Kazanausku, Jonu Lukošiumi, kun. Jankūnu (gyv. Šaukote) ir kt. Platino Raseinių, Šiluvos, Krakių, Pašuvio, Telšių, Kėdainių ir kt. apylinkėse. Buvo ne kartą sulaikytas, bet pavykdavo atsipirkti. Bėgdamas nuo persekiojusio pasienio sargybinio išsidūrė dešinę akį. Apie 1899 buvo kartu su broliu sulaikytas Šeduvoje, kalėjo valsčiaus daboklėje. Dalyvavo 1905 revoliucijoje. Vengdamas arešto pabėgo į Latviją. Nuo 1936 skirta knygnešio pensija.

Š.: [J. Pakatinsko pensijos byla]. Lietuvos centr. valstybės archyvas, f. 1787, ap. 1, b. 112.

L.: BŪTĖNAS, P. Knygnešys Jonas Pakatiliukas. *Panevėžio garsas*, 1935, rugs. 29; spal. 6; spal. 13.

*Benjaminas Kaluškevičius,
Kazys Misius*

PALUKAITIS Vincas, * 1855 12 14 Skindeliškėje (Marijampolės r), † 1932 09 19 Kaune; mokytojas, literatas, varpininkas, *knygnešys*.

Tėvai – ūkininkai. 1877 baigęs Veiverių mokytojų sem-ją, iki 1881 mokytojas Kapčiamiestyje (Lazdijų r.), 1881–1899 – Vilkaviškyje. Mokė ir lietuviškai. Kartu su čia gyvenusiais veterinaru Jonu Bulota bei gydytoju Juozu Bagdonu rūpinosi liet. spaudos pristatymu iš M. Lietuvos ir perdavimu knygnešiams bei spaudos platintojams (Juozui Rimšai, J. Dženkaičiui ir kt.). Pats taip pat platino liet. spaudą. Δ dalyvaudavo varpininkų suvažiavimuose. Priklausė „Sietyno“ dr.-jai. 1896–1897 liet. spaudos gaudavo iš knygnešio Juozo Kanclerio ir per pašto vežėją, knygnešį Jurgį Lietuvniką persiūsdavo į Marijampolę „Sietyno“ dr.-jai. Buvo sekamas. 1897 prasidėjęs „Sietyno“ bylai, žandarai kratė ir Δ namus, rado 2 atvirukus su M. Muravjovo karikatūromis. Δ ir jo šeimininkė buvo suimti. Kalėjo Marijampolėje. Nors jam byla buvo nutraukta, tačiau neteko mokytojo vietos. Nuo 1894 *Varpe* ir *Ūkininke* paskelbė eilėraščių, straipsnių (slapyv. V. Spraulis, Yla, Kaimavietis, Krivulė, Žmogus). Persikėlęs į Varšuvą iki 1915 dirbo buhalteriu, vadovavo vietos liet. savitarpio šalpos dr.-jai. Palaikė ryšius su M. K. Čiurlioniu, subūrė liet. chorą. 1909 išleido 23 dainų rinkinį *Vieversėlis* (kartu su Čiurlioniu). 1920 grįžęs į Lietuvą mokytojavo, dirbo Kauno apskrities m-klų inspektoriumi. Rašė į įvairius laikraščius, vertė straipsnius.

L.: A. a. šaulys Vincas Palukaitis. *Trimitas*, 1932, nr. 40, p. 791; MERKYS, V. *Draudžiamosios lietuviškos spaudos kelias*. Vilnius, 1994; Palukaitis Vincas. *Suvalkietis*, 1930, gruod. 21–25.

*Benjaminas Kaluškevičius,
Kazys Misius*

PAPRECKAS, Papreckis Pranas, * 1858 Vičiaičiuose (Raseinių r.) † 1952, palaidotas Šiluvos kapinėse (Raseinių r.); valstietis, *knygnešys*.

Gabenti ir platinėti liet. spaudą paskatino knygnešys Juozas Sakalauskas. Iš M. Lietuvos liet. spaudą gabendavo kartu su knygnešiais Martynu Survila, Stanislovu Pečekoniu, Antanu Krasinsku, M. Slyvauskiu. Parsigabentą spaudą slėpdavo šiaudiniame tvarto stoge ir kt. sėptuvėse. Aprūpindavo spauda knygnešį Juozą Mickūnaitį, Antaną Abromavičių, Juozą Čepulį, Kazys Cieplinską, Juozą Milašiūną, Antaną Ratkevičių, Kanišauską ir kt. Pas Δ užėigą rasdavo knygnešiai Jurgis Bielinis, Juozas Sakalauskas, Stasys Neteckis, Kazys Naruševičius ir kt. Ypač glaudžiai bendradarbiavo su Bieliniumi. 1896 05 08 pas M. Jankų nupirko Bieliniumi 12 svarų įvairių raidžių slaptai spaustuvelėi. 1893 pradžioje policija iš Δ atėmė 115 liet. knygų ir brošiūrų. Nubaustas 1 mėn. arešto policijos areštinėje. 1893 08 policija vėl kratė jo namus ir rado 5 liet. knygas bei 30 brošiūrų. Kaltintas ir jo tėvas Dominykas. Vėl nubaustas 3 mėn. kalėjimo. Nuo 1931 skirta knygnešio pensija.

L.: MERKYS, V. *Draudžiamosios lietuviškos spaudos kelias*. Vilnius, 1994; SAKALAUSKAS, J. Knygnešių keliais. Iš *Knygnešys*. 2-as leid. Kaunas, 1938, t. 1; TYLA, A. *Garšvių knygnešių draugija*. Vilnius, 1991; VAIŠVILA, A. Knygnešių veikla Šiluvoje. Iš *Kraštotyra*. Vilnius, 1979, kn. 9, d. 2.

*Benjamins Kaluškevičius,
Kazys Misius*

PAVILONIS, Pavilionis Steponas, * apie 1862 gyv. Gripkelių k. (Pasvalio r.), † 1937 11 13 ten pat, palaidotas Saločiuose (Pasvalio r.); valstietis, šaltkalvis, *knygnešys*.

Apie 1892 susipažino su Jurgiu Bieliniumi, gavo iš jo liet. spaudos. Tapo Bielinio padėjėju platinant spaudą Saločiu, Vaškų, Linkuvos, Joniškėlio, Klovainių, Smilgių, Pušaloto, Pumpėnų apylinkėse. Δ namuose buvo Bielinio atvežamų knygų sandėlis. Spaudos Δ atgabendavo ir knygnešiai Kazys Gumbelevičiaus, Antanas Krasinskas. Pas Δ atvykdavo liet. spaudos Pasvalio, Panevėžio, Utenos ir kt. vietovių knygnešiai. Δ buvo Garšvių knygnešių dr-jos rėmėjas. Po dr-jos likvidavimo, 1896 rudenį J. Bielinis iš Garšvių atsigabeno rankinę spausdinimo mašinėlę ir kartu su Δ 1897 eigulio Bajoriūno sodyboje (netoli Joniškėlio) įrengė spaustuvelę. Δ išmoko rinkti raides. Bielinis rašė straipsnius, Δ surinko tekstą ir išspausdino *Baltojo erelio* pirmąjį numerį (300 egz.). Buvo kaimynų skundžiamas, policija darė kratas, bet liet. spaudinių nerasdavo ir Δ nenukentėjo. Po 1904 vertėsi šaltkalvyste.

L.: Mirė knygnešys [Pavilonis Steponas]. *XX amžius*, 1937, lapkr. 18. Parašas: A.M.; PAŠKEVIČIUS, A. Iš vieno su J. Bieliniumi. Iš *Knygnešys*. 2-as leid. Kaunas, 1938, t. 1; TYLA, A. *Garšvių knygnešių draugija*. Vilnius, 1991.

*Benjamins Kaluškevičius,
Kazys Misius*

PETKEVIČAITĖ-BITĖ Gabrielė, * 1861 03 30 Puziniškyje (Panevėžio r.), † 1943 06 14 Panevėžyje; rašytoja, visuomenės veikėja, *knygnešė*.

Gimė bajorų šeimoje. Nuo 1865 gyveno Joniškėlyje. Tėvas – gydytojas, dirbo ligoninėje. Pirmasis Δ mokytojas (1865–1867) buvo Laurynas Ivinskis. 1878 Jelvavoje baigė mergaičių m-klą. Grįžusi į Joniškėlį padėjo tėvui ligoninėje. Tėvas paskatino tapti liaudies švietėja. 1889 gavo paskaityti *Varpą*, nuo 1890 pradėjo jame bendradarbiauti. Rašė ir į *Ūkininką*. Pasirašinėjo slapyv. Bitė. Užmezgė ryšius su knygnešiais. Nuolat liet. spaudos atveždavo Jurgis Bielinis. Gautą liet. spaudą geriausiai sekėsi platinti per ligonius. Buvo įtariama, bet per kratas liet. spaudos nerasdavo. 1893 kartu su Jadvyga Juškyte įsteigė moksleivių ir kultūros darbuotojų šelpimo dr-ją „Žiburėlis“ ir iki 1903 jai vadovavo. Δ slaptai mokė vaikus ir suaugusiuosius. 1898 rudenį organizavo ekskursiją po Lietuvą. Keliautojai (Petras Avižonis, Povilas Višinskis, seserys Juškytės ir ji pati) aplankė Vincą Kudirką, Žemaitę, Tada Daugirdą, Petrą Kriaučiūną, Roką Šliūpą, J. Staugaitį ir kt. 1899 – viena iš pirmojo liet. spektaklio Palangoje *Amerika pirtyje* organizatorių. 1901 grįžo į gimtinę. Kaip ir Joniškėlis, Puziniškis tapo ano meto liet. veikėjų susitikimo vieta, iš čia plito ir liet. spauda. Liet. knygų bibliotekėlę, rankraščius, laiškus slėpė pušynėlyje, medžių drevėse laikomose metalinėse dėžutėse. Nuo 1894 periodikoje skelbė grožinę kūrybą. Atskiromis knygomis išleido apsakymų, vaizdelių, apysakų, atsiminimų. 1908 dirbo *Vilniaus žinių*, 1909–1914 – *Lietuvos žinių* redakcijose. 1920 – Steigiamojai Seimo narė. Apdovanota D.L.K. Gedimino 3-iojo laipsnio (1929) ir 1-ojo laipsnio (1936) ordinais.

Š.: PETKEVIČAITĖ-BITĖ, G. Mano biografijos žiupsnelis. *Naujoji Romuva*, 1932, nr. 7; PETKEVIČAITĖ-BITĖ, G. *Iš mūsų vargų ir kovų*: paminėti Palangos spektaklio 25 m. sukaktuvėms. Kaunas, 1927; PETKEVIČAITĖ, G. Atsiminimai. Iš *Knygnešys*. Kaunas, 1928, t. 2.

L.: Ties G. Petkevičaitės-Bitės kapu. *Naujoji Lietuva*, 1943, birž. 22. Parašas: Br. L.; BŪTĖNAS, J. Gabrielė Petkevičaitė-Bitė. Iš *Vinco Kudirkos bendražygiai*. Vilnius, 1993; JASAITIS, J. *Gabrielė Petkevičaitė-Bitė*. Vilnius, 1972.

*Benjaminas Kaluškevičius,
Kazys Misius*

PETRAVIČIUS Feliksas, * 1858 08 15 Staniškėje (Telšių r.), † 1932 10 14 Raudėnuose (Šiaulių r.); *knygnešys*.

Tėvai – bajorai. Jaunystėje tarnavo pas ūkininkus. Gyveno Dūseikiuose (Telšių r.). Liet. spaudą pradėjo platinti 1881. Jos gaudavo iš knygnešių Barbaros ir Petronėlės Repšaičių, gyv. Žemaičių Kalvarijoje, iš V. Stončiaus, gyv. Rapšaičiuose ir kt. Domyko Bubėno paskatintas nuo 1883 pats pradėjo gabenti knygas iš

Tilžės. Platino religinio turinio lit-ą, elementorius, kalendorius ir kt. 1891 02 24 namuose per kratą rasti 1004 egz. spaudinių liet., lenkų ir prancūzų k. Už tai nubaustas 4 mėn. kalėjimo ir 2 metus tremties. Tremties vieta pasirinko Rygą, tačiau ten negyveno, grįžo į namus ir kartu su D. Bubėnu vėl platino liet. spaudą. 1898 11 05 sulaikius valstiečių grupę su liet. spauda, per kvotą nustatyta, kad knygos priklauso Δ. Prasdėjus paieškoms, Δ su D. Bubėnu pasitraukė į M. Lietuvą ir iš ten slapta gabenio liet. spaudą. Į knygnešystę buvo įtraukęs ir sūnų Kazimiera, vėliau tapusį kunigu. 1901 02 22 areštavus D. Bubėną, Δ tęsė spaudinių gabenimą. 1903 11 14 atėjusį su spaudiniais į Lietuvą areštavo ir išsiuntė į anksčiau paskirtos tremties vietą – Rygą, bet Δ vėl iš ten pabėgo. Tuo metu spaudos draudimas jau buvo panaikintas. Nuo 1928 skirta knygnešio pensija.

L.: BUBĖNAS, D. Kai kurie žemaičių knygnešiai. Iš *Knygnešys*. 2-as leid. Kaunas, 1938, t. 1; MERKYS, V. *Draudžiamosios lietuviškos spaudos kelias*. Vilnius, 1994; TYLA, A. Du Žemaitijos knygnešiai. *Bibliotekų darbas*, 1987, nr. 5.

*Benjaminas Kaluškevičius,
Kazys Misius*

PETRIKA Antanas, *1891 09 03 Steponuose (Vilkaviškio r.), † 1974 11 08 Niujorke (JAV), palaidotas Paežeriuose (Vilkaviškio r.); kultūros veikėjas, *publicistas*.

1903 baigė Paežerių pr. m-klą, vertėsi siuvėjo amatu. 1910 išvyko į JAV. Dirbo siuvyklose, kt. darbus, mokėsi. 1921 baigė Niujorko dantų ir burnos chirurgijos koledžą. Iki 1958 dirbo gydytoju, dalyvavo įvairių visuom. ir kultūros org-jų veikloje. Nuo 1915 – Amerikos liet. darbininkų lit-ros dr-jos narys, 1919–1920, 1922–1923 buvo jos pirmininkas. Nuo 1911 bendradarbiavo JAV liet. socialistinėje periodikoje. Parengė (vienas ir su kt.) medicinos, gamtos, kt. mokslų populiariosios lit-ros leidinių. Rašė liet. lit-ros ir knygos ist. temomis, apie gyvenamojo laiko kūrinius ir rašytojus. Išleido tos sr. kn. *Liet. tautinio atgimimo pionieriai* (1939), *Bronius Vargšas-Laucevičius* (1943), *Liet. literatūros draugija ir pažangieji Amerikos lietuviai* (1965). JAV liet. laikr. *Vienybė lietuvininkų* 1901 komplekte aptiko iki tol nežinomą J. Biliūno apsakymą *Betėvis* ir paskelbė *Šviesos* žurn. (1939). Šiame leidinyje (1947) referavo V. Biržiškės žinias apie Amerikos liet. knygą – M. Tvarausko anglų-liet. ir liet.-anglų žodyną. Vilniuje išleistas Δ straipsnių rink. *Apie šventraštį, religijas ir inkviziciją* (1965). Rink. *Pažangios kultūros baruose* (1980) įdėta straipsnių, recenzijų, epistolinės medžiagos apie JAV liet. ir Lietuvos rašytojų knygas ir jų kūrybą, keitimąsi leidiniais ir kt. Lietuvos TSR nusipelnęs kultūros veikėjas (1966). Svarb. slapyv.: Mikromegas, Mislinčius.

L.: PETRIKA, Antanas. *Pažangios kultūros baruose*. Vilnius, 1980.

Bronius Ragutis

PLATER Adam Antoni, **Plateris** Adomas Antanas, * 1760 06 17 Kraslavoje (Latvija), † 1862 ten pat; archeologas, piešėjas, *knygų iliustruotojas*.

Nuo 1803 VU studijavo gamtos istoriją ir piešimą. 1830 buvo Daugpilio pavieto m-klų kuratorius, 1836 – to paties pavieto bajorų maršalka, Krokuvos mokslo mylėtojų dr-jos garbės narys, Galicijos žemės ūkio dr-jos narys korespondentas. 1826 Krokuvoje išleido 6 piešinių, litografuotų Józefo Glowackio, albumą *Widoki pozostających pomników starożytnej Polski (Senosios Lenkijos likusių paminklų vaizdai)*, iliustravo savo kn. *Rzut oka na skład geognostyczny Inflant (Žvilgsnis į Inflantų geologinę sudėtį, 1832)*, žurnalą *Rubon* (t. 2–3, 1842–1843).

L.: DUNIN BORKOWSKI, Jerzy. *Almanach błękitny*. Lwów, b.m.

Vladas Gasiūnas

POCIUS Izidorius, * 1860 Eržvilko parapijoje (Jurbarko r.), † apie 1935 Eržvilke (Jurbarko r.); pauperis, *knygnešys*.

Liet. spaudą platino buvusioje Raseinių a. Bendradarbiavo su knygnešiais Jonu Švedu, Viktoru Alijošiumi, Juozu Sakalausku ir kt. Padėdavo laikraščio *Kryžiai* redaktoriui kun. Julijonui Jasinskui, tuo metu dirbusiam Palangos prog-joje kapelionu, pristatyti rankraščius į M. Lietuvą leidėjams. Grįždamas parsinešdavo liet. knygų, jas įrišdavo ir platindavo. Liet. spaudos gaudavo ir iš kt. knygnešių. 1893 policija iš Δ atėmė 46 liet. knygas. Nubaustas 1 mėn. arešto policijos areštinėje. 1898 vėl įkliuvo Šiauliuose su 9 liet. knygomis. Nubaustas 1 mėn. arešto policijos areštinėje. Radus liet. spaudos, 1900 areštuotas Truskavoje (Kėdainių r.). Dėl sunkių arešto sąlygų, mušimo neteko sveikatos ir išprotėjo. Nuo 1928 paskirta knygnešio pensija.

L.: JASINSKAS, J. Rusų muštas ir kankintas. Iš *Knygnešys*. Vilnius, 1997, t. 3; MERKYS, V. *Draudžiamosios lietuviškos spaudos kelias*. Vilnius, 1994; ŽEMAITYTĖ-NARKEVIČIENĖ, O. Nenutapytas knygnešio portretas. *XXI amžius*, 1998, kovo 18.

*Benjaminas Kaluškevičius,
Kazys Misius*

POCIŪTĖ, Pociaitė Emilija, * 1860 06 29 Šarnelėje (Plungės r.), † 1932 07 07 Žemaičių Kalvarijoje (Plungės r.); *daraktorė, knygnešė*.

Tėvai – bežemiai bajorai, nuomavo ūkius. M-klos nelankė, mokėsi namuose. Paūgėjusi tarnavo pas ūkininkus. 1878 persikėlė į Žemaičių Kalvariją ir pradėjo slaptai mokyti vaikus liet. rašto bei poterių. Daraktoriavo apie 22 metus. Mokė vaikus ir iš gretimų parapijų (Alsėdžių, Sedos, Barstyčių, Platelių). M-klai patalpų neturėjo: mokė kopylčiose, namų palėpėse, o esant šiltam orui – krūmuose. Už

mokymą gaudavo produktų ir pinigų. Vasarą, kai nebūdavo pamokų, platino liet. spaudą, kurios gaudavo iš vietos knygnešių (Baltramiejaus Urbono ir kt.). Eidavo su knygomis į atlaidus, muges. Žandarai įtarė spaudos platinimu. 1879–1904 pas Δ buvo 11 kratų. 1904 03 26 policija Δ namelyje rado slaptą mokyklą su 20 mokinių, taip pat nemaža liet. spaudos. Panaikinus spaudos draudimą ši byla nutraukta. Mokė vaikus iki 1918. Nuo 1928 skirta daraktorės-knygnešės pensija.

L.: AMBRAZIEJŪTĖ-STEPONAITIENĖ, A. Žemaičių daraktorė. *Naujoji vaidilutė*, 1940, nr. 1; MERKYS, V. *Draudžiamosios lietuviškos spaudos kelias*. Vilnius, 1994; SONDECKIS, J.; ir ABELKIS, P. Daraktorė ir knygnešė E. Pocaitė. Iš *Knygnešys*. Kaunas, 1928, t. 2.

*Benjaminas Kaluškevičius,
Kazys Misius*

POŠKIENĖ, Lukauskaitė Ona, *1906 02 11 Šiauliuose, † 1983 12 04 ten pat, palaidota Ginkūnuose; poetė, pedagogė, *bibliotekininkė*.

Baigusi Šiaulių g-ją, 1922–1924 Berlyne privačiai mokėsi biologijos, studijavo Vienos u-te. 1938 baigė VDU, 1932–1934 – Jonišio, 1934–1935 – Aukštadvario g-jų mokytoja. 1935–1945 (su pertraukomis) dirbo Šiaulių vieš. b-koje, buvo jos direktorė. 1939 – Radviliškio vieš. b-kos vadovė. Sovietų ir nacių okupacijų laikais gynė b-kų fondus nuo cenzūros ir naikinimo, saugojo ir slėpė knygas. Išleido poezijos kn. *Brangiausias pėdas* (1933), *Eilėraščių kratis* (1939). Nuo 1944 dalyvavo rezistencinėje veikloje. Viena iš Liet. tautinės tarybos (1946) steigėjų. 1946–1955 kalėjo Vorkutos, Mordovijos koncentracijos stovyklose. Grįžusi gyveno Šiauliuose, nuo 1976 buvo Lietuvos Helsinkio grupės viena iš steigėjų. Po mirties apdovanota Vyčio kryžiaus 4-ojo laipsnio ordinu.

L.: RAGUOTIENĖ, Genovaitė. *Greta įžymiojo Vaclovo Biržiškos*. Vilnius, 2000, p. 76–78.

Genovaitė Raguotienė

POVILAITIS Kazys, * 1906 04 28 Juniškiuose (Šakių r.), † 2000 07 30 Kaune; *bibliotekininkas*.

1958 baigė Leningrado N. K. Krupskajos bibliotekinį i-tą (bibliotek. spec.). 1928–1946 tarnavo Lietuvos Respublikos kariuomenėje ir tarybinėje armijoje. 1946–1948 – Lietuvos žemės ūkio ak-jos Karinės katedros dėstytojas, 1948–1950 – Kaišiadorių komisariato skyriaus viršininkas. 1950–1975 – Kauno sritinės/vieš. b-kos direktorius, 1976–1990 joje ėjo įvairias ūkines pareigas. Su kitais išvertė iš rusų k. ir pritaikė Lietuvos sąlygoms vadovą *Kaimo biblioteka* (1960), paskelbė straipsnių

bibliotekinės veiklos organizavimo, fondų komplektavimo, atvirųjų fondų klausimais. Raudonosios žvaigždės ordininkas (1945), nusipelnęs kultūros veikėjas (1966).

Alvydas Samėnas

POŽĖLA Vladas, * 1879 04 09 Steigviliuose (Pakruojo r.), † 1960 09 21 Adelaidėje (Australija); advokatas, visuomenės veikėjas, *knygnešys*.

1900 baigė Jelgavos g-ją. 1896 gimtinėje subūrė slaptą valstiečių jaunimo dr-ją, kuriai priklausė Adolis Morkūnas iš Steigvilių, Jonas Lapinskas iš Puodžiūnų, Jonas Miseika iš Draudelių, Juozas Čepas iš Diržių, Juozas Valiulis iš Skarulių. Dr-jos nariai skaitė ir platino vien pasaulietinę lit-rą bei atsišaukimus. 1899 Δ dalyvavo spektaklyje *Amerika pirtyje* Palangoje. 1900 prasidėjus L. Vaineikio bylai, buvo kratytas Δ butas Jelgavoje, policija paėmė 2 liet. knygas; gimtinėje liet. spaudos nerado. Δ kaltintas nuo 1898 priklausęs slaptai dr-jai, platinęs liet. spaudą. 7 mėn. praleido areštiniėje Panevėžyje ir Jelgavoje. Caro 1902 02 27 paliepimu 2 metams ištremtas į Smolenską. Patenkinus malonės prašymą, 1903 grįžo į Šiaulius, dirbo grafo Zubovo archyve. Vaidindavo slaptuose liet. spektakliuose Medvilionyse, Goseų dvarelyje. 1904 su V. Mickevičiumi-Kapsuku, Jonu Šepečiu, Juozu Pakniu ir kt. steigė slaptą socialistinio jaunimo „Draugo“ org-ją. 1904–1905 – vienas iš jaunimo žurnalo *Draugas* redaktorių. Dalyvavo 1905 revoliucijoje. 1917 Maskvoje baigė teisės mokslus. Steigiamojo ir I-ojo seimo narys. M. Sleževičiaus vyriausybėje – vidaus reikalų ministras. 1941 03 03 pasitraukė į Vokietiją.

Š.: [*V. Požėlos byla*]. LNB Rankr. skyrius, f. 66, nr. 154, lap. 1; POŽĖLA, V. *Jaunystės atsiminimai*. Londonas, 1971.

L.: LAPINSKAS, I. Spaudos platintojai Žeimelio valsčiuje. Iš *Knygnešys*. Kaunas, 1928, t. 2. MERKYS, V. *Draudžiamosios lietuviškos spaudos kelias*. Vilnius, 1994.

*Benjaminas Kaluškevičius,
Kazys Misius*

PUČILIAUSKAS, Pučuliauskas Pranas, * 1857 Aleksandravoje (Šakių r.), † 1909 03 14 Slavikuose (Šakių r.); valstietis, *knygnešys*.

Tėvai – bajorai. Δ mokėjo skaityti ir rašyti liet., rusiškai, lenkiškai. Jaunystėje mokėsi batsiuvio amato. Apsigyvenęs Slavikuose dirbo klebonijoje, vėliau – savo ūkyje. Apie 1882 susipažino su kun. Martynu Sederevičiumi ir jo paskatintas pradėjo gabenti bei platinti liet. spaudą Slavikų, Gelgaudiškio, Plokščių ir kt. parapijose. Įkliuvęs nebuvo. Artimai bendradarbiavo su knygnešiu Vincu Dobrovolskiu, jo dukterimi Agota Palėjinskiene. Spaudos iš Δ imdavo knygnešys Petras Andriukaitis ir kt. Gabenti ir platinti spaudą padėdavo žmona Pranciška ir sūnus Antanas. 1896

išsiniuomavęs ūkį, liet. spaudos nebegabeno. Savo patirtį perdavė Jurgiui Sutkaičiui-Skėriui.

L.: MATIJOŠAITIS, J. *Knygnešių tėvas kun. Martynas Sederevičius*. Kaunas, 1932; PUČILIAUSKAS, A. Nuotykių pašešupyje. Iš *Knygnešys*. 2-as leid. Kaunas, 1938, t. 1.

*Benjaminas Kaluškevičius,
Kazys Misius*

PUTVINSKIS Vladas, * 1873 11 24 Rygoje, † 1929 03 05 Kaune, palaidotas Kelmėje; visuomenės veikėjas, rašytojas, *draudžiamosios liet. spaudos platinimo organizatorius*.

Kilęs iš bajorų. Mokėsi Šiaulių ir Jelgavos g-jose, Halės u-te studijavo agronomiją, vėliau lankė žuvininkystės kursus Lenkijoje. Tėvui susirgus, 1896 nutraukė studijas ir grįžo ūkininkauti į Šilo Pavėžupio dvarą. Povilo Višinskio paskatintas įsitraukė į liet. veiklą, materialiai rėmė *Varpo* leidimą. Δ dvaras tapo lietuviybės centru. Kasmet dvare vykdavo slapti susirinkimai, kuriuose dalyvaudavo demokratinės pakraipos inteligentai ir rašytojai. Višinskis Δ dvare kurį laiką redagavo *Varpą*. Augustinui Janulaičiui pasiūlius, Δ Šilo Pavėžupyje įsteigė stambiausią liet. spaudos gabenimo, paskirstymo ir persiuntimo centrą Žemaitijoje, veikusį apie 7 metus. Δ palaikydavo ryšius su M. Lietuvos leidyklomis. Iš M. Lietuvos spaudos atveždavo dvaro kumečiai Kazimieras Račkauskas ir Pranas Penikas. Slėptuves įrengė sode, svirne, miške. Spauda buvo gaunama ir siunčiama reguliariai. 1899 Šilo Pavėžupyje Δ įsteigė pirmąją slaptą pr. m-klą, antrąją – kitais metais Grauzikuose. Δ dengdavo visas išlaidas ir mokėdavo atlyginimus mokytojams. Gabesnius vaikus siuntė mokyti toliau, juos rėmė. Suaugusiesiems steigė vakarinius kursus. Nuo 1901 bendradarbiavo liet. spaudoje. Aktyviai dalyvavo 1905 revoliucijoje, buvo areštuotas, kalintas, ištremtas. Daug prisidėjo prie Nepriklausomybės atkūrimo bei įtvirtinimo. 1919 kartu su bendraminčiais įkūrė Lietuvos šaulių s-gą, 1919–1922 buvo jos pirmininkas. Apdovanotas D.L.K. Gedimino 2-ojo laipsnio ordinu (1928).

Š.: PUTVINSKIS, V. Atsivertėme į lietuvius ir įsteigėme knygų gabenimo centrą ir paštą. Iš *Knygnešys*. 2-as leid. Kaunas, 1938, t. 1.

L.: PUTVINSKIS, V. Kai lietuvišką spaudą draudė. *Tritimas*, 1929, nr. 19, 20; ŠAPRANAUSKIENĖ, J. Šilo Pavėžupio dvaro švytėjimas. *Knygnešys*, 1989, nr. 11.

*Benjaminas Kaluškevičius,
Kazys Misius*

RACZYNSKI, Račinskis Karolis, * apie 1799–1801 Jiezno parapijoje (Prienų r.), † po 1860; dailininkas, *litografas*.

Baigęs Vilniaus g-ją, nuo 1818 studijavo VU. Litografavo Vilniaus vaizdų albumą (1830, 4 estampai, atspausiti Maciejaus Przybylskio vadovaujamoje Vilniaus universiteto litografijoje) ir *Znaczniejsze ubiory starożytnie Polskie za Jagielly zebrane z autorów dawnych* (*Senieji Jogailos laikų Lenkijos kostiumai, surinkti iš senųjų autorių*, 1838, 4 sąs. po 6 litografijas, atspausintas Józefo Oziębłowskio litografijoje).

Vladas Gasiūnas

RAČKUS Mykolas, * 1866 06 17 Pagausantje (Raseinių r.), † 1937 04 12 Kaune; pauperis, *knygininkas, knygnešys*.

Jaunystėje tarnavo pas ūkininkus. Pramokęs liet. skaityti ir rašyti, 1888 pradėjo knygnešio darbą – pargabeno liet. knygų iš M. Lietuvos Pamaravos klebonui Aloyzui Šliūpavičiui. Kartu su knygomis parsigabendavo ir devocionalijų, kurias pardavinėti Vilkiijoje ir Čekiškėje padėdavo žmona Petronėlė. Bendradarbiavo su knygnešiais Vladu Pocevičiumi, Simonu Žvirbliu ir kt. Δ spaudą platinti skatino ir rėmė Ariogalos klebonas Baltramiejus Markevičius: duodavo pinigų, paslėpdavo pargabentas knygas ir kt. Platindavo per atlaidus Šiluvoje, Ariogaloje (Raseinių r.), Juodaičiuose (Jurbarko r.) ir kt. 1889 per atlaidus Juodaičiuose Δ kratė Ariogalos uriadnikas, rado religinių paveikslėlių su liet. užrašais. Liko nebaustas. Vėliau dar keletą kartų buvo sulaikytas (ties Jurbarku, Šiluvoje ir kt.), patyrė materialinių nuostolių. Nuo 1898 zakristijonaudamas Ariogaloje, liet. spaudos parsigabendavo iš Tilžės. 1906–1913 gyveno JAV. 1920 apsigyvenęs Kaune iki 1935 vertėsi knygų, devocionalijų, kanceliarinių prekių ir smulkios galanterijos prekyba. 1926 J. Tumo-Vaižganto rūpesčiu Lietuvos vyriausybė skyrė 2 ha žemės Maironiškių k. prie Kauno.

L.: KUBILIENĖ, I. Lietuviško žodžio golgotos. *Santara*, 1990, [nr. 3]; RAČKUS, M. Škapleminkas paklupdęs uriadniką. Iš *Knygnešys*. 2-as leid. Kaunas, 1938, t. 1.

*Benjaminas Kaluškevičius,
Kazys Misius*

RAČIŪGA, Račiukaitis, Račiukas, Račiūnas Stanislovas, * apie 1841 Jočiūnuose (Panevėžio r.), † 1900; padienininkas, *knygnešys*.

1868 Kaune susipažino su vyskupu Motiejumi Valančiumi. Tapo vienu iš jo pagalbininkų ryšiams su Tilžės klebonu Johannu Zabermannu. Valančiaus prašomas 1869 nuvežė jam į Tilžę laišką ir 1000 rublių leidybos išlaidoms apmokėti. Vėliau ne kartą važinėjo į Žygaičius (Tauragės r.) pas kun. Vincą Norvaišą. Nuveždavo Valančiaus įduotus pinigus, laiškus. Atgal į Kauną pargabendavo liet. knygų. Δ talmino Kačionas iš Žygaičių. Δ liet. spaudą daugiausia platino Raguvos ir Kupiškio

apyl. Įtartis priklausymu slaptai Valančiaus suburtai knygnešių organizacijai, 1871 01 17 buvo areštuotas. 1871 04 11 išstremtas į Tomsko gub. Paleistas po 1879.

L.: MERKYS, V. *Draudžiamosios lietuviškos spaudos kelias*. Vilnius, 1994; MERKYS, V. Vyskupo Motiejaus Valančiaus kvotos klausimai 1871. *Lituanistica*, 1990, nr. 3; MISIUS, K. Lietuvių spaudos draudimo metai Raguvos valsčiuje. Iš *Raguva*. Vilnius, 2000.

*Benjamins Kaluškevičius,
Kazys Misius*

RAGĖNAS Lionginas, * 1933 01 16 Aviliuose (Zarasų r.); žurnalistas, literatas, vertėjas, *b-kos darbuotojas*.

Mokėsi Avilių septynmetėje, 1950 susižeidė ir neteko regėjimo. 1951–1955 mokėsi Kauno aklųjų m-kloje. 1960 Vilniaus u-te baigė žurnalistiką. 1960–1963 – Lietuvos aklųjų dr-jos (LAD) žurn. *Mūsų žodis* vyr. redaktorius. Nuo 1963 dirbo LAD l-kloje, 1966–1973 – direktorius. 1976–1984 – LAD garso įrašų namų direktorius. Nuo 1975 – Žurnalistų s-gos narys. Vėliau dirbo įvairių leidybinių darbą, vertė tifloginę lit. Išvertė per 10 knygų. 1990 10 01–2000 12 29 – Lietuvos aklųjų b-kos garsinių leidinių redakcijos redaktorius. Nuo 2001 – pensininkas. Pirmuosius literatūrinius bandymus pradėjo dar mokydamasis Kaune. 1954 *Žvaigždutėje* išspausdintas pirmasis apsakymas. Vėliau aktyviai reikėsi žurn. *Mūsų žodis*, neregijų literatų almanache *Vaivorykštė* (2 t.). Pirmoji apsakymų rinktinė – *Paežerės vaizdeliai* (2002).

Žiedūnė Zaveckienė

RATAS, Rataiskis Vaclovas, *1910 02 05 Paliepyje (Lazdijų r.), † 1973 01 03 Sidnėjuje (Australija); dailininkas, *knygų iliustruotojas*.

1935 baigė Kauno meno m-klą, tobulinosi Vokietijoje, Italijoje. 1937–1944 dirbo Kauno Vytauto Didžiojo kultūros muziejaus Dailės skyriaus konservatoriumi. 1944 pasitraukė į Vakarų, gyveno Austrijoje (Vienoje, Insbroke), vėliau Vokietijoje. Miunchene buvo Tarpt. meno ak-jos lektorius, 1946–1949 Augsburgur turėjo privačią dailės studiją, buvo savitiraščio *Žiburiai* meno redaktorius. Nuo 1949 gyveno Australijoje, Perte, nuo 1954 – Sidnėjuje. Nuo 1933 – grupės „Forma“, nuo 1935 – Lietuvos dailininkų s-gos, emigracijoje Liet. dailės i-to (nuo 1947), „Sydney printmaker Society“, „Contemporary Art Society“ narys. Iliustravo kn.: *Seku seku pasaką* (1935 kartu su kitais), Maironio *Jūratę ir Kastytį* (1937), Pauliaus Jurkaus *The Twelve Ravens (Dvylika juodvarnių)*, (1949), Agnės Lukšytės *Kalnių velnių* (1970). Maironio *Jūratės ir Kastyčio* medžio raižinių iliustracijoms būdinga moder-

niška, dekoratyvi raižyba, piešinio stilizacija, pabrėžtas kontūro vaidmuo. Nuo 1934 dalyvaudavo dailės parodose. 1937 pasaulinėje parodoje Paryžiuje už Maironio *Jūratės ir Kastyčio* iliustracijas apdovanotas garbės prizų. Surengė individualių kūrybos parodų Australijoje ir Amerikoje.

L.: GRYBAUSKAITĖ, G. Svajonių ir ilgesio vaizdai. *Kultūros barai*, 1976, nr. 4; KAZOKAS, G. Graphic of Vaclovas Ratas. *Lituanus*, 1979, nr. 2.

Vladas Gasiūnas

RYPINŠKI Karl, **Ripinskis** Karolis, *1809 11 05 Panemunės parapijoje netoli Vitebsko, † 1892 07 22 Vilniuje; dailininkas, *knygų iliustruotojas*.

Nuo 1826 Vilniaus u-te studijavo piešimą ir tapybą. Gyveno Vilniuje, vertėsi privačiomis piešimo pamokomis ir paveikslų užsakymais. Litografavo iliustracijas *Noworocznik litewski na rok 1830 (Naujas liet. metraštis 1830 metams, 1829)*, *Józefo Krzeczowskio Znicz (Amžinoji ugnis, 1835)*, *Michała Balinskio Historia miasta Wilna (Vilniaus miesto istorija, 2 t., 1836)*, litografavo Lietuvos didžiojo kunigaikščio Kęstučio portretą Krzeczowskio kn. *Biruta (Birutė, 1838)*, Stanisłavo Moniuszko portretą kn. *Rocznik literacki (Literatūros metraštis, 1849)*, Andriaus Sniadeckio portretą jo paties kn. *Teorya jestestw organicznych (Organinių kūnų teorija, 1838)*, Jano Chlopickio portretą kn. *Pamiętnik Jana Chlopickiego z czasów kampanij Napoleona (Jano Chlopickio atsiminimai iš Napoleono kampanijos laiku, 1849)*, kuriems būdinga išorinė portretuojamųjų charakteristika.

Vladas Gasiūnas

RUDAITIS, Rūdaitis, Radaitis Antanas, * 1859, † 1910 Kalvarijos kalėjime; padienininkas, *knygnešys, daraktorius*.

Apsigyvenęs Meištuose (Šakių r.) pradėjo gabenti iš M. Lietuvos ir platinti liet. spaudą. Platinti padėdavo žmona. Bendradarbiavo su Naumiesčio knygnešiu Antanu Baltrušaičiu ir kt. 1895 gruodį Virbalio brigados pasienio sargybiniai sulaukė gabenantį iš M. Lietuvos liet. knygas. Per kratą Δ bute 1896 03 02 surado liet. knygą (Paukštys J., Burba A. *Lietuviškos dainos, iš visur surinktos, 1893*). Δ pabėgo į užsienį ir buvo suimtas tik 1896 rugsėjį, kai sugrįžo į Lietuvą. Nubaustas 1 metais kalėjimo ir 3 metais tremties. Kalėjo Kalvarijoje, Peterburge. Nuo 1898 kovo kaip tremtinys gyveno Rygoje. 1898 08 25 policininkas arbatinėje iš jo atėmė liet. kalendorių. Papildomai nubaustas 1 mėn. kalėjimo. Vėliau gyveno Slokoje (Latvijoje), bet iš ten savavališkai išvyko. 1900 01 03 užkluptas J. Stikliaus namuose Liepalotų k. (Šakių r.), kur slaptai mokė 5 vaikus. Už tai tremtis buvo pratęsta 3,5 mėn. Rašė korespondencijas į *Lietuvos ūkininką* (slapyv. Antanas Barzdyla).

L.: Antanas Rudaitis. *Lietuvos ūkininkas, 1910, nr. 45*. Parašas: Kaimietis; MERKYS, V. *Draudžiamosios lietuviškos spaudos kelias*. Vilnius, 1994; RAGUO-

TIS, B. Knygnešys, miręs kalėjime. *Bibliotekų darbas*, 1991, nr. 3; STIKLIUS, K. Seniau ir dabar. Iš GRINIUS, K. *Varpo metų knygnešiai*. Kaunas, 1924, p. 19–20.

*Benjaminas Kaluškevičius,
Kazys Misius*

RUGIS, Rūgys, Rugys Juozapas, * 1858 05 23 Rūgiuose (Šakių r.), † 1919 09 16 Švėkšnoje (Šilutės r.); gydytojas, *knygnešys*.

Tėvai – ūkininkai. 1880 baigė Marijampolės g.-ją. 1880–1885 mokėsi Maskvos u-to Medicinos f-te. Studentaudamas įsitraukė į slaptos liet. studentų dr-jos veiklą, bendradarbiavo *Aušroje*. 1886 apsigyveno Švėkšnoje (Šilutės r.), vertėsi privačia gydytojo praktika. Organizavo liet. spaudos gabenimą iš M. Lietuvos ir jos platinimą. Parsiveždavo liet. spaudos savo vežime. Spaudą platinti ir slėpti padėdavo vietos knygnešiai – Andrius Balčiūnas (Balčėnas), Jonas Bliūdžius ir kt. Slėptuves buvo įsirengęs savo namuose bei pas patikimus ūkininkus. Žandarai įtarė platinant spaudą, bet Δ mokėjo gerai sugyventi su vietos lenkų ir rusų diduomene. Tarp jų buvo grafai Adomas Plateris ir jo sūnus Jurgis. Δ buvo aktyvus *Varpo* ir *Ūkininko*, vėliau *Liet. laikraščio*, *Vilniaus žinių* bendradarbis ir rėmėjas. Rašė straipsnius įvairiausiomis temomis, pasirašinėjo slapyv. Šviekiškiškis, Švėkšnys ir kt. Dalyvavo varpininkų suvažiavime Jelgavoje 1894. Bendradarbiavo su Jonu Šliūpu, Martynu Jankumi bei kt. visuomenės veikėjais. Ragino tėvus mokyti savo vaikus, o gabesniuosius leisti į Palangos prog-ją. Panaikinus spaudos draudimą aktyviai dalyvavo visuomeninėje veikloje, organizuodavo kaimuose knygynėlius, skaityklas, rūpinosi liet. m-klos steigimu.

L.: BŪTĖNAS, J. *Vinco Kudirkos bendražygiai*: apybraižos. Vilnius, 1993; OŽELIS, K. Atsiminimų žiupsnelis apie d-rą Juozapą Rūgį. *Medicina*, 1939, nr. 9; RŪGYTĖ, A. Varpininkas dr. Juozas Rūgys. *Varpas*, 1968, nr. 8.

*Benjaminas Kaluškevičius,
Kazys Misius*

RUPŠYS, Rubšys Stasys, * 1860 01 17, † po 1934; juodadarbis, *knygnešys*.

Apsigyvenęs Kuršėnuose apie 1893 pradėjo bendradarbiauti su knygnešiais Jurgiu Bieliniu, Liudu Vaineikiu, Vincu Birbalu ir kt. Iš Kuršėnų geležinkelio stoties siųsdavo liet. spaudą Jonui Kulikauskui (Kuliui) į Kupiškį ir kt. Apie tai sužinoję žandarai 1895 04 26 darė kratą Δ bute ir rado *Žemaičių ir Lietuvos apžvalgą* (1895, nr. 2), taip pat užrašų knygutę su įrašais apie gautas iš užsienio knygas ir 3 laiškus, kuriuose prašoma atsiųsti liet. spaudos. Du laiškai buvo Valerijos Vaineikytės. Todėl buvo kratyti V. Vaineikytės ir jos brolio Liudo Vaineikio namai. Taip prasidėjo slaptos „Atgajos“ dr-jos byla. Δ areštuotas ir kalintas Šiauliuose. 1896 08 31

ištremtas 3 metams į Liepoją. Čia gyvendamas dalyvavo slaptoje liet. moksleivių būrelio veikloje, parūpindavo liet. spaudos. Apie 1903 žandarai pas būrelio narius surado 648 egz. liet. knygų, įsigytų iš Δ. 1903 kaltintas už dalyvavimą slaptuose susirinkimuose ir liet. spaudos platinimą. Byla nutraukta tik 1905 08 31.

Š.: [A. Račkaus užrašai apie knygnešį Birbalą]. LNB Rankr. skyrius, f. 63, nr. 38, lap. 1.

L.: KUZMINSKIS, V.; ir VAITKEVIČIUS, K. Gydytojo Vaineikio byla. *Mokslas ir gyvenimas*, 1969, nr. 9; MERKYS, V. *Draudžiamosios lietuviškos spaudos kelias*. Vilnius, 1994.

*Benjaminas Kaluškevičius,
Kazys Misius*

SAKALAUSKAS Juozas, * 1864 04 17 Guikaliuose (Raseinių r.), † 1950 01 28 Trakiškiuose (Raseinių r.), palaidotas Viduklės kapinėse; *knygrišys, knygnešys*.

Jaunystėje tarnavo pas ūkininkus. Savarankiškai išmoko liet. skaityti ir rašyti. Pramokęs knygrišystės persikėlė į Viduklę, vėliau apsigyveno Kanopėnuose (Raseinių r.). Neįrištų knygų gaudavo iš knygnešio Stanislovo Neteckio. Įrištas knygas parduodavo liet. spaudos platintojams. 1886 liet. spaudą pradėjo pats gabenti iš M. Lietuvos. Jurgio Bielinio paragintas tapo knygnešiu profesionalu. Priklausė Garšvių knygnešių dr.-jai. Į Garšvius veždavo beveik kas mėnesį po du vežimus spaudos. Nuo 1888 Δ namuose darytos kratos. 1896 sulaikytas vežant spaudą. Palikęs arklį ir vežimą pabėgo, bet netrukus pagautas ir nubaustas 3 metais tremties į Mogiliovą (Gudija). Organizavo liet. spaudos pristatymą čia gyvenantiems lietuviams. 1899 grįžęs iš tremties toliau gabeno ir platino liet. spaudą. Nuveždavo ir į Rusijos miestus arba siųsdavo paštu. Nuo 1903 siųsdavo spaudą rusų kalba Petrapilio ir Maskvos socialdemokratams. Nuo 1929 paskirta knygnešio pensija. Apdovanotas Lietuvos Nepriklausomybės medaliu ir Vytauto Didžiojo ordino 2-ojo laipsnio medaliu.

Š.: SAKALAUSKAS, J. Knygnešių keliais. Iš *Knygnešys*. 2-as leid. Kaunas, 1938, t. 1.

L.: MERKYS, V. *Draudžiamosios lietuviškos spaudos kelias*. Vilnius, 1994; TYLA, A. *Garšvių knygnešių draugija*. Vilnius, 1991; TUMAS-VAIŽGANTAS, J. Juozas Sakalauskas. *Lietuva*, 1925, saus. 29.

*Benjaminas Kaluškevičius,
Kazys Misius*

SAMULIONIS Algis, * 1936 11 24 Klaipėdoje, † 1994 12 27 Vilniuje; literatūrologas, teatro kritikas, *bibliografas*.

1959 baigė Vilniaus u-tą (liet. k. ir lit-ros spec.). Filologijos mokslų kandidatas (1964). 1959–1961 mokytojavo Joniškyje. Nuo 1964 dirbo Liet. k. ir lit-ros i-te. Paskelbė knygų ir studijinių darbų apie B. Sruogos ir J. Grušo kūrybą, dramos teorijos, šiuolaikinės liet. dramaturgijos, teatro klausimais, sudarė rašytojų kūrybos rinktinių, atsiminimų knygų, redagavo A. Sutkaus kn. *Vilkolakio teatras* (1969). Parengė bibliogr. monografiją *Balio Sruogos raštų bibliografija* (1970), kurioje išaiškino apie 100 slapyvardžių, daug kriptonimais ir svetimomis pavardėmis pasirašytų kūrinių ir straipsnių. Nusipelnęs kultūros veikėjas (1986).

Osvaldas Janonis

SAUNDERS, Sanders Józef, Joseph, **Saundersas** Juozapas, *1773 Londone, † 1845 01 01 Kremenece (Ukraina); dailininkas, *knygų iliustruotojas*.

1794 ar 1796–1810 dirbo Peterburgo ermitaže caro rūmų raizytoju. Nuo 1810 – Peterburgo ir Stokholmo dailės ak-jų narys. 1805–1809 raižė iliustracijas F. Labenskio leidiniui *Ermitažo galerija*. 1810–1821 – VU raizybos, meno istorijos ir anglų lit-ros profesorius (1818–1821 gydėsi Florencijoje, vėliau joje gyveno). 1810 dalyvavo rengiant naują VU reformos projektą, Raižybos katedroje įvedė peizažo, portreto žanrų ir kaligrafijos specializaciją, išplėtė ir perdavė šiai katedrai raižinių kabinetą, rašė Lietuvos meno ist. klausimais, skatino studentus raizyti knygų iliustracijas. Iliustravo G. R. Deržavino *Anakreontičeskije pesni (Anakreontinės dainos, 1804)*, V. Kapnist *Liričeskije sočinenija (Lyriniai kūriniai, 1806, pagal Šustovo ir Ivanovo piešinius)*, A. Buninos *Neopitnaja muza (Nepatyrusi mūza, 2 d. 1809–1812)*, A. K. Czartoryskio (A. Dantiscus) *Mysli o pismach polskich (Mintys apie lenkų raštus, 1912, pagal Jono Damelio piešinius)*, *Tysiac nocy i jedna (Tūkstantis ir viena naktis, 1841, 6 t.)*.

Vladas Gasiūnas

SENKUS Juozas, † 1903 09 13, palaidotas Marijampolėje; vargonininkas, chorvedys, *knygnešys*.

Gyveno Marijampolėje. Priklausė Artojų dr-jai, vienas iš jos steigėjų, programos ir įstatų rengėjų. Δ bute dažnai vykdavo dr-jos narių susirinkimai. Padėdavo pargabenti liet. spaudos į Marijampolę. Spaudą slėpdavo bažnyčios bokšte ir vargonuose, taip pat perduodavo saugoti kitiems Artojų dr-jos nariams. Platino liet. atsišaukimus. Vaidino nelegaliuose saviveikliniuose teatro spektakliuose. 1885 ir 1886 paskelbė kelias korespondencijas *Aušroje*, vėliau – *Tevynės sarge* ir kt., pasirašydamo slapyv. J. S. P., J. Pamiamuniszki, J. S. Panoviszki.

L.: RUCEVIČIUS, A. Kaip kovota dėl lietuviybės Užnemunėje: Prano Penčylos pasakojimas. Iš *Knygnešys*. Vilnius, 1997, t. 3; RUCEVIČIUS, A. Marijampolės

Artojų draugijos 30 metų sukaktuvių proga: (iš mano atsiminimų). Iš *Knygnešys*. Vilnius, 1997, t. 3.

*Benjaminas Kaluškevičius,
Kazys Misius*

SIRUTIS Feliksas, * 1870 Dalginėje (Marijampolės r.), † 1947 11 15 ten pat, palaidotas Liudvinavo (Marijampolės r.) kapinėse; valstietis, *knygnešys*.

Pasimokęs Suvalkų g-joje, grįžo ūkininkauti į tėviškę. Susipažino su vietos knygnešiais Bliūdžiais (iš Bliūdžiškių) ir Matulaičiais (iš Stebuliškių), gaudavo iš jų liet. spaudos ir ją platindavo. Slėptuves buvo įsirengęs troboje, aviliuose, inkiluose ir kt. Priklausė „Sietyno“ dr-jos Liudvinavo kuopelei. 1897 suėmę Andrių Matulaitį, žandarai rado du Δ laiškus. Per kratą pas Δ įkalčių nerasta, tačiau tardomas prisipažino priklausęs „Sietyno“ dr-jai, gaunęs liet. spaudos ir ją platinęs. Paskirtas kardomasis areštas, paleistas už 300 rb užstatą. Nubaustas 6 mėn. kalėjimo ir 2 metus tremties. Kalėjo Peterburgo Kryžių kalėjimo vienetėje. Tremties bausmę atliko Slavučio mieste (Ukrainoje). 1901 grįžęs į Lietuvą ūkininkavo, dalyvavo kooperacijos veikloje.

L.: *Knygnešys Vincas Bielskus ir „Sietynas“*. Vilnius, 1991; MERKYS, V. *Draudžiamosios lietuviškos spaudos kelias*. Vilnius, 1994; RUCEVIČIUS, A. Marijampolės Artojų draugijos 30 metų sukaktuvių proga: (iš mano atsiminimų). Iš *Knygnešys*. Vilnius, 1997, t. 3.

*Benjaminas Kaluškevičius,
Kazys Misius*

SKETERIS Adomas, * 1859 12 26 Nereikoniuose (Pasvalio r.), † 1916 05 02 Maskvoje; gydytojas, literatas, *knygnešys*.

Tėvai – ūkininkai. Mokėsi Slucko g-joje. 1879–1884 studijavo mediciną Maskvos u-te. Baigęs u-tą gydytojavo Žeimelyje. Įsitraukė į kultūrinį darbą, rėmė liet. laikraščius pinigais, raštais, platino juos. Nuo 1883 bendradarbiavo *Aušroje*, vėliau *Varpe*, *Ūkininke* (slapyv. A. Sket., Vaistininkas, Vaistytojas). Dalyvavo varpininkų suvažiavimuose, buvo išrinktas į „Literatūros komisiją“. Susipažino ir bendravo su Matu Slančiausku; šis pas Δ laikydavo dalį savo užrašų. Turėjo įtakos „Atgajos“ dr-jai, 1894 *Varpe* paskelbė dalį dr-jos statuto. 1895 06 22 kartu su Motiejumi Lozoraičiu Vyriausiajai spaudos reikalų valdybai įteikė prašymą Jelgavoje leisti savitraštį *Artojas*, bet leidimo negavo. Prasidėjus Liudo Vaineikio ir kt. bylai, buvo kaltinamas kaip jų bendrininkas, liet. spaudos talkininkas. Caro 1902 02 27 paliepimu 2 metams ištremtas į Pskovą, 1903 leista gyventi Kauno gub. policijai prižiūrint. Grįžęs iš tremties Δ vėl rėmė varpininkus, šelpė neturtingus moksleivius. Yra parašęs

eilėraščių, apsakymų, pjesė, publicistinių straipsnių. Prasiėdėjęs Pirmajam pasauliniam karui, mobilizuotas į rusų armiją.

L.: Adomas Sketeris. *Naujoji Lietuva*, 1916, geg. 15. Parašas: A. D.; BŪTĖNAS, J. *Vinco Kudirkos bendražygiai*: apybraižos. Vilnius, 1993; MERKYS, V. *Draudžiamosios lietuviškos spaudos kelias*. Vilnius, 1994.

*Benjaminas Kaluškevičius,
Kazys Misius*

SKINKYS, Skinkis Juozapas, * 1870 12 01 Antupiuose (Vilkaviškio r.), † 1943 01 25 Žemojoje Panemunėje (Šakių r.); kunigas, poetas, publicistas, *knygnešys*.

Mokėsi Lukšių ir Vilkaviškio pr. m-klose, Suvalkų g-joje. Jau besimokydamas platino tarp mokinių liet. spaudą. Per atostogas važiuodavo su knygomis po kaimus kartu su gimnazistu broliu Jonu Skinkiu. 1889–1894 mokėsi Seinų kunigų sem-joje. Čia garsėjo kaip dainininkas ir liet. dainų propaguotojas, rašinėjo į sem-jos slaptus laikraštėlius (*Knapt, Visko po biskį, Viltį*). 1894 07 01 išventintas kunigu vikaravo Igliaukoje, Sintautuose, Garliavoje, Keturvalakiuose, Vygiuose, Lukšiuose, Zapyškyje. Visose parapijose, kuriose dirbo, platino liet. spaudą. Bendradarbiavo su knygnešiu kun. Martynu Sederevičiumi, buvo jo padėjėjas. Liet. spaudos taip pat gaudavo iš knygnešio Juozo Urbaičio ir kt. Rašė eilėraščius liet. ir lenkų kalbomis. Jono Vaidelioto ir kt. slapyv. paskelbė straipsnių *Vilniaus žiniose, Šaltinyje* ir kt. Rinko tautosaką, kompozitoriui Jonui Šimkui yra padainavęs apie 100 dainų. Nuo 1907 priklausė Liet. mokslo dr-jai. Domėjosi praeitimi, rinko senuosius raštus, išsaugojo nemaža liet. rankraščių, senų dokumentų. Nuo 1909 klebonavo Žemojoje Panemunėje. Parašė šios parapijos istoriją. Nuo 1918 atgaivino pr. m-klą, įsteigė „Žiburio“ dr-jos skyrių, mokė valstiečius pavyzdingo ūkininkavimo.

L.: BUTKUS, J. Mirė kun. dekanas Juozapas Skinkis. *Ateitis*, 1943, saus. 29; VAIČIŪNAS, A. Kunigas, švietėjas, poetas. *Zanavykas*, 1995, gruodis.

*Benjaminas Kaluškevičius,
Kazys Misius*

SLAWECKI Wincenty, **Slaveckis** Vincentas, *1794 Ašmenos parapijoje, † po 1844; dailininkas, *knygų iliustruotojas*.

Mokėsi Borūnų m-kloje. 1810–1816 VU studijavo piešimą ir raizybą. 1816 gavo dailiųjų menų kandidato laipsnį. 1817–1819 tobulinosi Peterburgo dailės ak-joje. 1819–1823 – VU raizinių spausdintojas ir pirmasis litografas, įrengęs VU litografiją. 1820 ir 1822 dalyvavo VU studentų dailės parodose. Nuo 1822 dėstė piešimą privačiame mergaičių pensione Verkiuose, 1836–1844 – Daugpilio g-jos piešimo

mokytojas. Iliustravo Andrzejaus Maczuskio *O przyjaźniach i przyjacielach* (*Apie draugystę ir draugus*, 1817, antraštinis lap.), Józefo Strumilłos *Ogrody północzne* (*Šiaurės sodai*, 1820, 1823), Stanislawo Trembeckio *Poezye* (*Poezija*, leid. 3, t. 1, 1822, Trembeckio portretas), apipavidalino žurnalus *Pamiętnik magnetyczny Wileński* (1817, t. 2), *Dzieje Dobroczytności* (1821, 1822). Iliustr. pasižymi realistine, klasicistine raižyba.

Vladas Gasiūnas

STAKELĖ Stanislovas, * 1862 07 04 Adomavoje (Panevėžio r.), † 1930 10 27 Rozalime (Pakruojo r.); kunigas, *knygnešys*.

Mokėsi Liepojos g-joje. Δ tautiniam sąmoningumui turėjo įtakos Jonas Šliūpas. 1885 baigė kunigų sem-ją Kaune, paskirtas vikaru į Švėkšną (Šilutės r.). Čia ėmė gabenti ir platinti liet. spaudą. Į M. Lietuvą eidavo persirengęs valstiečio rūbais kartu su vietos knygnešiais. Parsigabentą spaudą nuveždavo į Raseinių, Telšių, Šiaulių, Panevėžio apylinkes. Sukūrė spaudos platintojų tinklą. Žandarai įtarė Δ, kratė namus, bet liet. spaudos nepavykdavo rasti. Buvo sulaikytas apie 25 kartus, bet po tardymo paleistas. Už važinėjimą be leidimo į kt. parapijas nuo 1890 02 dvejiems metams uždarytas į Kretingos vienuolyną. Nuo 1892 buvo vikaru Pasvalyje. Čia taip pat platino liet. spaudą, įsteigė slaptą m-klą. Sutaupytus pinigus perdavė kun. Jonui Zabermannui, kad Tilžėje išspausdintų M. Valančiaus *Mokslo Rima kataliku* naują leidimą. 1895 06 25 vėl 2 metams uždarytas į Kretingos vienuolyną. Kartu su bausmę atliekančiu kun. Felicijonu Leliu įsirengė liet. spaudos sandėlius, organizavo knygnešių tinklą rankraščiams pristatyti į Tilžę ir liet. spaudai pargabenti. Slaptai vykdavo į M. Lietuvą, į redakcijas nunešdavo rankraščius. Atlikęs bausmę persikėlė į Vilniaus vyskupiją. Įvairiose parapijose diegė lietuviybę. Už tai buvo persekiojamas, neskiriamas eiti kunigo pareigų. 1905 dalyvavo Didžiojo Vilniaus Seimo darbe. 1907 kartu su kun. J. Ambraziejumi bei J. Basanavičiumi įkūrė dr-ją, kuri rūpinosi liet. kalbos gražinimu į Lietuvos bažnyčias. Rašė į liet. spaudą, vartojo daugiau kaip 30 slapyvardžių. 1927 paskirta visuomenės veikėjo, knygnešio pensija.

L.: LAPINSKAS, P. Ką pasakoja iš spaudos draudimo metų mūsų senieji knygnešiai. Iš *Knygnešys*. Vilnius, 1997, t. 3; LEBIONKA, J. Kunigas, tapęs liaudies legenda. *Mūsų kraštas*, 1998, nr. 10; RUTKAUSKAS, B. Prie mirštančiojo patalo: išpūdziai aplankius kun. St. Stakele. *Vienybė*, 1930, nr. 41.

Benjaminas Kaluškevičius,
Kazys Misius

STAUGAITIS Jonas, * 1868 06 01 Omentiškiuose (Vilkaviškio r.), † 1952 01 08 Kaune; gydytojas, visuomenės veikėjas, varpininkas, *knygnešys*.

Tėvai – ūkininkai. Liet. skaityti ir rašyti išmokė daraktorius. Nuo 1876 mokėsi Liudvinavo pr. m-kloje, 1879–1887 – Marijampolės g-joje, 1887–1893 – Varšuvos u-to Medicinos f-te. Studijuodamas įsitraukė į liet. dr-jos veiklą. Vienas iš *Varpo* ir *Ūkininko* steigėjų, bendradarbių. 1888–1890 dalyvavo varpininkų suvažiavimuose. Platino liet. spaudą. Pakviestas V. Kudirkos 1894 apsigyveno Šakiuose (iki 1919). Vertėsi laisva gydytojo praktika. Artimai bendradarbiavo su Kudirka, parašė jo biografiją. Panaikinus spaudos draudimą organizavo „Šviesos“ dr-jos skyrius Šakiuose ir Marijampolėje. Bendradarbiavo *Vilniaus žiniose*, *Lietuvos žiniose*, *Lietuvos ūkininke* ir kt. Nuo 1919 gyveno Kaune. Iki 1926 dirbo Kauno m. ligoninės direktoriumi. 1922–1940 – *Medicinos* žurnalo redaktorius. Buvo pirmasis Gydytojų s-gos pirm., Steigiamojo Seimo vicepirm., II ir III Lietuvos seimų pirm. Kūrė ir tvarkė liet. medicinos terminiją.

Š.: STAUGAITIS, J. Draudžiamos liet. spaudos negali nei sudeginti, nei paskandinti, nei užkasti. *Lietuvos žinios*, 1939, vas. 24.

L.: BŪTĖNAS, J. *Vinco Kudirkos bendražygiai*: apybraižos. Vilnius, 1993; GRINIUS, K. Dr. Jonas Staugaitis, kaip varpininkas. *Lietuvos žinios*, 1939, vas. 22; TERCIJONAS, V. Jonas Staugaitis – biografiniai bruožai. *Medicina*, 1929, nr. 10, 11.

*Benjamins Kaluškevičius,
Kazys Misius*

STEPONAVIČIUS Juozas, * 1869 Deveitoniuose (Pasvalio r.), † 1931 Saločiuose (Pasvalio r.); daraktorius, *knygnešys*, *knygrišys*.

Liet. skaityti išmokė tėvas iš maldaknygės. Toliau mokėsi Kiemėnų pr. m-kloje. Nuo 1883 pats slaptai mokė vaikus liet. skaityti. Apie 1887 pradėjo platinti liet. spaudą, kurios gaudavo Pasvalyje iš knygnešio Kazio Gumbelevičiaus. Nuo 1889 spaudos gaudavo iš Jurgio Bielinio ir Kazimiero Ūdros. Išmokęs įrišti knygas 1896 persikėlė į Saločius (Pasvalio r.), užsiėmė knygrišyste. Įrišo apie 500 knygų. Liet. spaudą slėpdavo pas kaimynus ir Saločių bažnyčios bokšte. 1898 Δ namuose per kratą rasta liet. knygų. Anticarinis leidinius po kratos pavyko pakeisti senomis maldaknygėmis ir lenkiškomis knygomis. Bausmės išvengė. Namiškiams ir susirinkusiems kaimynams sekmadieniais skaitydavo liet. spaudą. Rinko laikraščių komplektus (*Aušros*, *Apžvalgos*, *Šviesos*). 1918–1919 išrinktas į Saločių valsčiaus savivaldybę. Kojojo ginklu su bermontininkais, bolševikais.

Š.: STEPONAVIČIUS, J. Kelias į šviesą. Iš *Knygnešys*. 2-as leid. Kaunas, 1938, t. 1.

L.: MERKYS, V. *Draudžiamosios lietuviškos spaudos kelias*. Vilnius, 1994;

PAPAURĖLYTĖ, A. *Juozas Steponavičius spaustuvininkas ir knygų leidėjas*. Vilnius, 1998; TYLA, A. *Garšių knygnešių draugija*. Vilnius, 1991.

*Benjaminas Kaluškevičius,
Kazys Misius*

STRAUPAS, Struopas, Stropus Pranciškus, * apie 1843 Kūlpėnuose (Kretingos r.), † 1882 04 26 ten pat; kunigas, *knygnešys*.

Kilęs iš valstiečių. 1862–1868 mokėsi Varnių (Kauno) kunigų sem-joje. Paskirtas vikaru į Salantus (Kretingos r.). Δ priklausė slaptai vysk. Motiejaus Valančiaus knygnešių organizacijai. Rūpinosi blaivybės skleidimu parapijoje, organizavo liet. spaudos platinimą ir gabenimą iš Tilžės į Salantus. Prasidėjęs Valančiaus knygnešių org-jos bylai, žandarai 1870 gruodį pas Δ padarė kratą. Rado 2 brošiūras: Valančiaus *Isz tamsybes wed tiktay kielis teisybes* (1868) ir *Parspieimas apėj szwentą wiera* (1868). Buvo areštuotas ir 1871 01 06 atvežtas į Vilnių. Apkaltintas liet. spaudos platinimu, ryšiais su Valančiumi. Kvotos metu kategoriškai neigė visus kaltinimus, nieko neišdavė, apie Valančių blogai nekalbėjo. Vilniaus generalgubernatorius 1871 04 11 įsakė Δ ištremti į Archangelsko gub. neribotam laikui. 1882 balandį laikinai grįžo į Kauną. Kaip psichikos ligonis išsiųstas pas tėvus į Kūlpėnus, netrukus ten mirė.

L.: MERKYS, V. *Draudžiamosios lietuviškos spaudos kelias*. Vilnius, 1994; MISIUS, Kazys. Pavojingiausias ginklas – lietuviška knyga: ką caro valdžia žinojo apie vyskupo M. Valančiaus knygnešius. *Metai*, 1994, nr. 6; Pranas Straupas. Iš *Šimtas knygnešių*: knygnešių sienelės vardai. Vilnius, 1998.

*Benjaminas Kaluškevičius,
Kazys Misius*

STRIMAITIS, Štrimaitis Juozas, * 1868 02 13 Užbaliuose (Vilkaviškio r.), † 1942 11 23 Vilkaviškyje; batsiuovys, *knygnešys*.

Jaunystėje pramokęs batsiuvio amato, persikėlė gyventi ir dirbti į Vilkaviškį. Liet. spaudą pradėjo platinti būdamas 18 metų. Parsigabendavo iš Tilžės. Dažniausiai eidavo su knygnešiu J. Simonaičiu (iš Steponų, Vilkaviškio r.). Spaudos pirkdavo ir iš Virbalio knygnešio Vinco Danisevičiaus. Namuose tris kartus buvo kratos, bet arešto pavyko išvengti. Platino pats Vilkaviškio apylinkėse, taip pat perduodavo kitiems platintojams – Jurgiui Lietuvninkui, Juozui Kancleriui ir kt. Talkino „Sietyno“ dr-jai, buvo jos narys. 1897 žandarai susekė „Sietyno“ dr-ją, Δ bute padaryta krata. Rasta liet. spaudos ir užrašai apie jos platinimą. 1897 04 30–10 10 paskirtas kardomasis areštas. Caro 1899 02 03 paliepimu nubaustas 6 mėn. kalėti ir 2 metus tremties į Žitomirą (Ukraina). Grįžęs į Vilkaviškį, policijos buvo prižiūrimas, bet iki 1904 tęsė liet. spaudos platinimą. 1935 paskirta knygnešio pensija.

Š.: [J. Strimaičio pensijos byla]. Lietuvos centr. valstybės archyvas, f. 1787, ap. 1, b. 149.

L.: MERKYS, V. *Draudžiamosios lietuviškos spaudos kelias*. Vilnius, 1994; MERKŠAITIS, J. Vilkaviškyje tebegyvena penki gana žymūs knygnešiai. Iš *Knygnešys*. Vilnius, 1997, t. 3.

*Benjaminas Kaluškevičius,
Kazys Misius*

SURVILA Martynas, * 1853 04 06 Varnaičiuose (Jurbarko r.), † 1937 03 27 ten pat, palaidotas Pašaltuonio kapinėse (Jurbarko r.); valstietis, *knygnešys*.

Gimė valstiečių šeimoje. Vaikystėje pats išmoko skaityti ir rašyti. Užaugęs dirbo dvaro ūkvedžiu. Nusipirkęs žemės Varnaičiuose ūkininkavo. Liet. spaudą iš M. Lietuvos pradėjo gabenti apie 1880. Išvežiodamas liet. knygas, pasiekdavo Viduklę, Šiluvą, Garšvius ir kt. gyvenvietes. Bendradarbiavo su Žemaitijos knygnešiais Dominiku Bubėnu, Juozu Sakalausku, Stanislovu Neteckiu, Antanu Švedu, A. Diksu ir kitais. Priklausė Garšvių knygnešių dr.-jai. Eidamas su knygomis per sieną, keletą kartų buvo įkliuvęs, bet sargybiniai, gavę kyšį, paleisdavo. 1887 ir 1894 per kratas rasta liet. spaudos. Bylos perduotos Kauno apygardos teismui; šis Δ išteisino. 1899 už rastas 20 liet. knygų Δ nubaustas 10 rb bauda ir 1 metams ištremtas į Rygą. 1901 grįžęs iš tremties areštuotas, nes 1895 įkliuvę 3 knygnešiai prisipažino spaudą gabenę Δ. Už tai 1902 nubaustas 6 mėn. kalėti ir 2 metus tremties į Jekaterinoslavo губ. (Rusija).

Š.: [M. *Survilos teismo byla*]. Kauno apskrities archyvas, f. 79, ap. 2, b. 697.

L.: MERKYS, V. *Draudžiamosios lietuviškos spaudos kelias*. Vilnius, 1994; NARKEVIČIENĖ, O. *Pašaltuonio knygnešiai*. Kaunas, 1993; STRAVINSKAS, A. Nuo tardymų iki tremties: (dokumentinė apybraiža apie Pašaltuonio knygnešį M. Survilą). *Mūsų kraštas*, 1993, nr. 2.

*Benjaminas Kaluškevičius,
Kazys Misius*

SUŠINSKAS Valdas, * 1957 04 06 Telšiuose, † 2000 05 24 Vilniuje; žurnalistas, literatas, *bibliotekininkas*.

Iš mažens silpnaregis. 1965–1977 mokėsi Kauno aklųjų m-kloje-internate. 1979–1984 studijavo Vilniaus u-te žurnalistiką. Nuo 1977 pradėjo dirbti Lietuvos aklųjų dr.-jos žurn. *Mūsų žodis* redakcijoje. 1984 – Lietuvos aklųjų b-kos (LAB) tiflotyros skyriaus bibliografas, 1997–2000 – skaitytojų aptarnavimo skyriaus vedėjas. Anksti pradėjo rašyti eilėraščius; jie spausdinti rajonų laikraščiuose, žurn. *Mūsų žodis*,

almanache *Vaivorykštė*. LAB išleido Δ eilėraščių kn. *Vidurvasario negarsi šviesa* (1998), po mirties – knyga *Laukimas* (2000).

Žiedūnė Zaveckienė

SUŽIEDĖLIS Simas, * 1903 11 10 Peterburge (Rusija), † 1985 09 22 Broctone (JAV); istorikas, poetas, prozininkas, *spaudos darbuotojas*.

1924 Kaune baigė „Aušros“ g-ją, 1928 – Lietuvos u-to Teologijos-filosofijos f-tą (istorijos ir filosofijos spec.). 1929–1931 istorijos studijas gilino Latvijos u-te (Ryga). 1927–1935 mokytojavo Rygos liet. g-joje ir dirbo *Rygos balso* bei *Lietuvių balso* redakcijose. 1935–1939 mokytojavo Kėdainių g-joje ir tvarkė Kėdainių kraštotyros muziejų ir b-ką. 1939 rudenį perkeltas į Kauną, į ką tik įsteigtą Lituanistikos i-tą b-kos ir archyvo vedėju. 1940 vyko į Varšuvą, Krokuvą, Berlyną, Karaliaučių lituanistinių knygų b-kai. 1939/1940 m.m. dėstė visuotinę istoriją VDU. 1940 Lituanistikos i-tą perkėlus į Vilnių, jam pavesta tvarkyti Valstybinę Vrublevskių b-ką, perorganizuojamą į Lituanistikos i-to Centr. b-ką. 1940 12 01 atleistas iš b-kos vedėjo pareigų ir paskirtas Lituanistikos i-to moksl. sekretoriumi, 1941 01 16 – Lietuvos MA generaliniu sekretoriumi; 1942 – reikalų vedėju. JAV 1950–1966 redagavo *Darbininką*, 1966–1978 *Encyclopedia Lituanica* (6 t.); bendradarbiavo *Lietuvių enciklopedijoje* (Bostonas). Spauldoje skelbė straipsnius nuo 1922. Parašė monografijas: *Vytautas Didysis ir jo žygiai* (1935), *Šv. Pranciškaus lieuvių parapija* (1953), *Kunigas Jonas nuo Kryžiaus: kunigo Jono Švagždžio biografijos metmenys* (1956) ir kt.; daug istorinės tematikos brošiūrų ir straipsnių. Straipsnius spausdino knygos: *Vytautas Didysis*, red. P. Šležas (1930), *Jogaila*, red. A. Šapoka (1935), *Krikščionybė Lietuvoje*, red. Pr. Mantvydas (1938) ir kt.; period. leidiniuose: *Ateitis*, *Naujoji vaidilutė*, *Naujoji romuva*, *Švietimo darbas*, *Lietuvos praeitis*, *Rytas*, *Lietuva*, *Lietuvos mokykla*, *Lietuvos aidas*, *XX amžius*, *Aidai*, *Tėvynės sargas*, *Į laisvę*, *Revista Baltica*, *Darbininkas*, *Švietimo darbas*, *Tėviškės žiburiai*, *Liet. dienos*, *Lituanus*, *Vytis*, *Laiškai lietuviams* ir kt. Eilėraščius ir beletristiką dažniausiai pasirašinėjo St. Žvirgzdu, straipsnius – Ūlos Sūnumi. Dalyvavo visuomeniniame darbe. Priklausė Lietuvos istorijos dr-jai, Vilniui vaduoti s-gai, Šaulių s-gai, Ateitininkų org-jai ir kt. 1952–1963 – Ateitininkų federacijos vadovas. Suredagavo St. Šalkauskio kn. *Ateitininkų ideologija* antrąjį leidimą (1954) ir Ateitininkų VI kongreso darbus (1960). 1939 jam įteiktas LDK Gedimino IV laipsnio ordinas; 1963 popiežiaus apdovanotas Šv. Silvestro ordinu; 1970 už darbą Ateitininkų federacijoje paskirta St. Šalkauskio premija.

L.: GIDŽIŪNAS, V. Simui Sužiedėliui 70 metų. *Aidai*, Brooklyn, N. Y., 1973, nr. 9.

Lina Kanopkienė

ŠALKAUSKAITĖ Antanina, * 1883 11 25 Ariogaloje, † 1964 05 16 Šiauliuose; *bibliotekininkė*.

1905 baigė Varšuvos konservatoriją (muzikos pedagogės spec.). 1925–1927 Grenoblyje studijavo prancūzų k. ir lit-ros kursuose. 1905–1907 privačiai mokė vaikus. 1907 dėl ligos apsigyveno Samarkande (Uzbekistane). Ten 1908–1914 tarnavo pas notarą, 1914–1918 dirbo buhalterijose. 1918–1919 – Samarkando municipalinės b-kos bibliotekininkė. 1921 grįžusi į Lietuvą 1922–1925 tarnavo privačiai pas notarą ir advokatą Panevėžyje bei Šiauliuose. 1925–1953 (su pertrauka 1944–1947) dirbo Lietuvos (paskui VDU), 1950–1953 Kauno politechnikos i-to bibliotekose. Dešimtainės klasifikacijos ir sisteminio katalogo specialistė. Redagavo ir talkino leidžiant katalogus. LBD narė nuo 1931.

L.: RAGUOTIENĖ, Genovaitė. *Greta įžymiojo Vaclovo Biržiškos*. Vilnius, 2000, p. 89–98.

Genovaitė Ragutienė

ŠALKAUSKAITĖ Felicija, * 1889 07 22 Ariogaloje, † 1952 Šiauliuose; *bibliotekininkė*.

1909 baigė Šiaulių mergaičių g-ją. 1915–1917 mokėsi Maskvos komercijos i-to kursuose. Nuo 1917 dirbo finansininke Maskvoje, nuo 1919 – Lietuvoje. 1919–1921 – buhalterė Lietuvos prekybos ir pramonės m-joje, 1921–1923 – Tarpt. banke Kaune. 1923–1941 Lietuvos (paskui VDU) b-kos vedėjo (direktoriaus) pavaduotoja. Nuo 1931 – LBD narė, 1931–1939 – šios dr-jos v-bos narė-iždininkė. Lietuvos delegatė trijuose Pabaltijo bibliotekinių kongresuose (1930 – Rygoje, 1935 – Taline, 1938 – Kaune).

L.: RAGUOTIENĖ, Genovaitė. *Greta įžymiojo Vaclovo Biržiškos*. Vilnius, 2000, p. 89–98.

Genovaitė Ragutienė

ŠALTENYTĖ Nijolė, * 1946 09 20 Kaune; grafikė, *knygų iliustruotoja*.

1965–1969 Vilniaus dailės i-te studijavo dizainą, 1969–1973 dirbo i-to Grafikos pedagogikos katedroje. Liet. dailininkų s-gos narė nuo 1981. Nuo 1991 – Liet. dailininkų s-gos grafikos sekcijos biuro narė, 1994–1999 – grafikos sekcijos pirm. pavaduotoja ir pirm. Kuria estampus, miniatiūras, ekslibrisus, iliustruoja knygas. Mėgstamiausia technika – meistriškas, ištobulintas, nepriekaištingo atlikimo klasikinis ofortas. Kūriniuose susipina konkretūs, realistiški objektai ir paslaptingos abstrakčių formų jungtys. Mistikos, paslapties atmosferą sustiprina netikėtas nerealių dydžių objektų mastelių sugretinimas, groteskiški tipažai, fantastikos elementai. Δ kūryba metaforiška, turi siurrealizmo bruožų. Iliustruota nemaža knygelių vaikams:

Kas miške, kas šile (1990), Vyt. Žilinskaitės *Tiputapė* (1991), S. Nėries *Senelės pasaka* (1995), D. Žilaitytės *Balta gėlė* (1999) ir kt. Sukūrė apie šimtą ekslibrisų: A. Roseno (1991), D. Gerny, *Isolde Kern* (abu 1993), M. K. Čiurlionis *1875–1995* (1995), *Vilniaus universiteto bibliotekos*, V. Pupienio (abu 1996), *Plungės viešosios bibliotekos* (1999), *Kauno apskrities viešosios bibliotekos* (2000) ir kt.

Svarb. apdovanojimai: 1988 – medalis tarptautinėje ekslibrisų bienalėje Rawicze (Lenkija); 1991 – tarptautinių ekslibrisų konkursų „Šilutei – 480“ ir „Gediminui – 650“ 2-osios premijos; 1992 – tarpt. ekslibrisų bienalės Malborke (Lenkija) medalis; 1994 – tarpt. ekslibriso konkurso „Daina, muzika, šokis“ 2-oji premija; 1998 – 3-iosios mažųjų formų grafikos bienalės Vilniuje diplomas ir kt. Parodose dalyvauja nuo 1974. Dalyvavo daugelyje grupinių dailės parodų Lietuvoje ir užsienyje.

L.: *Lietuvos ekslibrisas*. Vilnius, 1991, p. 198–200, 239; *72 lietuvių dailininkai apie dailę*. Vilnius, 1998, p. 289–293. ZOVIENTĖ, Danutė. N. Šaltenytės grafikos paroda. *Kultūros barai*, 1987, nr. 12.

Regina Urbonienė

ŠLERPYTĖ Stefanija, * 1902 04 21 Rygoje, † 1977 02 07 Vilniuje; pedagogė, teisininkė, *bibliotekininkė*.

1918 baigusi Rygos mergaičių g-jos keturias klases, su tėvais grįžo į Lietuvą. Mokėsi mokytojų kursuose, nuo 1919 rudens mokytojavo Šiaulių apskrities pradžios m-klose. 1928 Šiaulių mergaičių g-joje išlaikiusi aštuonių klasių egzaminus, gavo brandos atestatą. 1931 įstojo į VDU Teisių f-tą (teisių sk.), kuriame išklausė visą kursą ir 1936 išlaikė visus egzaminus, bet teisininke netapo. Tuo pat metu nuo 1931 dirbo ir u-to b-koje, tvarkė žemėlapių, smulkiosios spaudos, fotografijų, albumų fondus, organizavo b-kos abėcėlinį k-gą; už kokybišką darbą buvo vertinama direktoriaus Vac. Biržiškos ir paskirta dirbti skaityklos vedėja, skyriaus vedėja. Kaip aukštos kvalifikacijos specialistė ir kelių užsienio kalbų žinovė 1949 buvo pakviesta į VU b-ką pradėti kurti sisteminių k-gą pagal UDK; parengė savo taikomąją schemą pradiniam darbui ir tolesniems metams įtraukti senosios b-kos moksline lit-rą į sist. k-gą. 1949–1955 ir 1957–1964 dirbo sisteminių sektoriaus vyr. bibliografe ir redaktore, 1956–1957 ėjo Knygų tvarkymo sk. vedėjos pareigas. 1964 išėjo į pensiją.

L.: Šlerpytė Stefanija. Iš *Vilniaus universiteto bibliotekos metraštis*, 1999. Vilnius, 2000.

Zofija Milda Petrauskienė

ŠLIOGERIENĖ, Jurkiūnaitė Zita, * 1951 02 19 Krosnoje (Lazdijų r.); *dokumentų restauratorė*.

1981 baigė Vilniaus u-tą (liet. k. ir lit-ros spec.). 1971 dirbo Paminklų restauravimo v-boje. Nuo 1972 dirba VU b-koje: 1972–1973 bibliotekininkė, nuo 1973 restauratorė. 1993 jai suteikta aukščiausia dokumentų restauratoriaus kvalifikacinė kategorija. 1993–1995 VU Komunikacijos f-te, 1996–2001 Vilniaus aukštesniojoje technologijos m-kloje dėstė teorinį popieriaus restauravimo pagrindų kursą. 1996–2001 vadovavo Vilniaus aukštesniosios technologijos m-klos dokumentų restauravimo laboratorijai. Nuo 1994 LR kultūros vertybių restauratorių atestavimo komisijos narė: vadovauja dokumentų restauravimo spec. darbo grupei, dalyvavo rengiant bendruosius ir dokumentų restauravimo spec. atestavimo nuostatus. Dalyvavo tarpt. konferencijose, skaitė pranešimą konferencijoje Maskvoje (1975). Specializacija – fotografijų restauravimas.

Irena Krivienė

TARVYDIENĖ, Stripeikaitė Irena, * 1946 08 14 Šiauliuose, † 1992 09 20 Vilniuje; *bibliografė*.

1971 baigė Vilniaus u-tą (romanų-germanų k. ir lit-ros spec.). 1971–1975 – Vilniaus inžinerinio statybos i-to sekretorė, Neakivaizdinio skyriaus metodininkė. 1975–1989 – Lietuvos MA b-kos Bibliogr. skyriaus bibliografė, redaktorė, vyresn. redaktorė, 1978–1989 – to paties skyriaus Automatizuotų katalogų sektoriaus vadovė. 1989–1992 – Lietuvos agropromoninio komplekso Ūkiskaitinio ekonominių ryšių su užsieniu susivienijimo „Agrolitas“ darbuotoja. Kartu su Automatizuotų katalogų sektoriaus darbuotojomis leido sist. k-gą *Užsienio knygos Lietuvos TSR bibliotekose*. Ėjo 2 serijos: *Gamtos mokslai*. *Technika*. *Medicina*. *Žemės ūkis* (12 nr. per metus) ir *Visuomenės mokslai* (4 nr. per metus). Dalyvavo bibliografų ir bibliotekininkų konferencijose, pasitarimuose. B-kų automatizavimo klausimu 1982 Novosibirske (Rusija) vykusiai konferencijai su bendraautore A. Vitkauskiene parengė pranešimą „Suvestinio spausdinto katalogo „Naujų užsienio knygų Lietuvos TSR bibliotekose“ automatizuotos posistemės leidimo problemos ir perspektyvos“. 1977–1989 – Lietuvos MA b-kos knygos bičiulių dr-jos pirm.

Lina Kanopkienė

TAUTAVIČIUS Adolfas, * 1925 09 09 Judrėnuose (Telšių r.); archeologas, *bibliografas*.

1950 baigė Vilniaus u-tą (ist. spec.). Habil. daktaras (humanit. mokslai, 1997). Nuo 1946 dirbo Ist. i-te, 1962–1987 – Archeologijos skyriaus vadovas, nuo 1987 – vyr. moksl. bendradarbis. 1951–1960 dar dėstė Vilniaus u-te. Nuo 1988 – Pilių tyrimo centro „Lietuvos pilys“ Vilniaus Žemutinės pilies rūmų tyrinėtojas. Išleido

bibliogr. monografiją *Lietuvos archeologijos bibliografija, 1782–1998* (2000). Sudarė personalines bibliogr. priemones apie V. Daugudį (1989), M. Michelbertą (1990), R. Rimantių (su kitais, *Acta academiae artium Vilnensis*, 2000, t. 20) ir kt.

Osvaldas Janonis

TYZENHAUZ Konstanty, **Tyzenhauzas** Konstantinas, * 1766 06 03 Želudoke (Baltarusija), † 1853 03 16 Pastovyje (Baltarusija); zoologas, *knygų iliustruotojas*.

Mokėsi Varšuvoje, VU studijavo gamtos mokslus. Dailės mokėsi Varšuvoje pas Jeaną Pierre Norblin de la Gourdainę ir Aleksandrą Orlovskį, Vilniuje pas Joną Rustemą. 1812 kare buvo 19-ojo liet. pėstininkų pulko vadas. 1814 paleistas iš tarnybos gyveno Pastovių dvare ir dirbo moksl. darbą, buvo Vilniaus spaustuvininkų dr-jos įkūrėjas ir narys. Surinko paukščių iškamšų kolekciją, kuri po jo mirties atiteko Vilniaus senienų muziejui (1856), nuo 1920 – VU. Parašė ir iliustravo *Zasady ornitologii albo nauki o ptakach* (*Ornitologijos, arba mokslo apie paukščius, pagrindai*, 1841), *Ornitologija powszechna czyli opisanie ptaków wszystkich części świata* (*Visuotinė ornitologija, arba viso pasaulio šalių paukščių aprašymas*, 3 t., 1843–1846), sudarė albumą *Oologija ptaków polskich, wystawiona na 170 tablicach rytach na miedzi i kolorowanych, do których opisy ułożył W. Taczanowski* (*Lenkijos paukščių ovologija, pavaizduota 170 lentelių, išraižytų varjė ir paspalvintų, kurias aprašė W. Taczanowskis*, 1862).

L.: ELISONAS, Jurgis. Grafas Konstantinas Tyzenhauz. *Gamta*, 1936, nr. 1; *Wiadomość o życiu i pismach Konstantego Tyzenhauza. Biblioteka Warszawska*, 1955, t. 4.

Vladas Gasiūnas

TUMĖNAS Vytautas, * 1906 02 23 Kalvarijoje (Marijampolės r.), † 1943 05 15 Štuthofe; pedagogas, *bibliotekininkystės veikėjas*.

1942 baigė Vilniaus u-tą (visuotinės ist. spec.). 1926–1934 mokytojavo Kauno pr. m-klose, g-joje. 1934–1940 (su pertrauka) – pedagogikos žurn. *Tautos mokykla* redaktorius. 1936–1940 – Lietuvos švietimo m-jos Kultūros departamento b-kų referentas. 1941–1943 – Lietuvos MA darbuotojas. Antinacinės rezistencijos dalyvis. 1943 nacių suimtas ir įkalintas Štuthofo koncentracijos stovykloje. Nuo 1937 dalyvavo vykdamas valstybinių vieš. b-kų reformą. Bibliotekininkų kursų (1936, 1937) vadovas ir lektorius. 1937 priimtas į LBD. Pabaltijo bibliotekininkų III kongresui Kaune parengė pranešimą apie Lietuvos vieš. b-kas. 1938 buvo Lietuvos švietimo m-jos Knygų ir mokslo priemonių tikrinimo kom-jos sekretorius. Rašė ist., b-kų, knygų leidybos temomis. Su kitais parengė leidinius *Mokytojų kalendorius, 1937–*

1938 ir 1938/1939 m.m. Rankraščiuose liko prof. L. Karsavino paskaitų užrašai, bibliogr. lit-ros sąrašai apie B. Radvilaitę ir kt.

Genovaitė Ragutienė

VALAITYTĖ Asta, * 1959 12 14 Kaune; *bibliotekininkė*.

1983 baigė Vilniaus u-tą (bibliotek. ir bibliogr. spec.). 1983–1986 – Kretingos r. Centr. b-kos direktoriaus pavaduotoja. Nuo 1986 dirba Kauno apskrities vieš. b-koje (iki 1987 vyresn. metodininke), 1987–1988 ir 1989–1993 – moksl. sekretore, 1988–1989 – Metodikos skyriaus vedėja, nuo 1993 – vyr. metodininke. Profesinėje spaudoje paskelbė apie 20 publikacijų b-kų darbo metodikos klausimais. Parengė metodikos rekomendacijas *Bibliotekų veiklos apskaita* (1993). Nuo 1998 – LBD Kauno skyriaus pirm., 1999–2002 – LBD Etikos kom-jos narė, nuo 2002 – LBD tarybos narė.

Alvydas Samėnas

VILUTIS Juozas, * 1902 08 29 Užpaliuose (Utenos apskr.); majoras, ekonomistas, teisininkas; *cenzorius*.

Mokėsi Daugpilio komercinėje m-kloje. 1919 stojo savanoriu į Lietuvos kariuomenės 1-ąjį husarų pulką. Dalyvavo kovose su bermontininkais ir lenkais. 1921 baigęs Lietuvos karo m-klą paskirtas į 5-ąjį pėstininkų pulką, vėliau perkeltas į kariuomenės štabą. 1925 Rokiškio g-joje baigė 8 klases. VDU 1931 baigė Ekonomijos, 1936 – Teisių f-to skyrius. 1930–1935 – vyr. karo cenzorius, 1936–1940 – kariuomenės teismo sekretoriaus padėjėjas ir vėliau tardytojas. 1941 išvyko iš Lietuvos, 1950 atvyko į JAV. 1956–1960 – Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių s-gos Čikagos skyriaus v-bos narys ir pirm. Bendradarbiavo period. leidiniuose *Karys*, *Kardas*, *Mūsų žinynas*. Parašė kn. *Lenkų karo laivynas ir jo organizacija* (1928). Išvertė B. Valiguro *Kaip Želigovskis užėmė Vilnių* (1931). Slapyv.: V.I. V-tis.

L.: GUDAITIS, Leonas. Antano Biliūno debiutas. Iš GUDAITIS, L. *Teisybė daugiaveidė*. Kaunas, 1998.

Arida Papaurėlytė

WEISENHOFF Henryk, **Weisenhofas** Henrikas, * 1859 07 26 Pakriaunyje (Rokiškio r.), † 1922 07 23 Varšuvoje; dailininkas, *knygų iliustruotojas*.

Nuo 1864 gyveno Kongūre (Permės gub., Rusija), kur tėvas Wladislawas Weisenhoffas (1830–1900) buvo ištremtas už dalyvavimą 1863–1864 sukilime. 1868 tėvui su šeima leido apsigyventi Varšuvoje. 1874–1878 Δ mokėsi Varšuvos piešimo m-kloje, 1878–1881 studijavo Peterburgo dailės ak-joje, nuo 1889 tobulinosi Miunchene, 1903–1904 – Paryžiuje. Vėliau gyveno Rusakovičiuose (Baltarusija), nuo

1918 – Varšuvoje. Tapė Baltarusijos ir Lietuvos peizažas. Nuo 1899 – dr-jos „Sztuka“ narys, vienas iš dr-jos „Pro arte“ įkūrėjų ir pirmasis jos pirm. Iliustravo Józefo Weissenhoffo *Erotyki* (1911), *Soból i panna* (1913), sukūrė Adomo Mickevičiaus muziejaus Paryžiuje ekslibrisą. Nuo 1889 dalyvavo dailės parodose. 1923 Varšuvoje surengta pomirtinė kūrybos paroda.

Vladas Gasiūnas

ŽILĖNAS Vincas, * 1907 12 31 Vaišniūnuose (Ignalinos r.), † 1982 10 24 Vilniuje; istorikas, kultūros veikėjas, *period. spaudos leidėjas*.

1923–1926 mokėsi Švenčionių, 1926–1930 – Vilniaus Vytauto Didžiojo lietuvių g-jose. 1930–1936 studijavo Stepono Batoro u-te Humanitarinių mokslų f-te (istorijos spec.). Nuo jaunystės bendradarbiavo spaudoje. 1928–1929 – mėnesinio laikr. *Vilniaus šviesa* bendradarbis; 1929–1935 laikr. *Vilniaus žodis* red. narys, 1935–1939 – šio laikraščio vyriaus. redaktorius; leido priedą *Kūryba ir kritika*, kur spausdino vilniečių rašytojų kūrybą. 1938–1939 – laikr. *Lietuvos žinios* ofic. korespondentas Lenkijai, o 1939–1940 – general. atstovas Vilniuje. 1930–1940 dalyvavo lietuvių „Kultūros“ švietimo dr-jos veikloje. 1940–1946 dirbo ekonomistu. Nuo 1947 perėjo dirbti į Lietuvos mokslų ak-ją, vadovavo jos žinioje esančiam Etnografijos muziejui. 1952 paskirtas LTSR Istorijos-etnografijos muziejaus direktoriumi, organizavo moksl. tiriamąsias ekspedicijas, sukaupė gausių ir unikalių eksponatų, dalyvavo etnografų ir archeologų konferencijose. 1973–1982 dirbo direktoriumi VU Mokslo muziejuje, kuriam parūpino apie 2 tūkst. vertingų eksponatų (LDK Statutų rinkinį, tarp jų labai retą 1614 m. leidimą, lituanistikos knygų, rankraščių, litografijų ir kt.). 1935 išleido kn. *Dėl lietuviškos mokyklos (1905–1914)*, leidinyje *Iš lietuvių kultūros istorijos* (t. 1, 1958) publikavo tris savo studijas. Periodinėje spaudoje paskelbė daugiau kaip 30 straipsnių istorine tematika, apie lietuvių bibliofilus, kolekcininkus, muziejininkus. Sukaupė vertingą asmeninę biblioteką.

L.: VYŠNIAUSKAITĖ, A. Šviesus muziejininko paveikslas. Iš *Muziejai ir paminklai*. Vilnius, 1968; BŪTĖNAS, J. Reta tokių muziejininkų. *Literatūra ir menas*, 1982, spal. 30, p. 15; JURGINIS, J. Lietuvos kolekcininkai ir muziejininkai. *Kultūros barai*, 1983, nr. 11; MARTINIONIS, A. Gyvenimas atiduotas Lietuvos muziejininkystei. *Aušra*, Seinai, 1984, nr. 3; MAŽEIKIENĖ, O. Šviesią asmenybę prisimenant. *Literatūra ir menas*, 1988, saus. 1, p. 13.

Zofija Milda Petrauskienė

ŽURAUSKAS Leonas, * 1904 06 28 Peterburge (Rusija), † 1966 03 28 Kaune; vertėjas, *bibliotekininkas*.

Pirmojo pasaulinio karo metais baigė Samaros rusų g-jos penkias klases. 1919 grįžęs į Lietuvą, 1920–1923 dirbo Zarasų (Ežerėnu) miesto ir apskrities karo komendan-

tūroje, 1923–1924 – Zarasų apskrities žemės tvarkytojo įstaigoje. 1924–1929 – Lietuvos valstybinio centr. knygyno (b-kos) Zarasų skyriaus vedėjas, 1930–1944 – Kauno V. Kudirkos b-kos skaityklos bibliotekininkas, 1941–1944 – vedėjas. Nuo 1931 – LBD narys. 1944–1966 – laikr. *Tarybų Lietuva, Kauno tiesa* techninis redaktorius. 1925 baigė žurn. *Trimitas* žurnalistikos kursus. 1926–1927 laikr. *Žiemų Lietuva* vienas iš steigėjų, redaktorius. Vienas iš Lietuvos kinematografininkų s-gos iniciatorių ir vadovų. Nuo 1922 bendradarbiavo periodikoje. Rašė ir b-kų darbo klausimais. Išleido kn. *Garsinė kinematografija* (1931). Išvertė į liet. k. daug A. Čechovo, F. Dostojevskio, L. Tolstojaus, I. Turgenevo ir kt. rašytojų kūrinių.

Genovaitė Ragutienė